

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
ŠIAULIŲ AKADEMIJA**

VIEŠOJO VALDYMO MAGISTRO STUDIJŲ PROGRAMA

JŪRATĖ ŽVINIENĖ

Magistro studijų baigiamasis darbas

**POLITIKŲ ETIKOS IR ATSAKOMYBĖS SĄSAJOS: „ČEKIUKŲ
SKANDALO“ ATVEJIS**

Darbo vadovė: doc. dr. Rita Toleikienė

Šiauliai, 2026

**Studijuojančiojo, teikiančio baigiamąjį darbą,
GARANTIJA**

WARRANTY of Final Thesis

Vardas, pavardė <i>Name, Surname</i>	Jūratė Žvinienė
Padalinys <i>Faculty</i>	Šiaulių akademija <i>Šiauliai Academy</i>
Studijų programa <i>Study Programme</i>	Viešasis valdymas <i>Public administration</i>
Darbo pavadinimas <i>Thesis topic</i>	Politikų etikos ir atsakomybės sąsajos: „čekiukų skandalo“ atvejis <i>The connection between political ethics and accountability“ the case of „receipts scandal“</i>
Darbo tipas <i>Thesis type</i>	Baigiamasis darbas <i>Final Thesis</i>

Garantuoju, kad mano baigiamasis darbas yra parengtas sąžiningai ir savarankiškai, kitų asmenų indėlio į parengtą darbą nėra. Jokių neteisėtų mokėjimų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

I guarantee that my thesis is prepared in good faith and independently, there is no contribution to this work from other individuals. I have not made any illegal payments related to this work.

Šiame darbe tiesiogiai ar netiesiogiai panaudotos kitų šaltinių citatos yra pažymėtos literatūros nuorodose.

Quotes from other sources directly or indirectly used in this thesis, are indicated in literature references.

Aš, Jūratė Žvinienė, pateikdama šį darbą, patvirtinu (pažymėti)

**Embargo laikotarpis
Embargo Period**

Prašau nustatyti šiam baigiamajam darbui toliau nurodytos trukmės embargo laikotarpį:
I am requesting an embargo of this thesis for the period indicated below:

☐ _____ mėnesių / *months*
(embargo laikotarpis negali viršyti 60 mėn. / *an embargo period shall not exceed 60 months*).

☒ Embargo laikotarpis nereikalingas / *no embargo requested*.

Embargo laikotarpio nustatymo priežastis / *Reason for embargo period:*

VILNIAUS UNIVERSITETO ŠIAULIŲ AKADEMIJOS DIRBTINIO INTELEKTO ĮRANKIŲ NAUDOJIMO RAŠTO DARBUOSE DEKLARACIJA

Vardas, pavardė: Jūratė Žvinienė

Studijų programa, kursas: Viešasis valdymas, 2 kursas

Rašto darbo pavadinimas: Politikų etikos ir atsakomybės sąsajos: „čekiukų skandalo“ atvejis

Rašto darbo tipas (pvz., referatas, kursinis darbas, baigiamasis darbas): Baigiamasis darbas

Modulio / dalyko pavadinimas (išskyrus baigiamojo darbo atvejų):

Deklaracijos pateikimo data: 2025-12-18

Patvirtinu, kad vertinimui pateiktas savarankiškai atliktas rašto darbas yra parengtas laikantis Vilniaus universiteto Akademinės etikos kodekso¹, Vilniaus universiteto studijuojančiųjų rašto darbų rengimo, gynimo ir kaupimo nuostatai², Vilniaus universiteto Šiaulių akademijos rašto darbų rengimo ir gynimo tvarkos³ ir Dirbtinio intelekto naudojimo Vilniaus universitete gairių⁴.

Pažymiu, kad rašto darbo rengimui *buvo naudojami / nebuvo naudojami (pabraukti tinkamą variantą)* generatyvinio dirbtinio intelekto (toliau - DI) įrankiai.

Tuo atveju, jei darbo rengimui buvo pasitelkti DI įrankiai, pateikiu tikslią ir išsamią informaciją apie jų naudojimo tikslus ir apimtį:

1. DI įrankiai:

- Naudoti įrankiai (pvz.: Connected Papers, Midjourney, GitHub Copilot ar kiti, *įrašyti*): **Chatgpt.com**
- Naudojimo tikslas (duomenų rinkimas, redagavimas, vertimas, priedų generavimas ar kitas, *įrašyti*): **Vertimas, teksto stiliaus redagavimas, literatūros sąrašo suredagavimas pagal APA reikalavimus**

2. Esminiai DI panaudojimo atvejai:

Darbo dalis/vieta (puslapis, pastraipa)	Naudojimo tikslas	Užklausų pavyzdžiai
1 dalis, Politikų etikos ir atsakomybės sąsajų analizė, 13-33 p.	Išversti iš anglų kalbos ir redaguoti teksto stilių.	„Išversk šią pastraipą į lietuvių kalbą“ „Pakoreguok sakinio stilių ir loginę struktūrą“
Literatūra, 73-84 p.	Parengti naudotų literatūros šaltinių sąrašą pagal APA reikalavimus	„Parašyk šaltinį APA stiliumi“

¹ Vilniaus universiteto akademinės etikos kodeksas, https://www.vu.lt/site_files/Akademines_etikos_kodeksas_suvestine_redakcija.pdf

² Vilniaus universiteto studijuojančiųjų rašto darbų rengimo, gynimo ir kaupimo nuostatai, [2024-05-21 Studijuojančiųjų RD rengimo gynimo ir kaupimo nuostatai.pdf](https://www.vu.lt/site_files/2024-05-21_Studijuojanciuju_RD_rengimo_gynimo_ir_kaupimo_nuostatai.pdf)

³ Vilniaus universiteto Vilniaus universiteto Šiaulių akademijos rašto darbų rengimo ir gynimo tvarka, https://www.sa.vu.lt/external/sa/files/Studiju_skyrius/VUSA_Rasto_darb%C5%B3_rengimo_ir_gynimo_tvarka_2024.pdf

⁴ Dirbtinio intelekto naudojimo Vilniaus universitete gairės, https://www.vu.lt/site_files/SPN-54_2024_priedas.pdf

3. Savarankiškumas ir autorystė:

- Patvirtinu, kad esu atsakingas(-a) už rašto darbo savarankiškumą ir autorystę: visos DI sugeneruotos rašto darbo dalys mano atidžiai patikrintos, patikslintos, pataisytos ir pažymėtos literatūros nuorodose. Darbas parengtas užtikrinant jame pateikiamų DI įrankiais sugeneruotų teksto dalių ir (ar) priedų tikslumą, patikimumą ir korektiškumą;
- Patvirtinu, kad DI įrankiai nenaudoti darbe pateikiamų duomenų, informacijos, autorių minčių klastojimui, iškraipymui ar kitokio pobūdžio klaidinančiam pateikimui.

4. Akademinei etika:

- Patvirtinu, kad pateikta informacija apie DI įrankių naudojimą yra tiksli ir išsami;
- Patvirtinu, kad DI įrankiai naudoti savarankiško duomenų rinkimo, tyrimo, analizės, teksto ar priedų (*pabraukti tinkamą; jei reikia, įrašyti papildomą informaciją _____*) (pa)pildymui, o ne kaip savarankiško darbo pakaitalas;
- Suprantu, kad nenurodytas DI įrankių naudojimas gali būti laikomas draudimo plagijuoti pažeidimu, kuris numatytas Vilniaus universiteto Akademinei etikos kodekse.

SANTRAUKA

Žvinienė, J. (2025). *Politikų etikos ir atsakomybės sąsajos: „čekiukų skandalo“ atvejis*. Magistro darbas. Vilniaus universiteto Šiaulių akademijos, Regionų plėtros institutas, Šiauliai.

Magistro baigiamajame darbe analizuojamos politikų etikos ir atsakomybės sąsajos siekiant identifikuoti probleminius aspektus ir pateikti pasiūlymus politikų etikos infrastruktūros tobulinimui. Mokslinių šaltinių analizė leido atskleisti politikų etikos ir atsakomybės sąsajų ypatumus, o parengtas teorinis politikų etikos infrastruktūros modelis leido susisteminti pagrindinius jos komponentus – nuo teisinio ir institucinio pagrindo kūrimo iki kontrolės mechanizmų veikimo ir atsakomybės taikymo. Atliktas empirinis tyrimas leido identifikuoti pagrindines politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūros problemas ir pateikti konkrečius tobulinimo pasiūlymus – nuo nacionalinės politikų etikos informacinės platformos sukūrimo iki demokratinių rinkėjų kontrolės priemonių įtvirtinimo ir reikšmingų valstybės politikų elgesio kodekso pakeitimų. Remiantis šiais pasiūlymais parengtas politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūros tobulinimo modelis, kuris gali būti lengvai įgyvendinamas Lietuvoje siekiant tobulinti politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūrą: taip stiprėtų politikų etikos kultūra, būtų užtikrinamas veiksmingesnis atsakomybės mechanizmų įgyvendinimas.

Raktiniai žodžiai: politikų etika, politikų atsakomybė, politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūra.

SUMMARY

Žvinienė, J. (2025). *The Interrelations between Politicians' Ethics and Accountability: The Case of the "Receipts Scandal"*. Master's thesis. Institute of Regional Development, Šiauliai Academy, Vilnius University, Šiauliai.

This master's thesis analyses the interrelations between politicians' ethics and accountability with the aim of identifying problematic aspects and proposing recommendations for improving the infrastructure of politicians' ethics and accountability. The analysis of academic sources made it possible to reveal the specific features of the relationship between politicians' ethics and accountability, while the developed theoretical model of the ethics and accountability infrastructure systematised its main components—from the establishment of the legal and institutional framework to the functioning of oversight mechanisms and the application of accountability.

The empirical study enabled the identification of the main problems within the infrastructure of politicians' ethics and accountability and the formulation of concrete improvement proposals, ranging from the creation of a national politicians' ethics information platform to the strengthening of democratic voter oversight instruments and significant amendments to the code of conduct for public officials. Based on these proposals, a model for improving the infrastructure of politicians' ethics and accountability was developed, which can be readily implemented in Lithuania in order to strengthen the culture of political ethics and ensure more effective implementation of accountability mechanisms.

Keywords: politicians' ethics, political accountability, ethics and accountability infrastructure

SĄVOKŲ ŽODYNAS

Etika - žmogaus elgesio normų visuma (Tarptautinių žodžių žodynas, 2022).

Politikų etika - etiškas ir sąžiningas elgesys politikoje arba tinkamas žmonių, turinčių pareigas ar valdžią, elgesys (Aktan, 2015).

Moralinė atsakomybė - politiko pareiga elgtis pagal etikos principus, vertybes ir normas (Kukaitis, 2024).

Teisinė atsakomybė - politiko pareiga laikytis įstatymų ir kitų teisės aktų (Kukaitis, 2024).

Politinė atsakomybė - politiko ir politinių grupių pareigos ir įsipareigojimai visuomenei (Kukaitis, 2024).

Politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūra – kompleksas įvairių teisės aktų, taisyklių, reglamentų, etikos kodekso, politinės valios, politikos kryptių, taip pat atskaitomybės ir priežiūros mechanizmų, visuomenės kontrolės, profesinės socializacijos ir koordinuojančių organų, sukurtų siekiant reguliuoti etišką valstybės pareigūnų elgesį (Ngumbi, 2019; Sorokina, 2021; Uronu ir Andrea, 2023).

Etikos kodeksas - institucinio lygmens vientisumo priemonė, kuri siekia užtikrinti profesionalų įstatymų vykdymą ir viešųjų institucijų veiklos vientisumo stiprinimą (Çani, 2022).

LENTELŲ SĄRAŠAS

1.4.1 lentelė Politikų atsakomybę stiprinančios vertybės ir principai.....	27
3.1.1 lentelė Politikų viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymo pažeidimų mastas.....	40
3.4.1 lentelė Politikų etikos priežiūros sistema Lietuvoje	48
3.5.1 lentelė Politikų etikos pažeidimai „čekiukų skandalo“ kontekste	51
3.5.2 lentelė. Politikų etikos pažeidimų analizė pagal etikos principus.....	53
3.5.3 lentelė Politikų atžvilgiu baigti ir vykdomi ikiteisminiai tyrimai	55
3.5.4 lentelė. Teismo procesų apžvalga	57
3.7.1 lentelė Politikų etikos infrastruktūros probleminiai aspektai ir tobulinimo sprendimai.....	61
3.7.2 lentelė. Rekomenduojamos nacionalinės politikų etikos informacinės platformos struktūra....	61
3.7.3 lentelė. Rekomenduojami politikų etikos principai	63
3.7.4 lentelė. Rekomenduojami Kodekso 7 straipsnio pakeitimai	64
3.7.5 lentelė. Rekomenduojami Kodekso 9 straipsnio pakeitimai	66

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Politikų atsakomybės tipai	17
2 pav. Politikų atsakomybės mechanizmai	19
3 pav. Politikų atsakomybės mechanizmų ryšys.....	21
4 pav. Politikų etiką ir veiklą reglamentuojantis teisinis pagrindas.....	25
5 pav. Svarbiausius etikos komisijos steigimo ir funkcionavimo principai.....	31
6 pav. Politiko etikos infrastruktūros teorinis modelis	32
7 pav. Tyrimo dizainas.....	34
8 pav. Atvejo analizės struktūra.....	36
9 pav. Tyrimo duomenų rinkimo ir apdorojimo etapai	37
10 pav. Gyventojų pasitikėjimas politinėmis institucijomis 2024-2025 m., %	38
11 pav. Lietuvos Korupcijos kontrolės rodiklis ir Korupcijos suvokimo indeksas 2012–2024 m. ...	39
12 pav. Politikų etiką reguliuojančių teisės aktų hierarchija	41
13 pav. Lietuvos politikų elgesio kodekso analizė etapai	44
14 pav. Lietuvos politikų elgesio principai	44
15 pav. Politikų etikos infrastruktūros Lietuvoje tobulinimo modelis.....	67

TURINYS

IVADAS.....	11
1. POLITIKŲ ETIKOS IR ATSAKOMYBĖS SĄSAJŲ TEORINĖ ANALIZĖ	13
1.1. Etikos dimensija viešojoje politikoje	13
1.2. Politikų atsakomybės už etikos pažeidimus tipai ir mechanizmai	16
1.3. Politikų etikos problemos	21
1.4. Politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūra: struktūros ir priemonės, procesai užtikrinančios politikų atsakomybės įgyvendinimą.....	23
1.4.1. Politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūra nacionaliniu ir instituciniu lygmeniu	24
1.4.2. Etikos kodekso reikšmė ir vertybinis pagrindas	26
1.4.3. Etikos komisijų veiklos įgyvendinimas	29
1.5. Politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūros teorinis modelis	31
2. POLITIKŲ ETIKOS IR ATSAKOMYBĖS SĄSAJŲ TYRIMO METODOLOGIJA	34
2.1. Tyrimo dizainas	34
2.2. Tyrimo duomenų rinkimo metodai	35
2.3. Tyrimo organizavimas ir etika	37
3. POLITIKŲ ETIKOS IR ATSAKOMYBĖS SĄSAJŲ TYRIMAS	38
3.1. Politikų etikos pažeidimų mastas.....	38
3.2. Teisės aktų analizė	40
3.3. Valstybės politikų elgesio kodekso analizė	43
3.4. Etikos komisijų veiklos analizė	48
3.5. Atvejo analizė	50
3.6. Tyrimo rezultatų apibendrinimas	59
3.7. Politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūros tobulinimo rekomendacijos.....	60
DISKUSIJA	69
IŠVADOS	69
REKOMENDACIJOS	73
LITERATŪRA.....	74
PRIEDAI.....	86
1 priedas PINREG paieškos rezultatai	87
2 priedas Politikų atžvilgiu baigti ir vykdomi ikiteisminiai tyrimai	88

IVADAS

Temos aktualumas. Viešosios politikos formavimas yra neatsiejama kokybiškos ir klestinčios demokratinės valstybės kūrimo dalis. Formuojant viešąją politiką reikšmingas vaidmuo tenka valstybės politikams, nuo kurių etiško elgesio priklauso visuomenės pasitikėjimas ne tik pačiais politikais, bet ir visu valstybės aparatu. Etiška valstybės politikų veikla didina skaidrumą ir stiprina atsakingumą, todėl visuomenė labiau pasitiki politikais ir tiki, kad jie tarnauja viešajam interesui. Etiška valstybės politikų veikla leidžia siekti visuotinio gėrio, stiprina demokratinės valstybės vertybes, užtikrina socialinį teisingumą ir veda valstybę ekonominio klestėjimo link. Todėl valstybės politikams būtina tinkamai eiti savo pareigas, jas einant laikytis galiojančių etikos normų ir standartų (Nawawi, 2018; Fejzullahu ir Batali, 2019; Martin ir kt., 2021). Deja, viešojoje politikoje stebima etiškos politikų veiklos stoka. Įvairių pasaulio valstybių politikai dažnai susiduria su daugybe etinių iššūkių priimdami viešosios politikos formavimo sprendimus. Neetiškas elgesys dažnai pasireiškia piktnaudžiavimu valdžia – kyšininkavimu, turto grobstymu, nepotizmu, favoritizmu, interesų konfliktais ir pan. Tokie veiksmai ne tik pažeidžia viešojo intereso principus, bet mažina viešųjų paslaugų kokybę, trikdo valstybei svarbių sprendimų priėmimo procesus, silpnina valstybės funkcionavimą bei griaua piliečių pasitikėjimą politine sistema (Aktan, 2015; Abada ir Onyia, 2020; Jumahir ir kt., 2022; Malla ir Jorasia, 2023). Palankias sąlygas neetiškam politikų elgesiui ir veiksams dar labiau stiprina sisteminio požiūrio į politikų atsakomybę už savo veiklą ir priimtus sprendimus stoka, taip pat neveiksmingi politikų etikos kontrolės mechanizmai at jų nebuvimas. Politikų atsakomybė už savo veiklą ir priimtus sprendimus laikoma viena iš kertinių demokratijos sąlygų, kuri yra būtina kovojant su politikų etikos pažeidimais ir korumpuota veikla (Palidauskaitė, 2005; Wettstein, 2013; Lendvorský ir kt., 2021; Madsen, 2024; Kukaitis, 2024).

Siekiant skatinti etišką valstybės politikų elgesį, užtikrinti veiksmingą jo kontrolę ir įgyvendinti realią politikų atsakomybę už savo veiklą ir priimtus sprendimus, būtina sukurti vieningą ir sistemingai veikiančią politikų etikos infrastruktūrą. Tokios infrastruktūros pagrindą sudaro aiškus ir nuoseklus teisinis bei institucinis pagrindas, leidžiantis veiksmingai taikyti politikų etikos standartus ir atsakomybės mechanizmus visais viešojo valdymo lygmenimis – makro (valstybė), mezo (savivaldybė) ir mikro (politinė partija) (Sorokina, 2021; Uronu ir Andrea, 2023). Todėl aktualu kompleksiskai analizuoti galiojančio politikų etikos ir atsakomybės už savo veiklą teisinio bei institucinio reguliavimo trūkumus, identifikuoti praktinio įgyvendinimo spragas, vertinti sisteminius barjerus, trukdančius įgyvendinti realią politikų atsakomybę už etikos pažeidimus.

Temos mokslinis ištirtumas ir tyrimo naujumas. Politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūra yra pakankamai populiarus tyrimų objektas užsienio mokslinėje literatūroje: Marco (2017), Ristovski (2017), Shirokova (2018), Thompson (2018), Fejzullahu ir Batalli (2019), Sousa ir Coroado (2022), Buye (2021), Aydılek (2024). Tuo tarpu Lietuvoje mokslinių studijų ar empirinių tyrimų minėtos temos kontekste beveik nėra, tema nagrinėjama gan paviršutiniškai ir fragmentiškai Kukaitis (2024) analizuoja politikų atsakomybės sampratą ir jos formas, Žilinskas (2005) – politinės kontrolės bei atsakomybės vietos savivaldos lygmeniu, o Palidauskaitė (2005) aptaria atsakomybės problemas viešojo administravimo kontekste. Teisiniai ir instituciniai aspektai nagrinėjami Šinkūno ir Bartkaus (2019) bei Birmontienės (2024) darbuose, politikų veiklos ir partijų atsakomybės dekonstravimas – Laurėno (2012) tyrime, o etikos ir moralės klausimai bei jų poveikis visuomenei – Žurauskaitės ir Klimo (2017) bei Rudalevičienės ir Narbekovo (2006) darbuose. Vis dėlto, nepaisant minėtų tyrimų, Lietuvos mokslinėje literatūroje stokojama kompleksinių, empiriškai pagrįstų studijų,

kuriose politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūra būtų analizuojama sistemiškai, atskleidžiant šių dviejų dimensijų tarpusavio sąsajas ir jų veikimą konkrečių politinių skandalų kontekste. Siekiant užpildyti minėtą spragą, šiame magistro baigiamajame darbe analizuojama ir tiriama politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūra akcentuojant politikų etikos ir atsakomybės tarpusavio sąsajas „čekiukų“ skandalo kontekste.

Probleminis klausimas. Kaip tobulinti politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūrą, kad ji užtikrintų etišką politikų elgesį ir veiksmingą atsakomybės mechanizmų įgyvendinimą?

Darbo objektas - politikų etikos ir atsakomybės sąsajos.

Darbo tikslas – išanalizavus politikų etikos ir atsakomybės sąsajas, identifikuoti probleminius aspektus ir pateikti pasiūlymus politikų etikos infrastruktūros tobulinimui.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti politikų etikos bei atsakomybės sąsajų teorinius aspektus.
2. Identifikuoti politikų etikos bei atsakomybės sąsajų probleminius aspektus.
3. Pateikti pasiūlymus politikų etikos infrastruktūros tobulinimui, siekiant užtikrinti etišką politikų elgesį ir veiksmingą atsakomybės mechanizmų įgyvendinimą.

Tyrimo metodologijos pristatymas. Analizuojant teorinius politikų etikos ir atsakomybės sąsajų aspektus, naudojama mokslinės literatūros analizė. Tiriant probleminius aspektus taikomi tiek kiekybiniai, tiek kokybiniai tyrimo metodai, pasitelkiant šiuos duomenų rinkimo ir analizės būdus: antrinių duomenų rinkimą ir analizę, teisinių dokumentų analizę bei atvejo analizės metodą. Atvejo analizei pasirinktas vadinamasis „čekiukų skandalas“, kuris yra vienas reikšmingiausių šiuolaikinio Lietuvos politikų etikos ir atsakomybės diskurso pavyzdžių.

Tyrimo rezultatų mokslinis reikšmingumas. Atlikus mokslinių šaltinių analizę atskleisti politikų etikos ir atsakomybės sąsajų ypatumai, o parengtas teorinis politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūros modelis leido susisteminti pagrindinius jos komponentus – nuo teisinio ir institucinio pagrindo kūrimo iki kontrolės mechanizmų veikimo ir atsakomybės taikymo. Šis modelis yra mokliškai reikšmingas, nes padeda geriau suprasti, kokių priemonių reikia siekiant užtikrinti veiksmingą politikų etikos ir atsakomybės mechanizmų funkcionavimą. Be to, jis gali būti taikomas tolesniuose tyrimuose, analizuojant ir lyginant politikų etikos bei atsakomybės sąsajų ypatumus skirtingose valstybėse.

Tyrimo rezultatų praktinis reikšmingumas. Atlikus empirinį tyrimą ir identifikavus pagrindines politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūros problemas, pateikti konkretūs tobulinimo pasiūlymai – nuo nacionalinės politikų etikos informacinės platformos sukūrimo iki demokratinių rinkėjų kontrolės priemonių įtvirtinimo ir reikšmingų valstybės politikų elgesio kodekso pakeitimų. Remiantis šiais pasiūlymais parengtas politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūros tobulinimo modelis, kuris gali būti lengvai įgyvendinamas Lietuvoje siekiant tobulinti politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūrą: stiprėtų politikų etikos kultūra ir būtų užtikrinamas veiksmingesnis atsakomybės mechanizmų įgyvendinimas.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro: santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, įvadas, 3 pagrindinės dalys, išvados, rekomendacijos, naudota literatūra (198 šaltiniai) ir priedai. Tyrimo duomenis iliustruoja 12 lentelių, 15 paveikslų.

1. POLITIKŲ ETIKOS IR ATSAKOMYBĖS SĄSAJŲ TEORINĖ ANALIZĖ

1.1. Etikos dimensija viešojoje politikoje

Etika yra svarbus viešosios politikos komponentas, padedantis užtikrinti, kad politikai veiktų atsakingai, skaidriai ir priimtų visuomenei naudingus sprendimus. Iš pirmo žvilgsnio etika gali būti suvokiama tiesiog kaip normų ir standartų rinkinys, kurio privalu laikytis. Kita vertus, etika yra kompleksiška ir daugialypė dimensija, plačiai diskutuojama ir tyrinėjama mokslinėje literatūroje.

Tarptautinių žodžių žodyne (2022) etika apibrėžiama kaip žmogaus elgesio normų visuma. Pruskus (2003) etiką apibrėžia kaip mokslą, tyrinėjantį socialinę moralę. Kazokienė ir Virvilaitė (2006) teigia, kad etika yra „praktinė filosofija, tirianti žmogaus veiksmus, poelgius, formuojanti moralės normas, kurios reguliuoja žmonių elgseną įvairiomis gyvenimo aplinkybėmis“. Amundsen ir Pinto de Andrade (2009) teigimu, etika reiškia principus, pagal kuriuos individo elgesys vertinamas kaip teisingas ar neteisingas, geras ar blogas. Kitaip tariant, etika reiškia gerai pagrįstus teisingo ir neteisingo elgesio standartus ir nurodo, ką žmonės turi daryti. Dar daugiau, etika reiškia nuolatinės pastangos siekti, kad individai ir jų kuriamos institucijos atitiktų pagrįstus ir tvirtus standartus. Šiuo požiūriu skiriama normatyvinė ir deskriptyvinė etika. Normatyvinė etika apibrėžia standartus, pagal kuriuos vertinamas teisingumas ar neteisingumas, o deskriptyvinė - analizuoja, kaip etiniai principai yra taikomi arba suvokiami praktikoje. Marco (2017) pažymi, kad kai kalbame apie etiką, paprastai galvojame apie tai, kaip vertiname (gerai ar blogai) asmens gyvenimo būdą atsižvelgiant į jo atitikimą ar prieštaravimą visuotiniam žmogaus gyvenimo gėriui. Shirokova (2018) etiką apibrėžia kaip mokslą, glaudžiai besiribojantį su tokiais disciplinomis kaip moralės filosofija, istorijos filosofija, politikos filosofija, istorija, sociologija, valstybės teorija ir teisė ar socialinė psichologija. Tuo tarpu Nawawi (2018) etikos sampratą aiškina per vertybes - etika yra vertybių rinkinys, nurodantis ką asmuo turi daryti ir kaip elgtis atlikdamas savo pareigas. Fejzullahu ir Batalli (2019) etiką taip pat apibrėžia per vertybes teigdami, kad etika, būdama ypatinga filosofijos mokslo šaka, nagrinėja pagrindines tarpasmeninių santykių vertybes ir yra pagrindinis disciplinos, susijusios su gėriu ir blogiu, taip pat su asmens moraliniais įsipareigojimais, rodiklis.

Kadangi viešosios politikos tikslas yra siekti viešojo gėrio, tai šią politiką formuojantiems valdžios atstovams ypač svarbu veikti sąžiningai, vadovautis geros moralės principais ir etikos standartais. Todėl viešosios politikos kontekste politikų/politinė etika apibrėžiama kaip profesinis standartas arba teisingo elgesio taisyklės, paremtos vertybiniais ir moraliniais principais, kurių turėtų laikytis visi dalyvaujantys viešosios politikos formavime ir dirbantys viešojo administravimo institucijose (Nawawi, 2018; Thompson, 2018; Martin ir kt., 2021). Politikos etika reikalauja, kad viešosios politikos formuotojai ir vykdytojai skatintų tokį asmeninį elgesį, kuris saugo į viešąjį interesą orientuotą gėrį, o asmeninis elgesys, prieštaraujantis bendrajam gėriui, būtų laikomas neteisėtu. Todėl politinės etikos uždavinys, atsižvelgiant į bendrąjį gėrį (viešąjį interesą), yra dvejopas: 1) nustatyti, kokie gėriai turėtų būti saugomi ir kaip, 2) nustatyti, kokie neigiami etiniai elgesio modeliai turėtų būti draudžiami ir kaip (baudžiamuoju, administraciniu, ekonominiu ir kt. lygmeniu) (Luño, 2013).

Mokslinėje literatūroje nagrinėjamas ir etikos - moralės santykis, dažnai akcentuojant jų glaudžias sąsajas ar net tapatumą. Kanišausko (2004) teigimu, moralės sąvoka – tai faktiškai etikos sąvokos vertinys, o terminai moralė ir etika vartotini kaip sinonimai. Ristovski (2017) pabrėžia, kad moralė, kaip ir etika, visų pirma reiškia aibę standartų ir normų, leidžiančių žmonėms bendradarbiauti grupėse. Moralė, kaip ir etika, yra laisvas žmogaus elgesys, prilyginamas idealui kas yra gera, moralu, tinkama ir teisinga. Tai ne naujų standartų ir normų atradimas, o geresnis pritaikymas tų, kurie jau

egzistuoja ir yra priimti. Visgi, pasak Luño (2013), politinė etika ir politiko veiksmų moralumas nėra tas pats. Politiko veiksmai gali būti ir yra politinės etikos objektas, tačiau ne jų moralumo ar nemoralumo požiūriu, o tik teisėtumo ar neteisėtumo požiūriu. Pasak Ristovski (2017), tarp moralės ir etikos sąvokų egzistuoja skirtumas pirmiausiai dėl to, kad moralė kilusi iš religijos ir teologijos. Tuo tarpu etika kyla iš žmonijos patirties per visą istoriją ir iš tikrųjų atspindi etikos principų, taisyklių ir standartų, susiformavusių iš žmogaus supratimo apie gėrio ir blogio skirtumus, esmę. Tyson (2019) atribodamas moralę nuo etikos akcentuoja, kad moralė - tai asmeniniai įsitikinimai apie tai, kas yra teisinga, o kas neteisinga. Moralę formuoja ne visuotinai priimtinos elgesio taisyklės ir standartai, o individo auklėjimas, religija, kultūra ir gyvenimo patirtis. Pavyzdžiui, politikai gali susidurti su moraliniu konfliktu, kai balsuoja dėl įstatymo, legalizuojančio abortus. Politikų asmeninė moralinė pozicija gali prieštarauti tam, kas, jų nuomone, yra geriausia visuomenei. Tačiau tokios moralinės nuostatos savaime dar nereiškia, kad už abortų legalizavimą balsuojančių politikų elgesys yra netinkamas ar neteisėtas. Kadangi politinė etika reiškia taisykles arba standartus, reglamentuojančius politikų elgesį, ji yra objektyvesnė už moralę ir dažnai kodifikuota įstatymuose, reglamentuose ar profesiniuose standartuose, kurie galioja visiems politikams, nepaisant asmeninių (moralinių) įsitikinimų. Pavyzdžiui, politikai gali susidurti su etikos dilema, kai turi pasirinkti ar priimti rinkimų kampanijai skirtą auką iš prieštaringą reputaciją turinčios organizacijos, ar laikytis etikos standartų ir nepriimti siekiant išlikti etiškai ir išvengti interesų konflikto (Tyson, 2019).

Maw (2018) pažymi, kad viešosios politikos kontekste, politinė etika prasideda nuo pareigos. Pareiga reiškia ne tik standartų internalizavimą, bet ir pareigą imtis veiksmų, pavyzdžiui, teikti pasiūlymus ar spręsti problemas siekiant visuomenės gerovės. Politikai savo pareigas turi vykdyti sąžiningai, nepriklausomai ir įsipareigodami daryti viską, ką gali visuomenės labui laikydamiesi įstatymų ir etikos principų. Kaip teigia Fejzullahu ir Batali (2019), politikų etika yra pagrindinis gero viešojo valdymo elementas. Politikų etika turėtų būti esminė kiekvieno politiko ar valstybės tarnautojo, įgūdžių ir orientacijos dalis. Etiškas politikas turi būti sąmoningas bei moralus pilietis, kuris laikosi galiojančių įstatymų, etikos taisyklių, standartų ir juos gerbia. Politikai privalo laikytis aukštų etikos standartų dėl dviejų esminių priežasčių. Pirmiausiai dėl to, kad etiškas politikų elgesys reglamentuotas įstatymu, o įstatymų pažeidimas užtraukia atsakomybę. Antra, etiškas politikų elgesys yra būtinas siekiant išlaikyti visuomenės pasitikėjimą valdžia. Piliečiai turi žinoti, kad politikai veikia dorai ir sąžiningai, kad jie nėra korumpuoti ir veikia visuomenės labui. Bardach ir Patashnik (2020) teigimu, viešosios politikos formavimas turi remtis ne tik techninėmis valdymo priemonėmis ir įgūdžiais, bet ir tvirtais moraliniais bei etiniais principais, atspindinčiais visuomenės vertybes ir prioritetus. Iš esmės, etiška viešoji politika turėtų užtikrinti, kad politikai veiktų sąžiningai, skaidriai ir atsakingai. Tai, pasak Buye (2021), sudaro tvirtą pagrindą siekiant apsaugoti žmogaus teises, palaikyti socialinį teisingumą ir užtikrinti teisingą viešojo gėrio išteklių paskirstymą bei tinkamą jų valdymą.

Mokslinėje literatūroje etiškas viešosios politikos formavimas aiškinamas pasitelkus tris etikos teorijas - konsekvencializmą, deontologinę etiką ir dorybių etiką (Klimczuk, 2015):

1. *Konsekvencializmo teorijoje* aiškinant etiką pagrindinis dėmesys skiriamas veiksmų pasekmėms. Pagal šią teoriją veiksmo teisingumą ar neteisingumą lemia bendra jo pasekmių pusiausvyra. Kitaip tariant, veiksmas yra moraliai teisingas, jei jis duoda geriausią įmanomą rezultatą arba padidina bendrą gėrio kiekį pasaulyje. Konsekvencializmas teikia didžiausią reikšmę veiksmų rezultatams, neatsižvelgiant į priemones, naudojamas jiems pasiekti. Šiuo požiūriu galima išskirti 2 esminius teorijos trūkumus: 1) veiksmas gali būti laikomas moraliai teisingu jei sukelia geresnes

pasekmes daugumai, nepaisant pažeistų mažumos teisių; 2) teorija nepateikia aiškinimo, ar veiksmas yra teisingas ir atliktas gera valia, kai sukėlė žalingas pasekmes (Saaida, 2024).

2. *Deontologinė etikos teorija* orientuojasi į taisykles, o veiksmų moralę vertina pagal pasekmes, kurias sukelia pats veiksmas. Pagal šią teoriją veiksmai negali būti pateisinami jų pasekmėmis – kad ir kokios geros būtų jų pasekmės, kai kurie veiksmai yra moraliai draudžiami, t.y. negalima atlikti tam tikrų veiksmų, kurie prieštarauja gerai moralei ir nustatytoms taisyklėms. Veiksmas laikomas teisingu tik tada, kai jis atitinka priimtinas moralės normas ir taisykles. Kitaip tariant, teisė turi pirmenybę prieš bendrąjį gėrį. Jei veiksmas nesuderinamas su teise, jo negalima atlikti, nepaisant to, kokią gėrį jis gali sukurti (Larry ir Moore, 2021).

3. *Dorybių etika* – dar viena etikos teorija, kuri akcentuoja asmeninių savybių, moralinių principų ir dorybių svarbą. Skirtingai nei prieš tai aptartos teorijos, dorybių etika aiškina koku žmogui reikia tapti, kad gyvenimas būtų doras ir prasmingas. Pagal šią teoriją veiksmai priklauso nuo situacijos ir asmens gebėjimo įvertinti, kaip teisingai elgtis konkrečioje situacijoje. Tačiau dorybių etikos teorija nepaaikškina kokios savybės yra doros, svarbios ir teisingos (Mixon, 2024).

OSCE Demokratinų institucijų ir žmogaus teisių biuro (angl. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2012) parengtoje studijoje pateikiami keturi veiksniai, kurie nulemia politikų etikos svarbą ir reikšmę formuojant viešąją politiką:

1. *Kova su korupcija*. Politiko vaidmuo yra sudėtingas, vykdant politiko veiklą gali kilti daugybė etinių dilemų. Griežti etikos standartai ir teisinis jų reguliavimas (aiškių elgesio taisyklių nustatymas, stebėjimas kaip politikai iš tikrųjų elgiasi, bausti už nusižengimus) gali padėti mažinti politikų piktnaudžiavimą tarnyba, taip pat užkirsti kelią kitoms korupcijos formoms.

2. *Atskaitomybės ir pasitikėjimo didinimas*. Aiškūs etikos standartai didina atskaitomybę, nes visuomenė ir žiniasklaida turi aiškius kriterijus, pagal kuriuos galima spręsti apie politikų elgesį. Jei visuomenė matys, kad politikai laikosi etikos standartų, ji galės lengviau pasitikėti politikais ir jų sprendimais.

3. *Politikos profesionalizavimas*. Kaip teisininkai ir gydytojai turi etikos standartus, taip ir politikams reikia aiškių etikos standartų, kad jie žinotų ko iš jų tikisi visuomenė. Aiškūs etikos standartai gali taip pat padėti suvienyti padidinti politiko prestižą ir padėti pritraukti aukštos kvalifikacijos asmenis dalyvauti tapti politikais ir dalyvauti formuojant viešąją politiką.

4. *Tarptautinių standartų atitikimas*. Aukšta politinė etika, paremta sąžiningumu ir atsakomybe parodo šalies patikimumą ir įsipareigojimą įgyvendinti bendrus tarptautinius standartus bei jų laikytis. Tokių standartų laikymasis taip pat gali būti svarbus norint įvykdyti stojimo į tarptautines asociacijas sąlygas arba gauti tarptautinę pagalbą.

Apibendrinant, etika yra svarbus viešosios politikos pagrindas, užtikrinantis, kad politikai veiktų sąžiningai, skaidriai ir visuomenės labui. Etika, kaip elgesio normų, vertybių ir principų visuma, reguliuoja tai kas yra teisinga ir moralu. Nors glaudžiai susijusi su morale, etika yra objektyvesnė ir dažnai įtvirtinta teisės aktuose. Viešosios politikos kontekste politikų etika reiškia profesinius elgesio standartus, kurie padeda užkirsti kelią korupcijai, didina politikų atskaitomybę ir stiprina visuomenės pasitikėjimą valdžia.

1.2. Politikų atsakomybės už etikos pažeidimus tipai ir mechanizmai

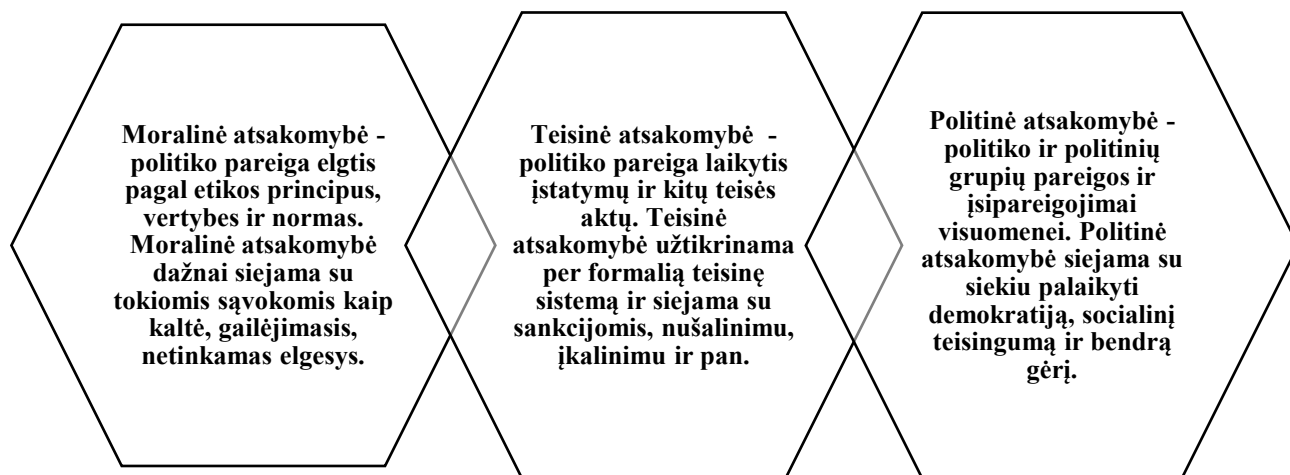
Pastaraisiais metais tiek viešojoje erdvėje, tiek mokslinėje literatūroje diskusijos apie politikų atsakomybę tapo ryškesnės ir aktualesnės. Mokslinėje literatūroje politikų atsakomybė už savo veiklą ir priimtus sprendimus laikoma viena iš kertinių demokratijos sąlygų, kuri yra būtina kovojant su politikų etikos pažeidimais ir korumpuota veikla (Paliduskaitė, 2005; Wettstein, 2013; Lendvorský ir kt., 2021; Madsen, 2024; Kukaitis, 2024).

Mokslinėje literatūroje įvairūs autoriai kalba apie įvairius politikų atsakomybės tipus: politinę, civilinę, baudžiamąją, konstitucinę, teisminę, rinkiminę, etinę, drausminę, moralinę atsakomybę ir pan. (Baumgärtner ir kt., 2018; Vidal-Naquet, 2023; Kukaitis, 2024). Tačiau tokia įvairovė yra labai epizodiškai, o siekiant nuoseklesnės analizės galima išskirti tris apibendrintus politikų atsakomybės tipus - moralinę (etinę), politinę ir teisinę atsakomybę. Paliduskaitės (2005) teigimu, politikų atsakomybė sietina su jų profesine kompetencija, patirtimi, veikimo laisve bei pasirengimu ir sugebėjimu atsakyti už savo veiksmus. Politikų atsakomybė remiasi ne tik teisės aktuose nustatytais reikalavimais, organizacinėmis taisyklėmis, susitarimais, profesinėmis etikos normomis, bet ir asmeniniais moralės principais. Wettstein (2013) politikų atsakomybę aiškina dviem prasmėmis: 1) kaip politiškai pagrįstą atsakomybę; 2) kaip atsakomybę už politinius veiksmus. Politiškai pagrįstos atsakomybės pagrindas – politika, t.y. politiniai procesai, svarstymai ir susitarimai. Tuo tarpu atsakomybė už politinius veiksmus yra grindžiama ne politiniu, o moraliniu pagrindu. Dar išsamiau politikų atsakomybės aiškinimą Wettstein (2013) pateikia per moralinę, politinę ir teisinę žmogaus teisių sampratą. Pagal moralinę sampratą, žmogaus teisės yra etiniai reikalavimai arba imperatyvai. Politinė samprata teigia, kad žmogaus teisės yra politiniai reikalavimai, kylantys iš politinių susitarimų. Tuo tarpu teisinė samprata teigia, kad žmogaus teisės yra teisiniai reikalavimai, pagrįsti pozityviaja teise. Teisių vaizdavimas kaip „reikalavimai“ reiškia jų atitikimą politiko pareigoms. Moralinė žmogaus teisių samprata teigia, kad gerbti žmogaus teises yra mažų mažiausiai etinis reikalavimas, kuris gali būti paverstas teisine pareiga pasitelkus reguliavimo, teisinius ar administracinius mechanizmus. Zheng (2019) taip pat akcentuoja moralinį, politinį ir teisinį atsakomybės pagrindus ir jiems būdingus skirtumus. Moralės ir teisės požiūriu atsakomybė iš esmės reiškia politiko ryšį su konkrečiais neteisėtais asmeniniais veiksmais – ar politikas juos padarė, ar ne?, ar jis bandė jų išvengti ar juos sustabdyti? Tuo tarpu politinė atsakomybė sutelkta į politiko santykį su visuomene - ar politikas viešai priešinosi neteisėtiems veiksams? ar jis stengėsi keisti aplinkybes ir sąlygas, kurios sukuria problemas ir sąlygoja neteisėtus veiksmus?

Moralinė atsakomybė grindžiama asmenine etika, politinė atsakomybė apima pilietines pareigas ir įsitraukimą į politines struktūras, o teisinė atsakomybė yra pareiga laikytis įstatymų ir jų pažeidimo kylančių pasekmių (žr. 1 pav.).

Moralinė atsakomybė yra daugialypis terminas, kuris priklausomai nuo disciplinos apima įvairias reikšmes, vartojimo formas ir laipsnius. Filosofinėje literatūroje moralinė atsakomybė dažnai susijusi su tuo, koku mastu asmuo mano, kad kitas asmuo ar grupė yra kaltas ir turi atsakyti už elgesio standartų pažeidimą, kai elgiasi nepriimtina arba nesielgė priimtina (Wisneski ir kt., 2016; Sattlegger ir kt., 2022). Viešojoje politikoje moralinė atsakomybė traktuojama kaip atsakomybė prieš kitus, dažniausiai prieš rinkėjus. Pasak Beardsworth (2015), moralinė atsakomybė apima individualią atskaitomybę, pagrįstą etiniais sumetimais ir pabrėžiant pareigas rinkėjams. Per didelis moralinės atsakomybės akcentavimas gali pabrėžti politinių veiksmų ir valios stoką vykdant politiko pareigas ir sprendžiant su jų atlikimu susijusias problemas. Pagal Wisneski ir kt. (2016), moralinė atsakomybė reiškia, iki kokio lygio politikai yra laikomi ar jaučiasi kaltais ir atsakingais už savo veiksmus,

pažeidžiančius visuotinai priimtas elgesio normas įskaitant patį netinkamą elgesį ar tokio elgesio ignoravimą. Kukaičio (2024) teigimu, „pagrindinis demokratijos principas yra tai, kad valdžia kyla iš žmonių ir tarnauja žmonių interesams. Politikai renkami atstovauti piliečių interesams ir priimti sprendimus jų labui. Todėl svarbu, kad politikai būtų atsakingi už savo veiksmus, užtikrintų, kad jų sprendimai atspindėtų rinkėjų valią ir interesus. Moralinė atsakomybė – tai galimybė už priimtus neteisingus ir (ar) neteisėtus politinius sprendimus prarasti rinkėjus ir jų palaikymą ir būti neišrinktu rinkimuose (p. 256)“.

1 pav. Politikų atsakomybės tipai

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Kukaičiu, 2024

Politinė atsakomybė, skirtingai nuo moralinės atsakomybės, apima daugiau nei tik politiko poelgiai ar neveikimas ir yra susijusi su politiko požiūriu bei supratimu. Tholen (2018) manymu, būti atsakingu politikui reiškia pripažinti, kad demokratinis atstovavimas iš prigimties yra paradoksaliausias. Tai reiškia būti lygiam su visais kitais piliečiais ir tuo pat metu būti mažo valdžią turinčio politinio elito dalimi, t.y. stovėti ir šalia, ir aukščiau už savo bendrapiliečius. Buvimas politiniame elite turi savo logiką ir pagundų. Tačiau atsakingas politikas puikiai žino, kad gali lengvai prarasti piliečių pasitikėjimą, jei taps tų pagundų dalimi ir asmeninius interesus iškels aukščiau bendrojo gėrio. Dar daugiau, atsakingas politikas rūpinasi, kad būtų palaikomi tiesos (tiek, kiek ji yra pasiekiamas) ir nuoširdumo idealai, kad kovojant dėl pozicijų politiniuose debatuose reikia paisyti tam tikrų ribų. Debatuose vartojami žodžiai ir taktika neturėtų kelti grėsmės bendros viešosios politikos formavimui, opozicija neturėtų būti paverčiama priešais, trečiosios šalys neturėtų būti stigmatizuojamos ir taip atstumiamos, ir apskritai visuomenė turėtų pasitikėti demokratinio politinio proceso gebėjimu spręsti problemas. Plant (2018) taip pat pažymi, kad politinė atsakomybė atspindi atsakomybę už politinių veiksmų poveikį visuomenei ir pabrėžia politikų pareigą teikti pirmenybę visuomenės ir savo rinkėjų gerovei. Čia taip pat akcentuojama piliečių pareiga aktyviai dalyvauti valdyme. Smith (2022) politinę atsakomybę apibrėžia trejopai: 1) kaip techninį tikslą išlaikyti valdžią politiniame procese, 2) kaip etinį tikslą siekti teisingumo ir 3) kaip įsipareigojimą užtikrinti visų piliečių gerovę ir teises politinėje bendruomenėje. Politinė atsakomybė reikalauja, kad politikai suderintų valdymo reikalavimus su moraliniais įsipareigojimais ir veiktų ne tik siekiant išsaugoti politinį stabilumą ir savo ar partijos reitingus, bet ir skatintų priimamų sprendimų teisingumą bei lygybę visuomenės gerovei.

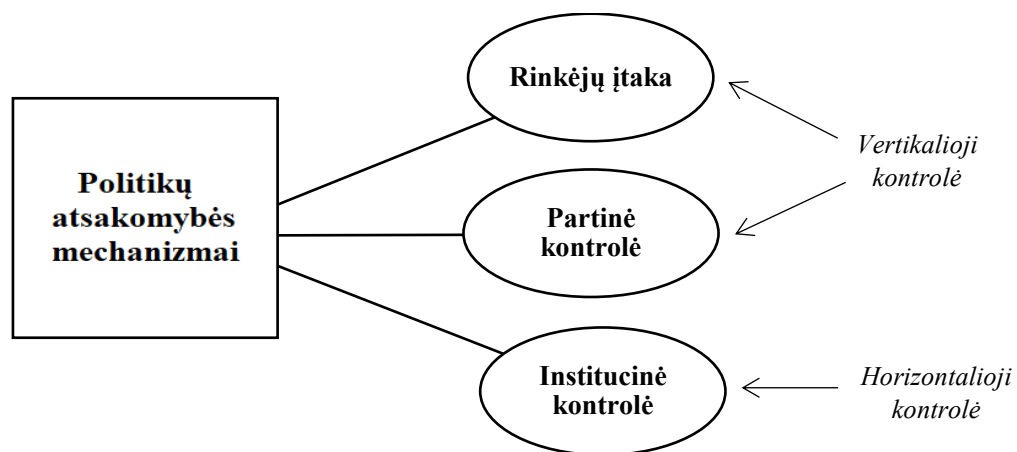
Teisinė atsakomybė. Kalbant apie teisinę politikų atsakomybę reikėtų akcentuoti, jog bet kurioje politinėje sistemoje, kuriai taikomi teisinės valstybės principai, politikai yra saistomi įstatymų ir kitų teisės aktų, už kurių pažeidimus gali būti patraukti atsakomybėn. Bovens (2005) teigimu, teisinė

atsakomybė paprastai apsiriboja konkrečiomis politikų pareigomis, kurias oficialiai ir teisiškai jiems pavedė vykdyti rinkėjai ar valdžios institucijoms. Šiuo požiūriu teisei atsakomybei yra būdingas mažiausias dviprasmiškumas, palyginus su politine ar moraline atsakomybe, nes teisinė kontrolė grindžiama aiškiais teisiniais standartais, nustatytais civiliniuose, administraciniuose ir baudžiamuosiuose įstatymuose arba precedentuose. Palidauskaitė (2005) pažymi, kad per „teisės aktų ir elgesio (etikos) kodeksų prizmę pereinama prie išorinės atsakomybės ir kontrolės aspekto, kuri daugiau sietina su formalia teisine atsakomybe prieš hierarchijos vyresnius, interesų grupių spaudimu ir bandymu įtraukti piliečius į politikos formulavimą ir įgyvendinimą“. Haidt (2010) pažymi, kad teisinė atsakomybė grindžiama teisės aktu – įstatymu ir nustato ribą tarp to kas leistina ir draudžiama. Skirtingai nuo moralinės (etinės) atsakomybės, kai sankcija yra reliatyvizuota, teisinė sankcija yra griežta ir tiksli – bausmės rūšys, dydžiai ir jų vykdymas įgyvendinamas valstybės prievartos pagalba. Neišplėtotą teisinę valstybę ar blogi įstatymai silpnina teisinę politikų atsakomybę, o neatsakinga valdžia skatina neatsakingumą ir amoralių elgesį. Pasak Kagermanov ir kt. (2021), teisinė atsakomybė reiškia politikų elgesį, atitinkantį teisės aktų reikalavimus ir užtikrinantį, kad politikai etiškai ir atsakingai vykdytų rinkėjų valią bei jiems patikėtas pareigas. Teisinė atsakomybė yra svarbi priemonė viešųjų interesų apsaugai ir įgyvendinimui, ji veikia kaip barjeras prieš pažeidimus, kuriuos gali padaryti politikai. Politikų teisinė atsakomybei būdingi šie požymiai: a) teisinė atsakomybė remiasi viešosios teisės normomis (konstitucinėmis, finansinėmis, administracinio proceso, baudžiamojo proceso ir kt.), kurios turi aiškius kriterijus; b) teisinė atsakomybė veikia kaip pareiga, nustatanti, kaip politikai turi elgtis pagal teisės aktus; c) teisinė atsakomybė yra valstybės garantuojama ir tiesiogiai susijusi su pačios valstybės veikla; d) teisinės atsakomybės įgyvendinimui dažniausiai taikomos teisės aktuose numatytos poveikio priemonės. Lendvorský ir kt. (2021) akcentuoja, kad teisinės atsakomybės įvykdymo esmė – poveikio priemonių pritaikymas. Poveikio priemonių diapazonas apima nepasitikėjimą, nušalinimą nuo pareigų, nuolatinį draudimą eiti bet kokias valstybines pareigas, restituciją, administracines nuobaudas ar netgi baudžiamąją atsakomybę. Poveikio priemonių pritaikymo už neteisėtą ar nesąžiningą politikų veiklą laipsnis apibrėžia tam tikrą teisinės atsakomybės įvykdymo lygį. Apskritai teisinė atsakomybė be galimų poveikio priemonių nesąžiningiems ir pažeidimus padariusiems politikams yra laikoma labai maža

Iš esmės demokratiniam režime galimi įvairūs politikų atsakomybės mechanizmai (rinkimai, referendumai, apkaltos, atskaitomybė partijoms ir pan.), kad politikai atsiskaitytų už savo veiksmus ir veiklos rezultatus (Mejía Acosta, 2010; Malcolm 2023). Politikai yra pavaldūs įvairiems kontrolės mechanizms, formuojantiems politikų elgesį ir įtakojantiems jų sprendimus. Kontrolės mechanizmai, apimantys formalius ir neformalius suvaržymus, nustato ribas, kuriose turi veikti politikai (Pereira ir Steenge, 2021). Mokslinės literatūros analizė rodo, kad egzistuoja vertikalieji (rinkėjai ir politinės partijos) ir horizontalieji (įvairios institucijos) politikų atsakomybės mechanizmai (žr. 2 pav.).

Rinkėjų įtaka. Išrinkti politikai yra tiesiogiai atsakingi rinkėjams už savo viešuosius veiksmus tuo neapsiribojant. Demokratinė politika suteikia piliečiams galimybę atlyginti arba sankcionuoti politikų veiklą reguliarių rinkimų metu. Taigi, rinkimai yra teisiniai ir instituciniai mechanizmai, suteikiantys piliečiams teisę ir pareigą perrinkti savo politinius atstovus atsižvelgiant į tai, ar jie įvykdė pažadus rinkėjams, ar ne (Mejía Acosta, 2010). Soontjens (2021) pabrėžia, kad politikai reaguoja į rinkėjų valią ir pageidavimus, nes jų perrinkimas priklauso nuo tų rinkėjų pritarimo. Vadinasi, politikų atsakomybė rinkėjams yra esminis (politikos) formavimo garantas. Kol politikai tiki, kad rinkėjai

žino ką daro politikai ir į tai atsižvelgs rinkimų dieną, tikimasi, kad politikai sąžiningai ir sunkiai dirbs siekiant patenkinti savo rinkėjus. Muniz ir Accinelli (2024) nurodo, kad demokratinėse šalyse politikų rinkimai vyksta piliečių balsavimu, kurie balsuos už tą kandidatą ar politinę partiją, kurios pasiūlymai yra artimiausi jų įsitikinimams, jausmams, idėjoms ir padeda spręsti problemas, darančias įtaką visuomenės gerovei. Rinkimų metu gyventojai nuolat bendrauja su politikais per susirinkimus, socialinius tinklus ar tradicines žiniasklaidos priemones. Pagrindinis įvairių politinių veikėjų tikslas yra gauti rinkėjų balsą ir tokiu būdu gauti valstybės valdžią arba ją išlaikyti. Turėdami omenyje šį tikslą, skirtingi politiniai veikėjai kuria skirtingas kampanijų strategijas – nuo siūlomų piliečių socialinių problemų sprendimų iki kampanijų, pagrįstų oponento diskreditavimu. Savo ruožtu politikų siunčiamą žinią gavę piliečiai, labiausiai besidomintys šalies politine veikla ir jos socialinėmis bei politinėmis pasekmėmis, ieško kriterijų pagal kuriuos nuspręstų, kuris pasiūlymas jam yra geriausias. Tuo remdamiesi rinkėjai nusprendžia, kurią politinę partiją remti ir šiems sprendimams įtakos turi kandidato pasiūlymai ir jo tikėjimas, kad jie gali materializuotis. Malcolm (2023) pažymi, kad rinkimai, kaip politinės atskaitomybės mechanizmas, yra laikomas naudingą, nes jis stipriai skatina politikus veikti geriausiaisiais savo piliečių interesais. Pagrindinė idėja yra ta, kad, rinkėjams suteikiama teisė balsuoti ir taip nušalinti politikus, jei rinkėjai mano, kad tie politikai dirbo prastai, arba perrinkti politikus, jei manoma, kad jie gerai pasirodė. Tai vadinama rinkimų galia. Savo ruožtu politikai yra skatinami gerai pasirodyti, kad išlaikytų valdžią rinkimuose. Tai vadinama rinkimų paskata. Šiuo požiūriu rinkiminė galia sukuria rinkimų paskatą. Dėl stiprios rinkimų paskatos politikai turi didelį motyvą padaryti viską, ką gali, kad politiko pareigas atliktų gerai ir atsakingai. Tačiau norint, kad politikai būtų atsakingi, rinkėjai turi žinoti kaip jiems sekėsi jų politinės veiklos metais ir remtųsi šiomis žiniomis, perrinkdami politikus. Visgi, naujausi tyrimai rodo, kad rinkėjai dažniausiai nežino kaip gerai ir atsakingai pasirodė politikai ir net jei žino, balsuodami šiomis žiniomis neremia.

2 pav. Politikų atsakomybės mechanizmai

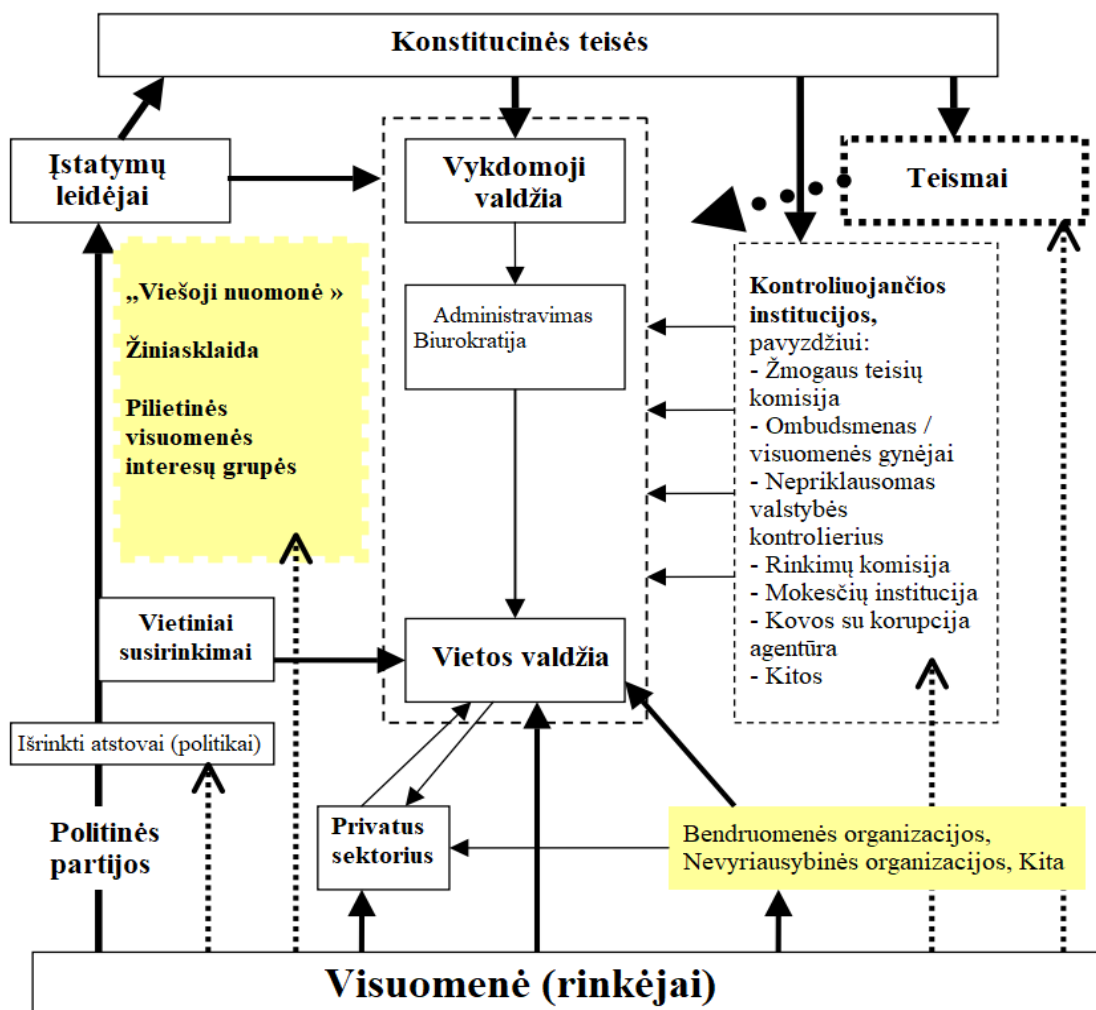
Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Partijų kontrolė. Politinės partijos vaidina svarbų vaidmenį politikoje ir yra būtinos atstovaujamajai demokratijai. Stiprios politinės partijos ir partijų sistemos laikomos „demokratijos vartais“ ir yra būtinos demokratiniam teisėtumui ir stabilumui. Tačiau jų veiksmingumas yra glaudžiai susijęs su atskaitomybe. Politinės partijos atskaitomybė užtikrina, kad partijos ir joms priklausančios politikai

būtų atsakingi visuomenei už savo veiksmus ir sprendimus. Partijos skatina skaidrumą, reagavimą ir etikos standartų, kurie yra labai svarbūs palaikant visuomenės pasitikėjimą ir patį demokratinį procesą, laikymąsi. Be atskaitomybės ir atsakomybės, politinės partijos gali sugriauti visuomenės pasitikėjimą ir pakenkti demokratiniam procesui (Kędzia ir Hauser, 2011; Gupta ir kt., 2025). Politinėms partijoms tenka esminė atsakomybė už politikų atranką ir skatinimą. Kad politinė partija būtų sėkminga, jai reikia drausmingų ir atsakingų partijos narių, kad formuotų teigiamą partijos įvaizdį, įsipareigotų laikytis formuojamos politikos ir palengvintų dalyvavimą koalicinių vyriausybių veikloje. Todėl partijos siekia kontroliuoti jų narius, kad partija veiktų kaip darni grupė, kad visi partijos nariai laikytųsi partijos ideologinių nuostatų ir partijos formuojamos politikos (Fiva ir Nedregård, 2023). Siekiant didinti partijai priklausančių politikų atsakomybę, partinė kontrolė praktikoje pasireiškia per šiuos aspektus: 1) ideologinė kontrolė: partijos reikalavimas laikytis partijos ideologinių gairių ir nuostatų; 2) partinė drausmė: partijos reikalavimas laikytis partijos pozicijos balsuojant seime; 2) sankcijos už nepaklusnumą: partijos gali pašalinti neatsakingus ir nepaklusnius partijos narius iš darbo grupių, komitetų, neleisti dalyvauti rinkimuose ir net išbraukti iš partijos (Johnson ir Roberto, 2019; Puy ir kt., 2020; Cox ir Shapiro, 2024; Ashley, 2025).

Institucinė kontrolė. Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad kontroliuojant politines partijas ir jų narių veiklą bei siekiant mažinti korupcijos paplitimą bei etikos pažeidimus, svarbus vaidmuo tenka įvairioms institucijoms (Lendvorský ir kt., 2022). Kontrolės sistema yra būtina politikams, valstybės įstaigoms ir viešojo sektoriaus organizacijoms, kad būtų užtikrintas jų konkurencingumas, tvarus funkcionavimas, plėtra, skaidrumas, atskaitomybė, viešojo sektoriaus veiklos rezultatų kontrolė (Vasyunina ir kt., 2023). Įvairios institucijos, tokios kaip teismai, antikorupcijos ir etikos komisijos, nevyriausybinių organizacijų ir pan., yra aiškūs kontrolės mechanizmai, reguliuojantys politikų veiksmus ir užtikrinantys atsakomybę per nustatytas procedūras ir teisinius pagrindus (North, 2018). Institucijos taip pat atlieka pagrindinį vaidmenį mažinant korupciją, nes sudaro sąlygas rinkėjams sutelkti dėmesį į politiką ir priverčia politikus atsakyti už politikos rezultatus (Alt ir Lassen, 2003). Institucinė politikų kontrolė yra svarbiausia siekiant laikytis teisinių, etinių ir demokratinų standartų visuomenėje, o tai yra esminis mechanizmas, užtikrinantis atskaitomybę, skaidrumą ir atsakingą valdymą (Kolthoff ir kt., 2013).

Jungtinių Tautų plėtros programoje (toliau – Programa) (2006) nurodoma, kad demokratinėse šalyse vertikaliaji atsakomybė reiškia tiesioginį ryšį tarp piliečių ir jų atstovų (politikų). Be reguliarių rinkimų, vertikali atskaitomybė taip pat yra politinių partijų, viešosios nuomonės, žiniasklaidos ir pilietinės visuomenės dalyvavimo funkcija. Egzistuoja ir horizontalūs atsakomybės santykiai – tarp vykdomosios valdžios, įstatymų leidžiamosios valdžios, teismų ir specialiųjų agentūrų – per kurias skirtingos valstybės institucijos viena kitai atsiskaito žmonių vardu. Tam tikriems valstybės subjektams yra suteiktas konstitucinis mandatas reikalauti atsakomybės ir atskaitomybės iš valstybės politikų ir kitų agentūrų, taigi tie subjektai netiesiogiai veikia žmonių vardu. Nors Programoje pabrėžiama, kad skirtingose valstybėse politikų atsakomybės mechanizmai gali skirtis, tačiau galima atvaizduoti pagrindinių atsakomybės ir atskaitomybės santykių ryšį demokratiškose visuomenėse (žr. 3 pav.). Šiame ryšyje atsakomybė kyla iš visuomenės, t. y. iš tų, kurie gali patraukti politikus atsakomybėn už tam tikrą veiksmą ar rezultatą (United Nations Development Programme, 2006).

3 pav. Politikų atsakomybės mechanizmų ryšys

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Apibendrinant galima teigti, kad politikų atsakomybė už etikos pažeidimus yra būtina tam, kad politikai priimtų sąžiningus, skaidrius ir visuomenei naudingus sprendimus. Ji apima tris pagrindines sritis: moralinę atsakomybę – kai politikai vadovaujasi etika ir yra atsakingi prieš rinkėjus, politinę atsakomybę – kai jie atsiskaito visuomenei už savo sprendimus ir teisinę atsakomybę – kai politikai privalo laikytis įstatymų ir atsakyti už jų pažeidimus. Demokratinėse valstybėse politikų atsakomybę užtikrina trys pagrindiniai mechanizmai: rinkėjai per rinkimus, partijos, kurios kontroliuoja drausmę ir ideologinį nuoseklumą, bei priežiūros institucijos, kurių tikslas mažinti korupciją ir piktnaudžiavimą valdžia.

1.3. Politikų etikos problemos

Įvairių pasaulio valstybių politikai dažnai susiduria su daugybe etinių iššūkių priimant viešosios politikos formavimo sprendimus. Šių etinių iššūkių supratimas ir apžvalga yra labai svarbus momentas siekiant suprasti problemos mastą ir galimus jos sprendimo būdus.

Aktan (2015) teigimu, neetiškas elgesys politikoje yra vertinamas kaip situacija, kai yra apgaulingas ar nesąžiningas elgesys arba netinkamas žmonių, turinčių pareigas ar valdžią, elgesys.

Kyšininkavimas, turto prievartavimas, grobstymas, įstatymų numatytų galių naudojimas siekiant neteisėtos privačios naudos, nepotizmas ir kt. yra tik keletas neetiško elgesio politikoje pavyzdžių. Pasak Abada ir Onyia (2020), su neetišku korumpuotu politikų elgesiu susijusi veikla, tokia kaip nepotizmas, favoritizmas, piktnaudžiavimas valdžia ar lėšų švaistymas kenkia valdžios institucijų gebėjimui tarnauti visuomenės gerovei ir tinkamam valstybės funkcionavimui. Tiek vietos, tiek regionų lygmeniu minėti politikų etikos iššūkiai mažina viešųjų paslaugų teikimo veiksmingumą ir efektyvumą, menkina visuomenės pasitikėjimą ir suvokimą, kad politikai tarnauja savo rinkėjų interesams. Jumahir ir kt. (2022) bei Malla ir Jorasia (2023) taip pat pabrėžia, kad politikų etikos iššūkiai apima daugybę problemų, įskaitant nepotizmą, favoritizmą, protekcionizmą, slaptus susitarimus, galios demonstravimą, neskaidrų valstybės lėšų naudojimą, taip pat interesų konfliktus sukeliančias problemas. Šie iššūkiai iš tikrųjų yra rimta problema politikų tarpe ir gali pakirsti visuomenės pasitikėjimą politikais, trukdyti veiksmingai priimti sprendimus, pakenkti bendram viešosios politikos vientisumui.

Politinė korupcija yra kur kas daugiau nei tik formalių teisės aktų, elgesio kodekso ir etikos normų pažeidimo klausimas. Politinė korupcija daro neigiamą įtaką visuomenei dėl netinkamų sprendimų priėmimo ir netgi gali privesti prie politinio žlugimo. Politinę korupciją galima suskirstyti į asmeninę ir kolektyvinę. Asmeninė korupcija yra tada, kai politikai piktnaudžiauja savo statusu siekiant neteisėtai praturtėti. Dažnas tokios korupcijos pavyzdys yra kyšių ėmimas mainais už palankių sprendimų priėmimo balsavimą. Kolektyvinė korupcija reiškiasi tada, kai viešoji valdžia piktnaudžiauja siekdama „kolektyvinės“ naudos privačioms grupėms ar verslui. Į šią korupcijos formą dažnai įsitraukia pavieniai politikai, o valdančiosios partijos (Cerqueti ir Coppier, 2019).

Pagal nepotizmo paplitimą, politika yra antra pagal dydį sritis po verslo. Nepotizmas valstybėje laikoms problema ir užkerta kelią geram valdymui. Nepotizmas reiškia neteisėtą asmens įtakos, galios ir padėties naudojimą savo artimųjų ir giminių naudai. Įtakos laipsnis skiriasi priklausomai nuo politiko užimamų pareigų ir svorio politinėje sistemoje. Nepotizmo dėka šeimos iš esmės gauna prieigą prie valdžios, oficialių išteklių ir privilegijų (Roy, 2021). Visuomenėje plačiai paplitusi nuomonė, kad aukštas pareigas užimantys valstybės tarnautojai ir politikai siekia apsaugoti savo šeimą ir artimuosius nuo finansinių sunkumų ir skiria juos į gerai apmokamas pareigas bei postus. Nepotizmas neabejotinai daro įtaką politikai, kai asmeniniai interesai dažnai yra svarbesni už nacionalinius interesus (Abada ir Onyia, 2020). Favoritizmui būdingas favoritų iškėlimas ir rėmimas. Politikoje favoritizmas apibrėžiamas kaip ypatingų privilegijų draugui, kolega ar pažįstamam suteikimas (Vveinhardt ir Petrauskaitė, 2013). Dar daugiau, politinis favoritizmas reiškia praktiką, kai politikai teikia pirmenybę tam tikriems asmenims ar grupėms, remdamiesi jų politinėmis sąsajomis ir asmeniniais. Toks favoritizmas gali pasireikšti įvairiomis formomis, pavyzdžiui, pasirašant pelningus kontraktus, suteikiant teisinio reguliavimo išimtis ir pan. Politinio favoritizmo motyvai gali labai skirtis. Kai kurie politikai gali imtis favoritizmo, kad išlaikytų ar sustiprintų savo politinę galią. Kiti gali praktikuoti favoritizmą kaip atsakomybės formą, kai tikisi gauti paslaugų mainais už padėtą pagalbą (Khalil ir Ponnusamy, 2021; Reszkető ir kt., 2022). Protekcionizmas – tai politika, kuria siekiama apsaugoti, remti ar kitaip padėti (proteguoti). Politikoje protekcionizmo reiškinys suvokiamas kaip neskaidrūs ryšiai, pavyzdžiui, proteguojant valstybės tarnautojų atranką į aukštus postus ar netgi švaistant valstybei priklausantį turtą (Vveinhardt ir Petrauskaitė, 2013).

Nors mokslinėje literatūroje nepotizmas, favoritizmas ir protekcionizmas apibūdinami skirtingai, šie reiškiniai yra giminingi ir gali egzistuoti vienas šalia kito. Šiuos reiškinius sieja tas pats tikslas – korupcija, diskriminavimas ir interesų protegavimas, t. y. išskirtinai palankesnių sąlygų sudarymas

tam tikro socialinio tinklo atstovams. Šie socialiniai tinklai gali būti formalūs (šeima, giminės, draugai) ir neformalūs (panaši geografinė kilmė, etninė grupė, tarnyba kariuomenėje, draugystė, finansiniai partneriai ir t.t.). Aptariant nepotizmo, favoritizmo ir protekcionizmo skirtumus svarbu pabrėžti, kad nepotizmui būdingas genetinis / giminystės kontekstas, kurio gali neturėti favoritizmas ir protekcionizmas. Favoritizmui būdingas emocinis turinys, kuris gali pasireikšti tiesiog kaip palankumas nebūtinai turint tiesioginės ar netiesioginės apčiuopiamos naudos. Tuo tarpu protekcionizmui būdingas sisteminis veikimas siekiant naudos ir nelegaliai socialinei sistemai, besiplėtojančiai tinkliniu principu (Vveinhardt ir Petrauskaitė, 2013). Mokslinėje literatūroje pateikiama įrodymų apie neigiamas nepotizmo, favoritizmo ir protekcionizmo pasekmes viešajame sektoriuje tiek mikro, tiek makro lygiu. Įrodyta, kad mikro lygiu buvimas politikų giminaičiais suteikia nemažą pranašumą darbo rinkoje. Tiek valstybės tarnautojų, tiek politikų artimi giminaičiai yra labiau linkę dirbti viešajame ir uždirbti didesnius atlyginimus. Nepotizmas taip pat rodo meritokratijos trūkumą, nes įrodyta, kad mažiau kvalifikuoti asmenys gauna daugiausia naudos iš korupcinio samdymo ir karjeros augimo. Taip pat įrodyta, kad nepotizmo, favoritizmo ir protekcionizmo poveikis plinta į platesnę ekonomiką (makro lygmuo). Tai gali iškreipti turto ir statuso pasiskirstymą, o tai kraštutiniais atvejais gali sukelti socialinius neramumus. Be to, tai gali pabloginti viešųjų paslaugų kokybę, sąlygoti neigiamas pasekmes gerovei dėl švaistomų valstybės pinigų ar net tiesioginio jų grobstymo (Ragauskas ir Valeškaitė, 2020). Nepotizmas, favoritizmas ir protekcionizmas gali turėti neigiamos įtakos valstybės valdymui ir piliečių pasitikėjimui valdžia, nes kenkia teisingumui paskirstant išteklius bei galimybes. Kai asmenys ar grupės gauna pirmenybę ir naudos tik dėl savo politinių ryšių, o ne pagal savo kvalifikaciją ar nuopelnus, tai skatina nelygybę ir kliudo socialiniam mobilumui. Visa tai griauja viešąjį pasitikėjimą ir gali sukelti didžiulį visuomenės nusivylimą valdžia Abada ir Onyia, 2020; Khalil ir Ponnusamy, 2021; Reszketó ir kt., 2022).

Apibendrinant galima teigti, kad politikai dažnai susiduria su įvairiais etikos iššūkiais. Kyšininkavimas, viešojo turto grobstymas, piktnaudžiavimas valdžia, nepotizmas, favoritizmas, protekcionizmas ir pan. kenkia ne tik politikų įvaizdžiui, bet ir visai viešajai politikai, mažina pasitikėjimą valdžia ir blogina viešųjų paslaugų kokybę. Todėl politikų etikos užtikrinimas yra būtinas valdžios skaidrumui ir visuomenės pasitikėjimui išlaikyti.

1.4. Politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūra: struktūros ir priemonės, procesai užtikrinančios politikų atsakomybės įgyvendinimą

Politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūra apima kompleksą įvairių teisės aktų, taisyklių, reglamentų, etikos kodekso, politinės valios, politikos kryptių, taip pat atskaitomybės ir priežiūros mechanizmų, visuomenės kontrolės, profesinės socializacijos ir koordinuojančių organų, sukurtų siekiant reguliuoti etiską valstybės pareigūnų elgesį. Politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūra naudojama kaip valstybės politikų elgesio priemonė ar planas, užtikrinanti, kad valstybės politikai deklaruotų savo turtą ir laikytųsi galiojančių etikos standartų (Ngumbi, 2019; Sorokina, 2021; Uronu ir Andrea, 2023).

Kaip pažymi Toleikienė (2018), viešosios politikos kontekste etikos ir atsakomybės infrastruktūra atlieka tris pagrindines funkcijas: 1) reguliavimo (teisinę bazę): dėl viešojo administravimo specifikos, teisinė bazė yra ypač svarbi, kadangi ji nustato gaires integralumo (etikos) įgyvendinimui, o šiai bazei priskiriami etikos kodeksai, įstatymai, vyriausybės nutarimai ir etikos centrai; 2)

kontrolės: šios funkcijos siekis yra užtikrinti visuomenės pasitikėjimą valdžios institucijomis, todėl ją atlieka įvairios institucijos – etikos komitetai, komisijos, „karštosios“ linijos, etikos auditas; 3) švietimo: ši funkcija integruojama į etikos mokymus, konsultacijas bei etikos tarnybų ir centrų veiklas. Kiekviena funkcija yra atskira, tačiau svarbi struktūros sudėtinė dalis, papildanti ir stiprinanti kitas funkcijas. Visa tai sudaro etikos ir atsakomybės infrastruktūros sistemą, kuri yra reikalinga sąmoningai, kryptingai, tikslingai valdyti ir reguliuoti politikų elgseną.

Uronu ir Andrea (2023) akcentuoja, kad palankus moralinis ir etinis klimatas valstybės politikoje gali būti pasiektas tik tuomet, kai visi etikos ir atsakomybės infrastruktūros elementai darniai funkcionuoja tarpusavyje.

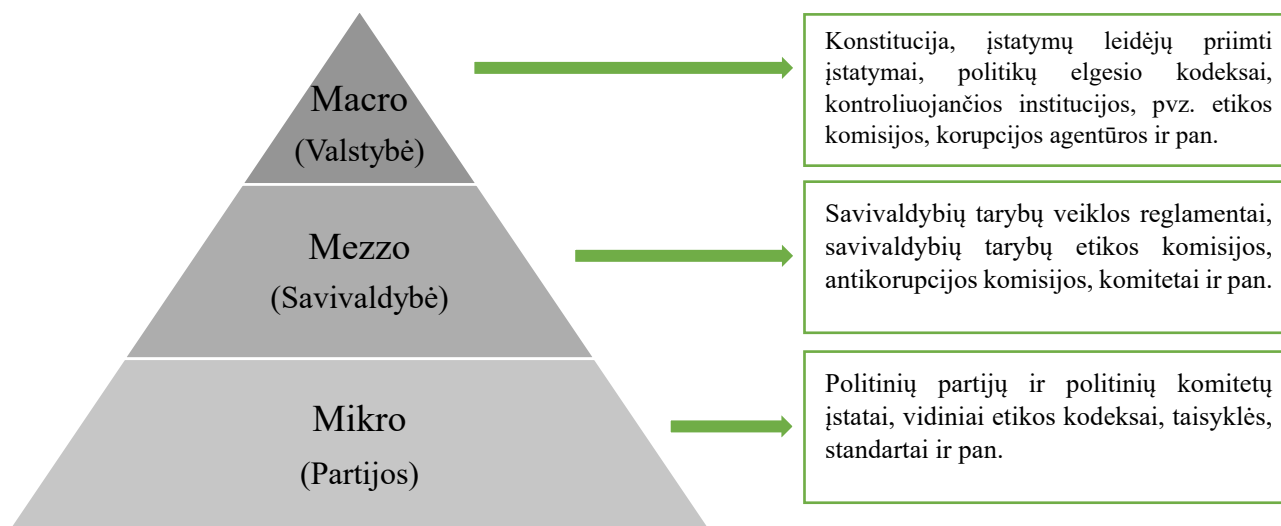
1.4.1. Politiko etikos ir atsakomybės infrastruktūra nacionaliniu ir instituciniu lygmeniu

Politikų etikos reguliavimas nacionaliniu ir instituciniu lygmeniu padeda kurti teigiamą politinę kultūrą ir didinti visuomenės pasitikėjimą demokratine valstybe. Dar daugiau, politikų etikos reguliavimas vienareikšmiškai svarbus siekiant užtikrinti valstybėje funkcionuojančių sistemų skaidrumą ir veiksmingumą, kad politikai tarnautų viešajam gėriui ir interesui, o ne privačiai naudai.

OSCE Demokratinų institucijų ir žmogaus teisių biuras (angl. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights) yra konstatavęs, kad etikos standartų reguliavimas atlieka labai svarbų vaidmenį užtikrinant, kad politikų elgesys ne tik atitiktų šalies konstituciją ar įstatymus, bet ir atitiktų visuomenės lūkesčius dėl politikų elgsenos. Šiame kontekste pagrindinė priežastis, kodėl svarbu nustatyti ir reguliuoti politiko etikos standartus, yra politinės kultūros stiprinimas, politikų profesionalumo laipsnio kėlimas. Daugelį profesijų reglamentuoja standartai, kuriais vadovaujasi tų profesijų atstovai ar net privalo prisiekti, kad pradėję dirbti tų standartų laikysis. Pavyzdžiui, gydytojai nuo antikos laikų davė Hipokrato priesaiką kaip įsipareigojimą etiškai atlikti savo medicinines pareigas. Kaip ir kitų profesijų atstovai, taip ir politikai, privalo elgtis profesionaliai, t. y. efektyviai ir etiškai atlikti jiems pavestas užduotis, sąžiningai bei dorai atstovauti rinkėjus (OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2012).

Kaip teigia Sousa ir Corrado (2022), didėjantis atskaitomybės ir skaidrumo poreikis skatina valstybės institucijas kurti, nustatyti ir nuolat peržiūrėti politinę etiką reglamentuojančias normas, vykdyti jų laikymosi priežiūrą ir užtikrinti, kad faktinis politikų elgesys atitiktų visuomenės lūkesčius. Todėl pirmiausiai politinės etikos reglamentavimas turėtų būti toks, kad aiškiai ir nedviprasmiškai įtvirtintų etikos standartus ir apsaugotų renkamus politikus nuo nereikalingos rizikos ir etikos dilemų. Galiausiai, politinės etikos reglamentavimas turėtų atgrasyti politikus nuo neteisėtų veiksmų taikant veiksmingas drausmines priemones ir skatintų tinkamą politikų elgseną.

Clegg ir kt. (2016) akcentuoja, kad pagarba teisės aktų hierarchijai yra pagrindinė teisinės valstybės principo dalis, nes ji nurodo, kaip praktikoje taikomi skirtingi teisės lygiai. Iš esmės teisės hierarchijos pagrindiniai lygiai apima: konstituciją ar kitą valstybės įkūrimo dokumentą, įstatymus ar teisės aktus, reglamentus ir procedūras, taisykles ir standartus. Remiantis bendraisiais teisės aktų hierarchijos principais manytina, kad politikų etika ir jos raiška viešojoje politikoje turi tam tikrą teisinę infrastruktūrą, kurią galima suskaidyti į tris lygmenis: macro (valstybės) lygmuo, mezzo (savivaldybės) lygmuo, micro (politinių partijų lygmuo) (žr. 4 pav.).

4 pav. Politikų etiką ir veiklą reglamentuojantis teisinis pagrindas

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Macro lygmuo (valstybė). Etikos taisyklių ir standartų apibrėžimas, supratimas ir laikymasis valstybės lygiu yra vienas esminių veiksmų kuriant pasitikėjimo santykius tarp politikų ir piliečių. Etikos taisyklės ir standartai, nors ir skirtinga apimtimi, išsakyti ir įtvirtinti demokratinių šalių konstitucijose, įstatymuose, elgesio kodeksuose, kovos su korupcija institucijų reglamentuose ir pan. Pasak Khaitan (2020), politikų etikos reguliavimas per valstybės įstatymus yra daugialypė ir dažnai diskutuojama tema, apimanti įvairias perspektyvas dėl tinkamų teisinių ir politikų asmeninės moralinės atsakomybės ribų. Nors įstatymai gali užtikrinti baudžiamųjų priemonių įgyvendinimą, iš tikrųjų jų paskirtis - priversti politikus elgtis etiškai arba įdiegti jiems dorybingų ketinimų. Valstybės konstitucija ir įstatymai dažnai apima nuostatas, susijusias su politikų elgesio standartais, finansinės informacijos atskleidimu, interesų konfliktais, lobizmo taisyklėmis ir pan. Tai, kiek konstitucija ir įstatymai reguliuoja politikų etiką, labai skiriasi įvairiose jurisdikcijose, nes yra įtakojama kultūrinių normų, istorinių precedentų ir vyraujančių politinių ideologijų. Nepaisant šių skirtumų, aišrios teisinės sistemos yra būtinos siekiant užkirsti kelią korupcijai, užtikrinti skaidrumą ir išlaikyti visuomenės pasitikėjimą politikais. De Sousa ir Corrado (2022) teigimu, valstybių konstitucijos yra klasikinis būdas įtvirtinti etikos taisykles, kuriomis siekiama palaikyti politinį pasitikėjimą. Konstitucijose turi būti įtvirtintos pagrindinės etikos normos ir taisyklės, turinčios įtakos piliečių pasitikėjimui ir būtinos tinkamam viešosios politikos funkcionavimui. Tačiau Gerron (2022) pažymi, kad daugumoje valstybių konstitucijos pasižymi nelankstumu, o jų turinį sunku derinti su besikeičiančia politinės etikos prigimtimi. Todėl politikų etikos reguliavimas pirmiausia turi būti tvirtai ir aiškiai išdėstytas įstatymuose, skirtuose konkrečiai politikams ir jų veiklai. Šie įstatymai apima moralizavimo taisykles, skirtas užkirsti kelią netoleruotinam politikų elgesiui, interesų konfliktui, įpareigojimas pateikti turto deklaraciją, draudimas eiti su politiko veikla nesuderinamas pareigas, taip pat kitos taisyklės ir etikos principai, turintys reikšmingų drausminančių pasekmių politikams (politinės sankcijos, baudžiamoji atsakomybė ir pan.).

Mezzo lygmuo (savivaldybė). Šiuolaikinė visuomenė kelia naujus vietos valdžios efektyvumo, atvirumo, atsakomybės ir skaidrumo reikalavimus. Šiame kontekste politikų etikos reguliavimas yra svarbi ne tik centrinės valdžios (valstybės), bet ir vietos valdžios (savivaldybių) problema (Juknevičienė ir kt., 2018). Etikos taisyklių stiprinimas savivaldybėse yra daugialypis iššūkis, kuriam reikia aiškių gairių, tvirto vykdymo ir nuolatinio mokymosi bei skaidrumo kultūros. Šių iššūkių

sprendimas tiesiogiai gali sustiprinti savivaldybių valdymo vientisumą ir geriau pasitarnauti bendruomenėms, kurioms jos atstovauja (Gallagher, 2024). Politikų etikos reguliavimo priemonės savivaldybėse dažniausiai įgyvendinamos per etikos valdymo struktūras, t.y. tokius organizacinius vienetų kaip savivaldybių tarybos, komisijos, komitetai, konsultantai ir kt. Šių organizacinių vienetų misija ir funkcijos yra susijusios su etikos vientisumo užtikrinimu, t.y. (ne)etiško elgesio ir elgesio stebėjimu ir vertinimu, konfliktų identifikavimu, etikos priemonių diegimu ir taikymu, analize ir sprendimu, etikos programų formulavimu, analize ir įgyvendinimu (Juknevičienė ir kt., 2018). Savivaldybės, kurdamos ir įgyvendindamos politikų etikos reguliacinius mechanizmus, privalo juos pagrįsti konstitucija ir nacionalinio lygmens įstatymais bei kitais teisės aktais, reglamentuojančiais politikų etikos vadybos elementus (Toleikienė, 2018).

Mikro lygmuo (politinės partijos). Šiame lygmenyje priemonės, padedančios užtikrinti politikų etiką ir atsakomybės įgyvendinimą, remiasi politinių partijų savireguliacija ir gali būti įvairių formų. Partijos gali priimti vidinius elgesio kodeksus, sudaryti drausmines komisijas, nustatyti finansinės informacijos atskleidimo taisykles ir terminus, vesti lobizmo registrus ar net nustatyti sankcijas politikams, kurie pažeidžia etiką ar patenka į korupcijos skandalus (Pereira ir kt., 2023). Pastaraisiais metais įvairiose Europos šalyse nuvilniję korupciniai įvairių politinių partijų skandalai ir dėl to sumenkęs rinkėjų pasitikėjimas politinėmis partijomis lėmė, kad partijų lyderiai visoje Europoje pradėjo siūlyti savireguliacijos priemones, siekdami skatinti skaidrumą ir sustiprinti etikos standartus partijos viduje. Pavyzdžiui, 2015 metais Ispanijos socialistų darbininkų partija pareikalavo, kad visi partijai priklausantys politikai prieš rinkimus viešai deklaruotų savo turtą. Ši iniciatyva atsirado dėl didėjančio partijos atsiribojimo nuo rinkėjų ir siekiant atgauti pasitikėjimą demonstruojant tokias vertybes kaip atvirumas, pavyzdingumas ir skaidrumas. Deja, partijų etikos savireguliacijos (PESR) duomenų bazės analizė atskleidžia, kad tik kiek daugiau nei trečdalis iš 200 Europos partijų, veikusių 2020 m., turėjo savo vidinius elgesio kodeksus (de Sousa ir kt., 2023).

Apibendrinant galima teigti, kad politikų etikos reguliavimas nacionaliniu, savivaldybių ir politinių partijų lygmenimis užtikrina skaidrumą, atsakomybę ir visuomenės pasitikėjimą politikais. Toks reglamentavimas veikia per teisinius įstatymus, vietos valdžios struktūras ir partijų savireguliaciją, sudarydamas nuoseklią etikos kontrolės sistemą visose viešojo valdymo grandyse.

1.4.2. Etikos kodekso reikšmė ir vertybinis pagrindas

Per pastaruosius dešimtmečius politinės partijos visoje Europoje nuolat fiksavo žemus pasitikėjimo rodiklius daugelyje tarptautinių tyrimų. Tai lėmė ne tik įvairūs politiniai korupcijos skandalai, bet ir nepakankamas partijų dėmesys etikos reguliavimui. Įvairūs viešojo sektoriaus organizacijų tyrimai atskleidžia, kad politikų etikos standartai ir elgesio kodeksai teigiamai veikia organizacijų savireguliacijos pastangas, o rinkėjai vertina tokias pastangas (Sousa ir kt., 2023). Politikų etikos standartai ir elgesio principai dažniausiai įtvirtinami specialiuose etikos kodeksuose.

Pasak Frunzā (2012), etikos kodeksas yra profesionalumo optimizavimo instrumentas ir gidas, padedantis valstybės politikams atskirti gėrį nuo blogio. Etikos kodeksų naudojimas padeda palaikyti maksimaliai aukštus etikos standartus, o kartu ir didinti pasitikėjimą institucijomis. Politikoje etikos kodeksas yra taisyklių rinkinys, kuris skatina etišką elgesį, atgraso nuo piktnaudžiavimo ir neetiškų veiksmų. Etikos kodeksas gali turėti realios įtakos rinkimams, nes tai yra piliečių lūkesčių, susijusių su vertybėmis, kuriomis politikai turi vadovautis, rezultatas. Šiais laikais vis daugiau organizacijų, taip pat ir politinių, priima etikos kodeksus arba bent jau atsižvelgia į etikos standartus. Etikos kodeksai gali prisidėti prie sąžiningo politikų elgesio bei papildyti etikos taisykles ir teisės aktus.

Žinoma, kad vien tik etikos kodekso egzistavimo neužtenka, būti skurti veiksmingą mechanizmą, padedantį įgyvendinti etikos kodeksus (Gori, 2018).

Čani (2022) teigimu, etikos kodeksai yra institucinio lygmens vientisumo priemonė, kuri siekia užtikrinti profesionalų įstatymų vykdymą ir viešųjų institucijų veiklos vientisumo stiprinimą. Etikos kodeksai yra etiško valdymo įrankiai, kuriais siekiama pateikti gaires nustatant priimtino elgesio normas, apibrėžiant profesinę atsakomybę, skatinant aukštus politinės praktikos standartus. Etikos kodeksai taip pat kuria tinkamą politinę kultūrą, kuria įvaizdį, prisideda prie teisėtumo puoselėjimo ir stiprinimo viešojo valdymo institucijose. Dar daugiau, etikos kodeksai sudaro sąlygas vykdyti politiko veiklą pagal tuos pačius principus, padeda vienodai suprasti principų taikymą praktikoje ir netgi turi tendenciją didinti politikų veiklos produktyvumą.

Sousa ir Corado (2022) pabrėžia, kad politikų etikos standartai ir esminiai elgesio principai, kurie yra įtvirtinti etikos kodeksuose, parodo kiek aukštas politikų profesinio elgesio lygmuo šalyje. O įtvirtintų etikos standartų ir elgesio principų laikymasis padeda išlaikyti teigiamą reputaciją, kuri yra būtina ilgalaikiai politinei sėkmei. Pasak Jumahir ir kt. (2022), politinių partijų etikos kodeksas yra etikos principų instrumentas, turintis etinį ar filosofinį pagrindą ir reguliuojantis politikų elgesį bei etines normas. Etikos kodeksas turi atsakyti į klausimus ko reikalaujama iš politikų, kas draudžiama, ko jiems reikia laikytis, koks elgesys yra tinkamas, o koks ne. Etikos kodeksas turi aiškiai pabrėžti vertybinį pagrindą per vieningus geros moralės ir etikos principus. Ir tų principų privalo laikytis politikai siekdami išlaikyti savo ir politinių partijų orumą, garbę bei patikimumą. Dažniausiai šie principai apima sąžiningumo, skaidrumo, atskaitomybės, profesionalumo, įstatymų laikymosi, viešojo intereso principus. Kaip akcentuoja Kukaitis (2024), etikos kodeksų paskirtis - įtvirtinti realią politikų etikos atsakomybę. Šios atsakomybės stiprinimas lemia veiksmingą, skaidrų ir teisingą valdymą demokratinėse visuomenėse. Aiškią ir realią politikų atsakomybę stiprina tam tikros teisinės ir demokratinės valstybės vertybės ir principai: skaidrumas, sąžiningumas, pasitikėjimas, atskaitomybė ir visuomenės interesų atstovavimas, piktnaudžiavimo valdžia ir korupcijos prevencija, visuomenės įtrauktis ir teisingumas (žr. 1.4.2.1 lentelę).

1.4.1 lentelė

Politikų atsakomybę stiprinančios vertybės ir principai

Vertybė, garantija	Apibūdinimas
<i>Skaidrumas ir sąžiningumas</i>	Tai pagrindiniai demokratijos principai, demokratijos garantai, kurie reikalauja, kad politikų veiksmai ir sprendimai būtų atviri, viešai prieinami, lengvai suprantami ir atliepiantys visuomenės lūkesčius.
<i>Visuomenės pasitikėjimas valdžia</i>	Jis skatina pilietinį dalyvavimą ir demokratijos stiprėjimą. Kai visuomenė pasitiki valdžia, ji ją gina kaip valstybingumo simbolį. Kai pasitikima ir ginami išrinkti atstovai, ginama ir valstybė.
<i>Atskaitomybė ir visuomenės interesų atstovavimas</i>	Politikai ne tik privalo būti atsakingi už savo veiksmus prieš visuomenę, bet ir atskaitingi jai, t.y. politikai turi laikytis savo pažadų, atsiskaityti visuomenei už savo veiksmus ir veikti visuomenės, o ne asmeninių ar partinių interesų labui.
<i>Klaidų, piktnaudžiavimo valdžia ir korupcijos prevencija</i>	Siekiant sklandaus valstybės funkcionavimo, būtina apsaugoti nuo klaidų, piktnaudžiavimo valdžia ir galimos korupcijos politikoje. Dėl šios priežasties reikia apibrėžti aiškias ribas, kad politikai savo „galia“ naudotųsi atsakingai, efektyviai ir teisingai, kad nevykdytų vien baudimo ir bauginimo politikos, kad visuomenė pati kurtų savo ir valstybės progresą ir ateitį, o ne prašytų valdžios paramos, pagalbos, leidimo ir pan.

1.4.1 lentelės tęsinys

<i>Visuomenės įtrauktis</i>	Svarstymas apie politikų atsakomybę skatina piliečių įsitraukimą ir dalyvavimą politiniame procese, pasitikėjimą renkama politikais, nes konkretus pasirinkimas tampa teisėto lūkesčio siekimu.
<i>Teisingumas</i>	Atsakomybė užtikrina, kad politikai laikytųsi teisės aktų ir elgtųsi pagal aukščiausius etikos standartus. Jeigu politikui leidžiama nesilaikyti teisės viršenybės, tai leidžiama ir bet kuriam asmeniui. Todėl tinkamai apibrėžta politikų atsakomybė už priimtus sprendimus lemia visuomenės pasitikėjimą valdžia ir teisingą valstybės valdymą.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Kukaičiu, 2024

Skaidrumas yra pamatinė demokratinės valstybės vertybė, simbolizuojanti gerą valdymą. Skaidrumas, kaip kontrolės priemonė, sąlygoja viešosios politikos vientisumą ir skatina visuomenės pasitikėjimą valstybės politikais. Viešosios politikos skaidrumas garantuoja teisinį užtikrintumą ir padidina sprendimų priėmimo proceso teisėtumo lygį. Dar daugiau, skaidrumo principas turi tiesioginės įtakos politikų atskaitomybei prieš visuomenę, nes skaidrumo dėka visuomenė gali gauti visą informaciją apie politikų darbą, taip pat dalyvauti sprendimų priėmimo procese. Svarbu suprasti, kad būtinos ir pageidaujamos informacijos teikimas, atitinkantis visuomenės lūkesčius, šiandien yra ne tik valdžios pareiga, bet ir būtinybė stiprinant valstybės politikų atsakomybę ir kovojant su korupcija (Jashari ir Pepaj, 2018; Ngatikoh ir kt., 2019).

Sąžiningumas taip pat yra viena iš labiausiai vertinamų politikų savybių. Politikai privalo laikytis aukštų sąžiningumo standartų. Sąžiningu politiku laikomas toks asmuo, kuris pasišventė savo visuomenines politiko pareigas atlikti laikydamasis konstitucijos vardan žmonių ir visos tautos gerovės. Dar daugiau, sąžiningam politikui būdingas vidinis potraukis laikytis etiško elgesio net tada, kai toks elgesys yra nepastebimas kitiems. Mokslinės literatūros analizė leidžia teigti, kad sąžiningi politikai šiandien yra retenybė. Daugelyje pasaulio šalių paplitęs stereotipas, kad „visi politikai yra melagiai“. Kadangi politikai dažnai susiduria su paskatomis meluoti arba sakyti ne tiesą, tad ši problema politikoje yra sena ir tęsiasi iš kartos į kartą. Iš esmės melo paplitimą politikoje ir iš jo kylančią nepasitikėjimą būtų galima sumažinti tik tuomet, jei politikai vengtų meluoti. Visgi, politikoje sunku identifikuoti nesąžiningus politikus ir suprasti melą. Dažnai politikai, kurie blefuoja, neigia kaltę ar naudoja strateginę apgaule tam, kad atrodytų sąžiningi rinkėjų akyse. Tad rinkėjai, bandantys atskirti sąžiningus ir nesąžiningus politikus, susiduria su keblia problema (Janezic ir Gallego, 2020; Sulitzeanu-Kenan ir kt., 2021; Gupta ir kt., 2021).

Pasitikėjimas valdžia, įskaitant pasitikėjimą bendrosiomis politinėmis idėjomis ir politikais, apibūdina visuomenės lūkesčius dėl to, kokia turėtų būti valdžia, kaip ji turėtų dirbti, kaip sąveikauti su kitomis institucijomis ir piliečiais, taip pat kiek patys politikai ir jų veiklos rezultatai patenkina ar ateityje patenkins piliečių lūkesčius (Vadvilavičius, 2024). Pasitikėjimas politikais reiškia tikėjimą, kad politikai paisys piliečių interesų ir vertybių, kai reikės priimti politinius sprendimus ir imtis politinių veiksmų. Taigi tai, ar piliečiai pasitiki savo išrinktais politikais, yra esminis atstovaujamosios demokratijos sveikatos požymis ir būtina politinių sistemų teisėtumo sąlyga (Winsvold ir kt., 2023). Pasitikėjimas vertinamas kaip euristika, kurią piliečiai naudoja sprenddami, ar pritarti valdžios plėtrai, ar ne. Pasitikintys piliečiai yra labiau linkę palaikyti valdžią. Be to, kuo labiau pasitikima valdžia, tuo daugiau žmonių ir verslų išleidžia ir investuoja pinigus, o tai skatina ekonomiką. Visuomenė taip pat labiau linkusi mokėti mokesčius ir laikytis taisyklių, jei pasitiki

valdžia ir jos politikais. Pasitikėjimas skatina optimizmo, sanglaudos ir nacionalinės gerovės socialinę aplinką. Praradus pasitikėjimą, jį susigrąžinti sunku (O'Dea, 2023).

Atskaitomybė reiškia atsakingumą ir taip pat pasirengimą įrodyti priimtų sprendimų ar atliktų veiksmų būtinybę. Atskaitomybė taip pat gali būti apibrėžiama kaip veiklos, nustatytų tikslų, užduočių, rezultatų ir net nesėkmių paaiškinimas, kurį teikia politikai laikydamiesi socialinės atsakomybės principų (Bayrakçı ir kt., 2012). Taigi, atskaitomybės principas leidžia žmonėms žinoti, kaip sekasi valdžiai. Atskaitomybė stiprina gerą valdymą mažindama korupciją, didindama viešųjų paslaugų sektoriaus veiksmingumą ir žabodama politikų piktnaudžiavimą valdžia (Bertelli, 2023). Atskaitomybės trūkumas paprastai siejamas su korupcija, viešojo posto piktnaudžiavimu (ar netinkamu naudojimu) asmeninės naudos siekimo tikslais (Niklasson ir kt., 2023).

Teisingumas yra fundamentinis principas, kuriuo privalo vadovautis visi viešosios politikos formuotojai ir vykdytojai atlikdami savo pareigas ir priimdami sprendimus. Viešosios politikos kontekste teisingumas pirmiausiai reiškia teisingą ir lygiavertę elgesį su visais. Teisingumas taip pat yra svarbus skatinant teisinę valstybę, teisėtumą, socialinę sanglaudą, etišką elgesį, atskaitomybę, didinant visuomenės pasitikėjimą, stiprinant pilietines teises ir ekonominę vystymąsi. Pripažįstant ir integruojant šias dimensijas į valstybės valdymo procesus, viešosios politikos formuotojai gali sukurti teisingesnę, lygesnę ir įtraukesnę visuomenę (Waza ir Ekambaker, 2024). Teisingumo principas gali skirtis priklausomai nuo konteksto. Teisine prasme, gali išskirti teisingumą pagal įstatymą ir įstatymus pagal teisingumą. Teisingumas pagal įstatymą reiškia sprendimų priėmimą ir įgyvendinimą pagal galiojančias taisykles. Įstatymai pagal teisingumą reiškia, kad pati teisė turi įkūnyti žmogiškąsias vertybes. Politine prasme teisingumas reiškia demokratinių institucijų ir išrinktų politikų veikimą, kad jie atstovautų ir rūpintųsi žmonių, o ne kokios nors privileijuotos klasės interesais. Kiekvienam žmogui turi būti suteikta laisvė ir teisė dalyvauti politiniame procese – teisė balsuoti, dalyvauti rinkimuose, eiti valstybines pareigas ir pan. (Bartels ir Johnston, 2012; Brandariz, 2023).

Apibendrinant galima teigti, kad etikos kodeksų laikymasis ugdo skaidrą, sąžiningą ir atsakingą politikų elgesį, stiprina visuomenės pasitikėjimą ir yra kertinis veiksnys demokratijos tvarumui bei viešosios politikos patikimumui užtikrinti.

1.4.3. Etikos komisijų veiklos įgyvendinimas

Etikos komisijų funkcionavimo poreikis ir svarba formuojant viešąją politiką yra neginčytinas. Etikos komisijų veikla padeda stiprinti valdymo integralumą ir puoselėja visuomenės pasitikėjimą valdžia per griežtą etinio elgesio priežiūrą viešajame sektoriuje.

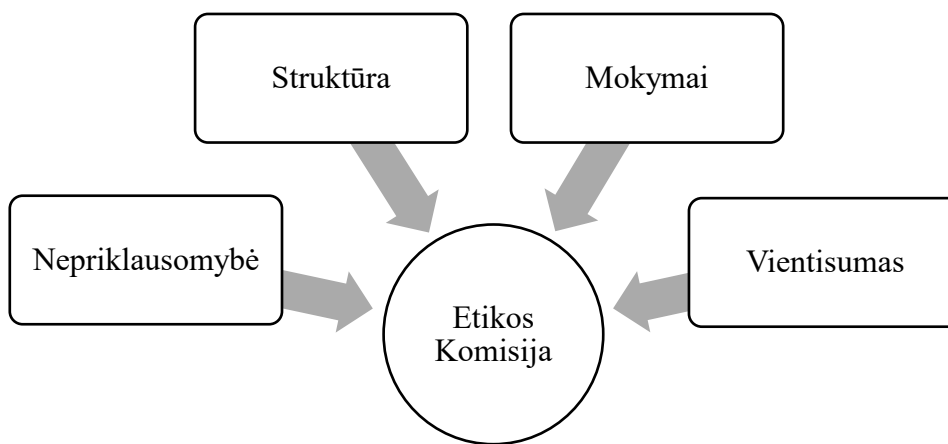
Kaip nurodo Rauh (2014), valstybinės etikos komisijos atlieka ir priežiūros, ir vykdymo užtikrinimo institucijas. Jos siekia užtikrinti rinkėjų pasitikėjimą politikos formuotojais ir politinėmis institucijomis, stebėdamos ir kontroliuodamos kaip etišškai jų jurisdikcijai priklausančias asmenys (politikai) elgiasi ir kaip laikosi galiojančių įstatymų. Hegstad (2024) teigimu, etikos komisijos yra vyriausybės patariamosios komisijos, įgaliotos teikti ekspertinius patarimus ginčytiniais etikos ir moralės klausimais. Demokratinėse šalyse šios komisijos yra plačiai paplitusios, o jų rekomendacijos teisėkūros procese turi specialią normatyvinę galią. Etikos komisijos ne tik renka faktus kaip politikai laikosi įstatymų ir tiria su etikos pažeidimais susijusius įvykius, bet ir pataria, kokia valstybės politika etikos klausimais turėtų būti formuojama.

Jones ir kt. (2017) akcentuoja, kad stipri nepriklausoma etikos komisija yra esminė atstovaujamosios, reaguojančios ir atskaitingos vyriausybės dalis. Pagrindinė etikos komisijų paskirtis funkcionalioje demokratinėje sistemoje - atlikti priežiūrą kaip valstybės politikai laikosi galiojančių teisės aktų, t. y. prižiūrėti etikos, finansinės informacijos atskleidimo, lobizmo, politinės veiklos finansavimo veiklą. Kad pasiektų šį tikslą, etikos komisija pirmiausiai turi būti gerai suformuota ir turėti pakankamai išteklių. Dar daugiau, pati etikos komisija turi būti sukurta remiantis nepriklausomumo, atskaitomybės ir skaidrumo principais. Etikos komisija turi būti nepriklausoma nuo jos prižiūrimų politikų ir aiškiai tarnauti viešiesiems, o ne asmeniniams valstybės politikų interesams. Tik tokiu atveju etikos komisija gali padėti stiprinti visuomenės pasitikėjimą valdžia ir kurti politinio sąžiningumo kultūrą patraukiant politikus atsakomybėn už visuomenės pasitikėjimo pažeidimus. Etikos, finansinės informacijos atskleidimo, lobizmo ir politinės veiklos finansavimo įstatymais siekiama suteikti piliečiams skaidrumo ir daryti įtaką politikams, kad šie atsakytų už padarytus ir numanomas interesų konfliktus. Choi ir kt. (2019) pabrėžia etikos komisijų vaidmenį siekiant išvengti interesų konfliktų. Atlikę atvejo analizę, autoriai padarė išvadą, kad etikos komisijos veikla gali veiksmingai nustatyti interesų konfliktus priimant sprendimus ir užkirsti jiems kelią. Šiame tyrime pabrėžiama etikos komisijos svarba siekiant užtikrinti vientisumą ir skaidrius bei nešališkus sprendimų priėmimo procesus.

Kaip akcentuoja Hegstad (2024), pagrindinis etikos komisijos tikslas yra didinti visuomenės pasitikėjimą užtikrinant etišką valstybės valdymą. Tad etikos komisija, norėdama pasiekti šį tikslą, privalo būti sudaryta iš sąžiningų, kompetentingų, nešališkų ir atsakingų komisijos narių. Kaip nepriklausomas reguliavimo subjektas, etikos komisija turi atlikti tris pagrindines užduotis: 1) įstatymų ir (arba) etikos kodeksų priežiūra ir vykdymas; 2) politikų konsultavimas etiško elgesio ir įstatymų vykdymo klausimais; 3) politikų mokymas etiško elgesio ir įstatymo vykdymo klausimais. Deja, praktikoje daugumos valstybių etikos komisijos daugiausiai dėmesio skiria pirmajai užduočiai – prižiūri ir kontroliuoja kaip politikai laikosi ir vykdo įstatymus. Tuo tarpu pačiai etikai ir moralei, minimalius įstatymo reikalavimus viršijančiam vertybiniam pagrindui, etiškos politikos formavimui ir mokymui skiriamas labai menkas dėmesys arba šie klausimai apskritai yra pamiršti.

Analizuojant mokslinę literatūrą (Rauh, 2014; Jones ir kt., 2017; Choi ir kt., 2019; Hegstad, 2024) galima išskirti keturis svarbiausius etikos komisijos steigimo ir funkcionavimo principus: nepriklausomumas, struktūra, mokymai, vientisumas (žr. 5 pav.). Nepriklausomybė - svarbiausias etikos komisijos principas. Etikos komisija atstovauja viešąjį interesą (visuomenę), todėl ji turi būti nepriklausomas nuo politikų subjektas, o komisijos nariai turi būti nešališki.

Etikos komisija turi būti struktūrizuota taip, kad nepersidengtų su įstatymų leidžiamąja valdžia ir, kad turėtų pakankamai autoriteto užtikrinti politikų atsakomybę ir išlaikyti viešąjį pasitikėjimą. Etikos komisija negali būti vien priežiūros ir kontrolės institucija. Jos veikla bus efektyvi ir naudinga tik tuomet, kai ji mokys ir konsultuos politikus bei visuomenę etiško elgesio, įstatymų laikymosi ir teisėkūros pokyčių etikos srityje klausimais. Vientisos politikų etikos kultūros kūrimas nors ir neapčiuopiama, tačiau gera ir vertinga praktika. Šią kultūrą sunku apibrėžti taisyklėmis ar politika, ją tiesiog reikia pasiekti (Rauh, 2014; Jones ir kt., 2017; Choi ir kt., 2019; Hegstad, 2024). Politinė kultūra apibrėžiama kaip dominuojančio elgesio, įsitikinimų ir vertybių visuma, parodanti politinės sistemos funkcionavimą visuomenėje. Politinė kultūra yra politinių sistemų pobūdis, atsispindintis taisyklėse, apibrėžiančiose politinio elgesio modelius. Politinė kultūra reikšmingai formuoja politikų elgesį ir etiškos praktikos raišką vykdant viešąją politiką (Aydilek, 2024).

5 pav. Svarbiausius etikos komisijos steigimo ir funkcionavimo principai

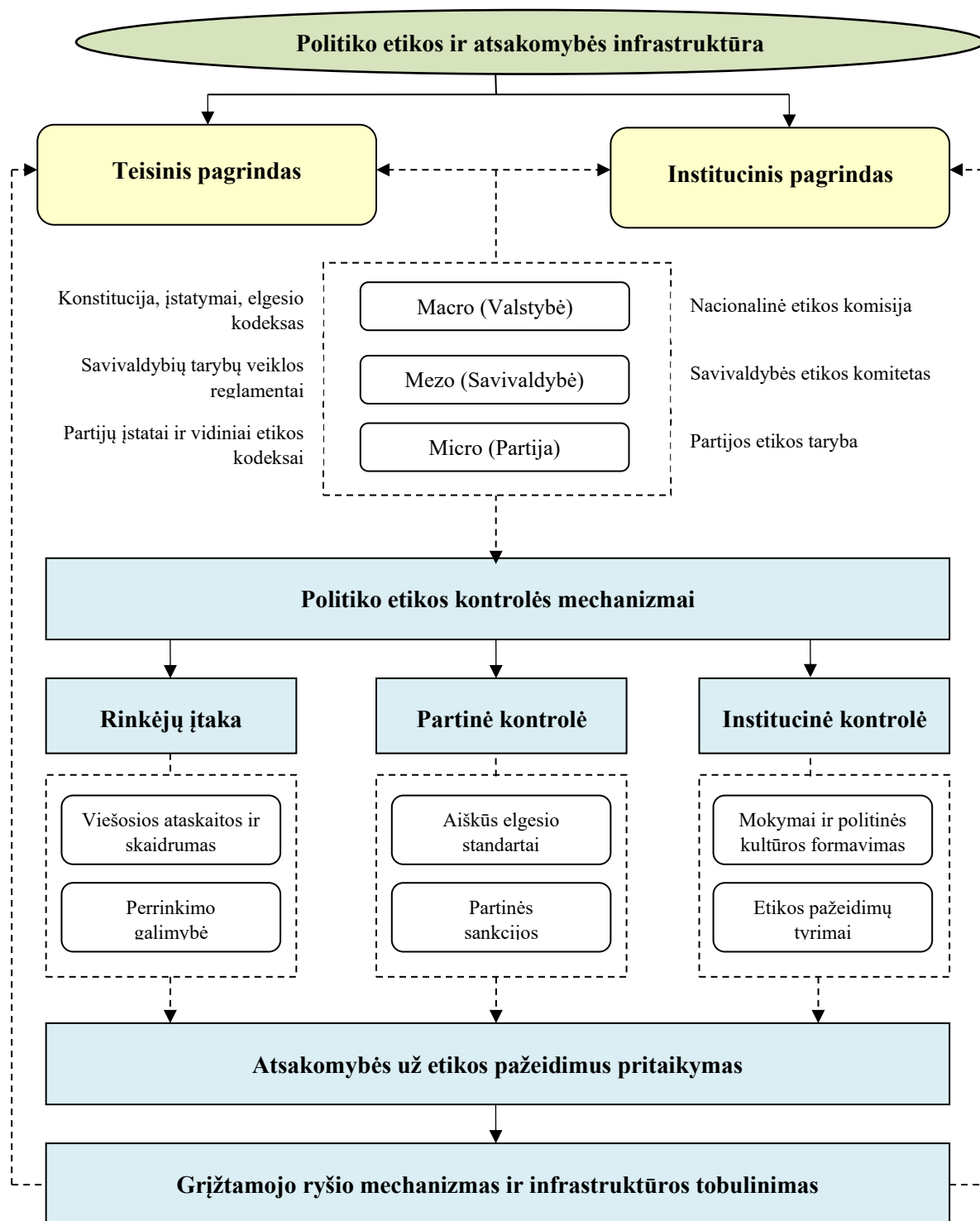
Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Rauh, 2014; Jones ir kt., 2017; Choi ir kt., 2019; Hegstad, 2024.

Apibendrinant, galima teigti, kad politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūra, veikianti valstybės, savivaldybių ir politinių partijų lygmenyse, turi užtikrinti skaidrią ir atsakingą politikų veiklą, nustatyti aiškius elgesio standartus ir atsakomybės mechanizmus, taip pat prižiūrėti jų laikymąsi. Etikos kodeksai ir nepriklausomos etikos komisijos, kaip šios infrastruktūros branduolys, turi padėti stiprinti politikų veiklos skaidrumą, sąžiningumą ir atskaitomybę bei formuoti etiškos politinės kultūros pagrindus.

1.5. Politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūros teorinis modelis

Siekiant užtikrinti etišką valstybės politikų veiklą kyla esminis klausimas – kokia infrastruktūra leistų nuosekliai ir efektyviai kontroliuoti politikų elgesį ir įgyvendinti atsakomybę už pažeidimus, kad jie sąžiningai, skaidriai ir atsakingai veiktų visuomenės labui? Atsakant į šį klausimą, pasiūlytas konceptualus politiko etikos ir atsakomybės infrastruktūros teorinis modelis, kurio paskirtis – atskleisti teisinį ir institucinį pagrindą, leidžiantį įgyvendinti politikų etikos kontrolės mechanizmus skirtinguose valdymo lygmenyse (makro, mezo ir mikro). Modelis taip pat gali būti taikomas siekiant kurti ar tobulinti politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūrą bei formuoti sisteminių požiūrį į politikų atsakomybę už savo veiklą ir priimtus sprendimus. Atsakomybės už etikos pažeidimus taikymas ir įgyvendinimas remiasi grįžtamuju ryšiu, kuris leidžia nuolat tobulinti politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūrą, stiprinti politikų elgesio skaidrumą ir atsakomybę už savo veiksmus (žr. 6 paveikslą).

Manytina, kad politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūra pirmiausiai prasideda nuo aiškaus ir stipraus teisinio bei institucinio pagrindo formavimo. Teisinis pagrindas apima konstitucinius principus, įstatymus, elgesio kodeksus, savivaldybių tarybų veiklos reglamentus bei politinių partijų įstatus ir jų vidaus etikos taisykles. Teisinės normos nustato bendras elgesio ribas ir apibrėžia vertybes, kuriomis turėtų remtis valstybės politikai, taip pat reglamentuoja atsakomybės principus ir atsakomybės taikymą už etikos pažeidimus. Teisinis pagrindas būtinas siekiant skurti vieningą valstybės politikų elgesio standartą, taikomą visuose valstybės valdymo lygmenyse (macro, mezo, micro). Tuo tarpu institucinis pagrindas būtinas siekiant užtikrinti priimtų teisės normų realų įgyvendinimą praktikoje. Institucinį pagrindą turėtų sudaryti tokios institucijos kaip nacionalinė etikos komisija, savivaldybių etikos komitetai ir partijų etikos tarybos. Šių institucijų esminė paskirtis – formuoti politinę kultūrą bei tirti politikų etikos pažeidimus.

6 pav. Politiko etikos ir atsakomybės infrastruktūros teorinis modelis

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Esant aiškiam ir stipriam teisiam bei instituciniam pagrindui, būtina numatyti kontrolės mechanizmus. Kaip parodė mokslinės literatūros analizė, egzistuoja vertikalieji (rinkėjai ir politinės partijos) ir horizontalieji (įvairios institucijos) politikų atsakomybės mechanizmai. Viena vertus, šie mechanizmai atlieka svarbias funkcijas. Kitas vertus, jie turi veikti kaip tarpusavyje susijusi ir darni sistema, užtikrinanti politikų etikos pažeidimų prevenciją, taip pat operatyvų reagavimą į etikos pažeidimus ir atsakomybės taikymą. Atsakomybė už etikos pažeidimus turi užtikrinti, kad teisinis ir

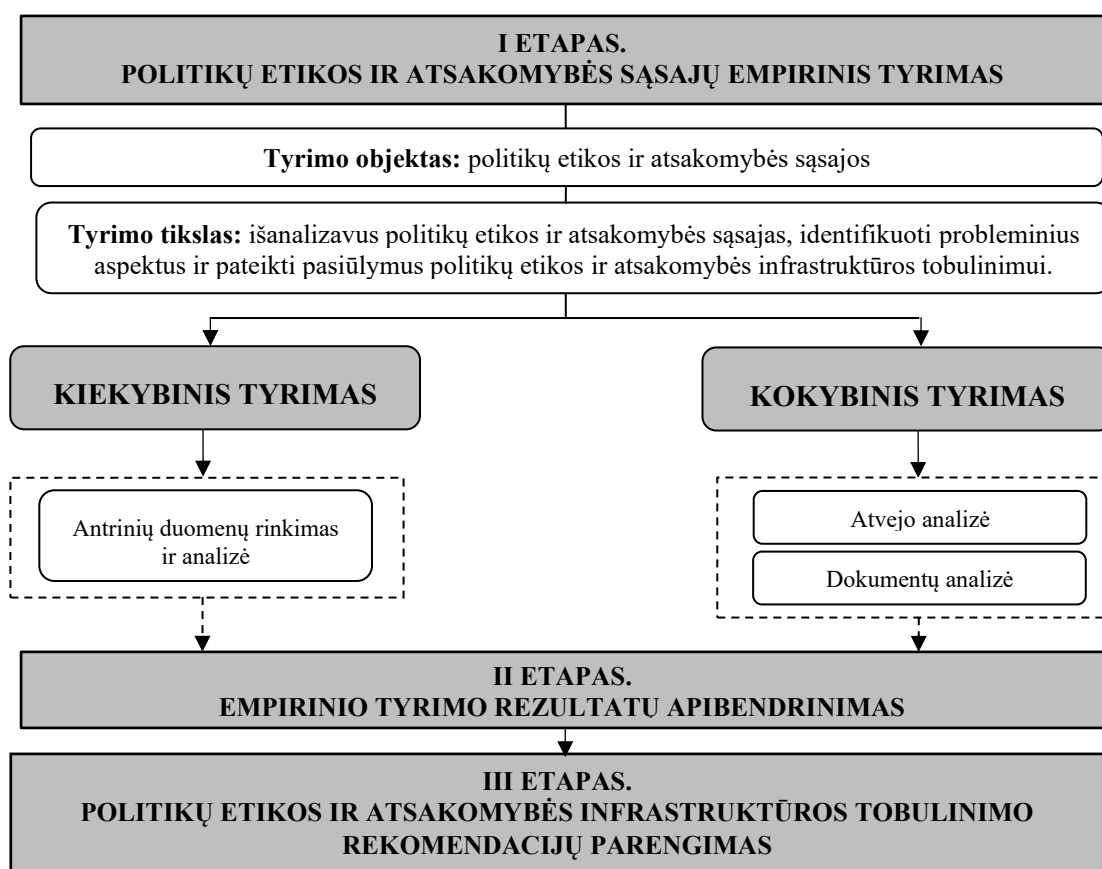
institucinis etikos infrastruktūros pagrindas būtų ne tik deklaratyvus, bet ir realiai funkcionuojantis. Dar daugiau, manytina, kad atsakomybės paskirtis yra užtikrinti, kad politikai, pažeidę etiką, neliktų be pasekmių, t.y. atsakomybė turi veikti ne tik kaip bausmė, bet ir kaip prevencinė priemonė. Tinkamai įgyvendinama atsakomybė gali padėti stiprinti teisingumą, visuomenės pasitikėjimą politikais ir skatinti etišką politikų elgesį. Galiausiai svarbiu tampa grįžtamasis ryšys. Manytina, kad jis turėtų tapti neatsiejama politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūros dalimi, nes grįžamojo ryšio dėka galima vertinti esamos infrastruktūros efektyvumą, išryškinti spragas ir imtis reikiamų infrastruktūros tobulinimo veiksmų. Tokiu būdu infrastruktūra gali tapti dinamiška, prisitaikanti prie kintančių politinių, socialinių ir kultūrinių kontekstų. Tai būtina siekiant ilgalaikio politikų elgesio skaidrumo ir etikos standartų stiprinimo.

Apibendrinant akcentuotina, kad teorinis politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūros modelis leidžia suprasti, kaip turėtų būti formuojama, palaikoma ir tobulinama politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūra. Modelio dėka galima identifikuoti pagrindinius politikų etikos užtikrinimo komponentus – nuo teisinio ir institucinio pagrindo formavimo iki kontrolės mechanizmų veikimo bei atsakomybės taikymo. Šis modelis gali būti lengvai adaptuotas praktikoje ir padėtų politikos formuotojams ir institucijoms efektyviau reaguoti į politikų etikos pažeidimus, taip pat leistų nuosekliai ir efektyviai kontroliuoti politikų elgesį, kad jie sąžiningai, skaidriai ir atsakingai veiktų visuomenės labui.

2. POLITIKŲ ETIKOS IR ATSAKOMYBĖS SĄSAJŲ TYRIMO METODOLOGIJA

2.1. Tyrimo dizainas

Tyrimo dizainas – tai nuoseklus procedūrinis empirinio tyrimo planas, kurį tyrėjas formuoja siekdamas tinkamai atsakyti į tyrimo klausimus. Paprastai tyrimo dizainas nurodo atliekamo tyrimo tikslą, objektą, uždavinius, tyrimo tipą ir duomenų rinkimo bei matavimo metodus. Kaip gerai ar blogai suformuotas tyrimo dizainas priklauso nuo to, ar galima ištirti tyrimo objektą ir atsakyti į klausimus taip, kad būtų išspręsta problema ir pateikti jos sprendimo būdai (Khanday ir Khanam, 2019). Politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūros tyrimo dizainas pateikiamas 7 paveiksle.

7 pav. Tyrimo dizainas

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Politikų etikos ir atsakomybės sąsajų empirinio tyrimo tikslas – identifikuoti esminius politikų etikos infrastruktūros probleminius aspektus ir pateikti tobulinimo pasiūlymus.

Tyrimo objektas – politikų etikos ir atsakomybės sąsajos.

Siekiant tyrimo tikslo, atliekami šie empirinio tyrimo uždaviniai:

1. Apžvelgti politikų etikos pažeidimų paplitimo mastą.
2. Išanalizuoti politikų etiką reglamentuojančius teisės aktus Lietuvoje.
3. Išanalizuoti valstybės politikų elgesio kodeksą.
4. Įvertinti etikos komisijų veiklos efektyvumą politikų etikos priežiūros srityje.
5. Atlikti politikų etikos pažeidimų atvejo analizę.
6. Parengti rekomendacijas kaip tobulinti politikų etikos infrastruktūrą.

Politikų etikos infrastruktūros tyrimo dizainas atspindi, kad siekiant atsakyti į probleminį tyrimo klausimą, atliekamą empirinį tyrimą sudaro 3 dalys: empirinio tyrimo atlikimas, gautų rezultatų apibendrinimas ir politikų etikos infrastruktūros tobulinimo pasiūlymų parengimas. Empirinio tyrimo atlikimui naudojami kiekybiniai ir kokybiniai metodai, taikant įvairius duomenų rinkimo ir analizės būdus. Kiekybiniai ir kokybiniai tyrimo metodai sukuria skirtingus duomenų tipus. Kiekybiniai metodai lemia kiekybinius duomenis ir yra išreiškiami skaičiais (pvz. vienetai, kainos, proporcijos, kitimo tempai, santykiai ir pan.). Kokybiniai tyrimai sukuria kokybinius duomenis ir yra išreiškiami žodžiais (pvz. teiginiai, pastraipos, istorijos, atvejų tyrimai ir pan.). (Abuhamda ir kt., 2021). Kiekybinių ir kokybinių metodų derinimas sudaro sąlygas sistemiskai pažvelgti į atliekamą empirinį tyrimą, t. y. derinant skirtingus metodus į problemą galima pažvelgti iš įvairių pusių: kiekybiniai metodai leidžia pažvelgti į problemos plotį, o kokybiniais – į problemos gylį (Kardelis, 2022).

2.2. Tyrimo duomenų rinkimo metodai

Antrinių duomenų rinkimas ir analizė – tai toks duomenų rinkimo metodas, kai siekiant atsakyti į tyrimo klausimus ar patvirtinti/paneigti tyrimo hipotezes, naudojami antriniai duomenys. Antriniai duomenys – tai kitų tyrėjų surinkti duomenys arba statistika (Martins ir kt., 2018), kuri skirta kitoms problemoms spręsti, tačiau gali būti naudinga ir sprendžiant kitą problemą (Dikčius, 2003). Yra daug duomenų šaltinių, naudojamų antrinei duomenų analizei. Koks duomenų šaltinis bus naudojamas, priklauso nuo tyrimo krypties. Tai gali būti kitų mokslinių įvairūs tyrimų duomenys, kiti publikuoti ir nepublikuoti dokumentai, informacinės sistemos ir duomenų bazės, žinybai, žurnalai, techninės ataskaitos ir pan. (David ir Sutton, 2004). Moksliniuose tyrimuose antrinių duomenų rinkimas ir analizė naudojama dėl 3 esminių priežasčių: 1) konceptualios ir subjektyvios priežastys: dėl kai kurių tyrimo apribojimų antriniai duomenys gali būti vieninteliai turimi duomenys, pavyzdžiui, sociologijos, politikos, istorijos moksluose dažniausiai remiasi antriniais; 2) metodinės priežastys suteikia galimybę replikuoti bei lyginti, tyrimų rezultatai įgauna patikimumo; 3) ekonominės priežastys sutaupo laiko ir finansinių resursų, nes nereikia rinkti pirminių duomenų (Punch, 2005). Šiame tyrime naudojami antriniai duomenų šaltiniai, tokie kaip Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos ataskaitos ir duomenys, rinkos tyrimų bendrovių atlikti tyrimai, interneto šaltinių analizė, kiti statistiniai duomenys. Antrinių duomenų analizė leidžia susipažinti su politikų etikos situacija Lietuvoje, palyginti praktiką ir identifikuoti pagrindines problemas.

Teisinių dokumentų analizė. Šis metodas apima pirminių duomenų rinkimą, kai teisiniai dokumentai naudojami kaip pagrindiniai informacijos šaltiniai. Teisiniams dokumentams priskiriami teismo sprendimai, įstatymai, aktai, mokslinės publikacijos, juridinė kronika žurnaluose, pasisakymai teismuose ir kt. Jie esti skirtingos praktinės reikšmės, todėl sudaro galimybę teisinės praktikos sociologinei analizei. Teisinių dokumentų analizė reikalauja laikytis tam tikrų principų. Pirmiausia, turi būti atrinkti naudotini teisiniai dokumentai ir suformuluotas atrankos mastas. Jie turi užtikrinti informacijos patikimumą ir pagrįstumą. Tikrinant patikimumą, reikia atlikti išorės (dokumento kūrimo sąlygų) ir vidaus (dokumento turinio) analizę (Tidikis, 2003). Tiriant politikų etikos infrastruktūrą, šiame darbe teisinių dokumentų analizė taikyta siekiant dviejų tikslų: 1) išanalizuoti ir susisteminti politikų etikos infrastruktūrą Lietuvos Respublikoje reguliuojančius įstatymus ir kitus teisinius dokumentus; 2) identifikuoti esminius teisinio reguliavimo probleminius aspektus ir tobulinimo galimybes. Tiriant politikų etikos infrastruktūrą, buvo atrinkti ir analizuojami 8 teisiniai dokumentai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija,
2. Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas,

3. Politinių organizacijų įstatymas,
4. Vietos savivaldos įstatymas,
5. Lietuvos Respublikos Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos įstatymas,
6. Valstybės politikų elgesio kodeksas,
7. Savivaldybių tarybų veiklos reglamentai,
8. Politinių partijų ir politinių komitetų įstatatai ir etikos kodeksai.

Atvejo analizės metodas. Šis metodas naudojamas siekiant sukurti išsamų šiuolaikinės problemos ar reiškinių supratimą ribotoje sistemoje. Atvejo analizės tyrimas reikalauja išsamaus tyrimo į asmenį, grupę asmenų ar įvykį siekiant suprasti realaus gyvenimo reiškinį. Atvejo analizės metodas dažnai naudojamas socialiniuose ir humanitariniuose moksluose kai reikia ištirti sudėtingas problemas ir pateikti įžvalgų apie konkrečius reiškinius ar situacijas (Coombs, 2022). Paprastai mokslinėje literatūroje skiriami 3 atvejo analizės tipai: 1) vieno atvejo analizė: šis tipas pasirenkamas kai tyrėjas siekia ištirti tik vieną dalyką (pavyzdžiui, vieną asmenį iš konkrečios grupės) arba vieną grupę (pavyzdžiui, konkrečią žmonių grupę ribotoje sistemoje); 2) kelių atvejų analizė: šis tipas pasirenkamas, kai tyrėjas siekia ne tik ištirti problemą ar reiškinį, bet ir norima palyginti atvejus, taip pat nustatyti bendrus modelius, ryšius ar panašumus tarp atvejų. Renkantis kelių atvejų tyrimą, patys atvejai gali būti tiek panašaus pobūdžio, tiek skirtingi; 3) vidinio atvejo analizė: šis tipas pasirenkamas, kai tyrėjas siekia sutelkti dėmesį į patį atvejį, nes atvejis yra unikali situacija, panaši į naratyvinio tyrimo centrą. Atliekant vidinį atvejo tyrimą, atvejis yra pagrindinis tyrimo akcentas, o tikslas yra išsamiai suprasti patį atvejį. Šis tipas ypač tinkamas kai tiriamas atvejis yra unikalus arba retas (Yin, 2017; Creswell ir Poth, 2018). Tiriant politikų etikos infrastruktūrą, šiame darbe pasirinktas vieno atvejo analizės tipas, nes nagrinėjamas vienas politikų etikos pažeidimo atvejis, nors jame ir dalyvavo daug politikų. Šis metodas leidžia išsamiai ištirti vieną konkretų atvejį siekiant suprasti jo aplinkybes, priežastis ir pasekmes. Tokia analizė padeda giliau pažinti, kaip funkcionuoja politikų etikos infrastruktūra, atskleisti jos silpnąsias vietas bei probleminius aspektus, kurie išryškėjo tiriamo atvejo metu. Atvejo analizė vykdoma pagal aiškią struktūrą (žr. 8 pav.).

1. Atvejo pasirinkimo pagrindimas – argumentuojama, kodėl pasirinktas būtent šis etikos pažeidimų atvejis ir kodėl jis svarbus tyrimo tikslams.

2. Atvejo pristatymas – pateikiama konteksto analizė, pagrindinių dalyvių ir įvykių apibūdinimas.

3. Etikos pažeidimai – identifikuojami konkretūs pažeidimai ir paaiškinama, kaip jie pažeidžia galiojančias etikos normas.

4. Atsakomybė ir teisinės pasekmės – analizuojama, kokia atsakomybė buvo priskirta politikams ir kokios teisėsaugos priemonės buvo taikytos.

5. VTEK vaidmuo – įvertinamas Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos vaidmuo nagrinėjant atvejį, jos veiksmas ir poveikis situacijos sprendimui.

6. Teisėsaugos institucijų vaidmuo – analizuojama prokuratūros ir STT įsitraukimas ir jų sprendimų poveikis.

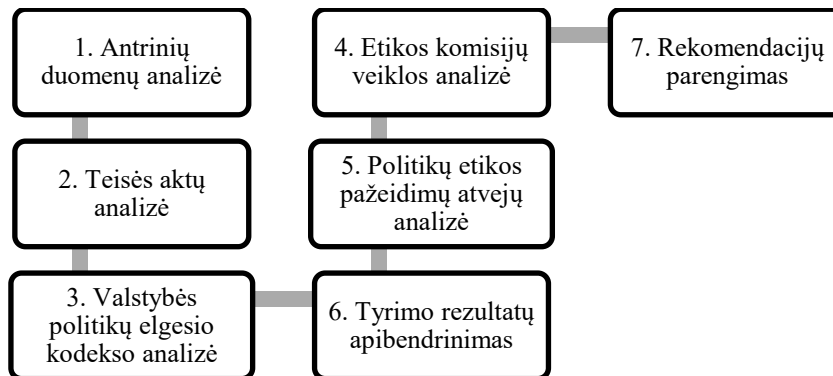
7. Teismai – apibendrinami teismų sprendimai, procesai ir jų reikšmė politikų etikos pažeidimų atskleidimui bei sankcijoms.

8 pav. Atvejo analizės struktūra

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

2.3. Tyrimo organizavimas ir etika

Tyrimo organizavimas. Politikų etikos ir atsakomybės sąsajų tyrimo metu duomenys buvo renkami taikant tiek kiekybinius, tiek kokybinius metodus. Duomenų rinkimą ir apdorojimą sudarė 7 etapai (žr. 9 pav.).

9 pav. Tyrimo duomenų rinkimo ir apdorojimo etapai

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Pirmajame etape buvo surinkti antriniai duomenys naudojant Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos ataskaitas ir informaciją, rinkos tyrimų bendrovių atliktų tyrimų duomenis, interneto šaltinius ir kitus statistinius duomenis. Tuomet šie duomenys buvo apdoroti, pavaizduoti grafiškai, apibendrinti, įvertintas pasitikėjimo politikais ir korupcijos lygis, taip pat politikų etikos pažeidimų paplitimo mastas. *Antrajame etape* tyrimo duomenys buvo renkami iš tokių teisinių dokumentų kaip Lietuvos Respublikos Konstitucija, Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas, Politinių organizacijų įstatymas, Vietos savivaldos įstatymas ir Savivaldybių tarybų veiklos reglamentai. Šių duomenų analizė leido sudaryti hierarchinę schemą ir identifikuoti politikų etikos reguliavimo pagrindus ir probleminius aspektus. *Trečiajame etape* buvo analizuojamas Lietuvos politikų elgesio kodeksas. Šio dokumento analizė suteikė galimybę įvertinti, Lietuvoje reglamentuojamas valstybės politikų elgesys, padėjo identifikuoti stipriąsias ir silpnąsias Lietuvos politikų elgesio kodekso vietas bei išryškinti galimas tobulinimo kryptis. *Ketvirtajame etape*, siekiant įvertinti etikos komisijų veiklos ypatumus, tyrimo duomenys buvo renkami analizuojant šių institucijų veiklą reglamentuojančius teisės aktus, viešai prieinamus veiklos dokumentus bei sprendimų praktiką. Ši analizė leido įvertinti etikos komisijų vaidmenį užtikrinant politikų etikos priežiūrą Lietuvoje, taip pat išryškinti šios institucijos veiklos stipriąsias ir silpnąsias sritis. *Penktajame etape* buvo atlikta politikų etikos pažeidimų atvejo analizė. Duomenys buvo renkami naudojant viešai prieinamus šaltinius ir VTEK sprendimus. Šiame etape išsamiai išnagrinėjus konkrečius politikų etikos pažeidimus, identifikuoti politikų etikos infrastruktūros probleminiai aspektai. *Šeštajame etape* apibendrinti tyrimo rezultatai, o *septintajame etape* parengtos rekomendacijos dėl politikų etikos infrastruktūros tobulinimo.

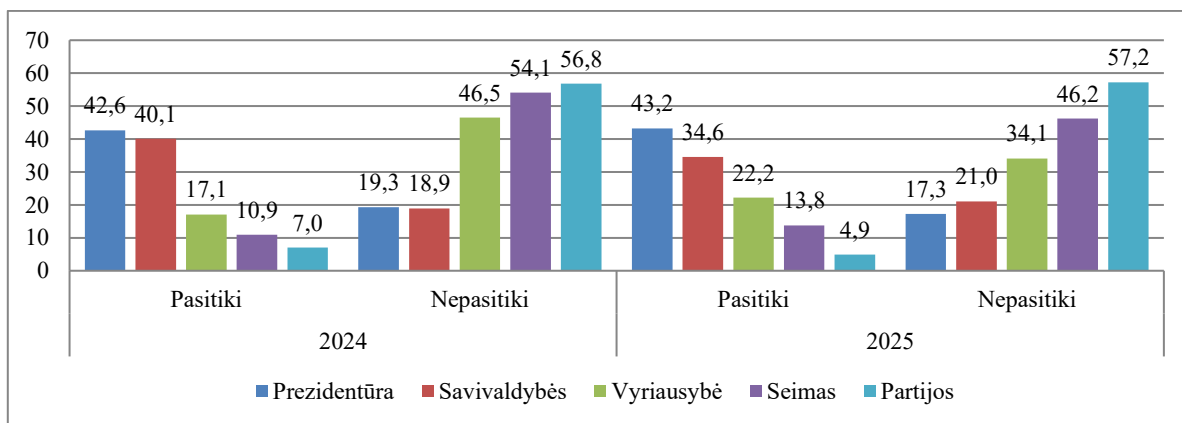
Tyrimo etika. Atliekant tyrimą buvo laikomasi akademinės etikos principų, nebuvo renkama ar naudojama jokia asmeninė, konfidenciali informacija. Tyrimo duomenų rinkimui naudojami antriniai duomenų šaltiniai, teisiniai dokumentai ir kita informacija. Visi naudoti šaltiniai yra viešai prieinami ir patikimi, cituojami laikantis akademinio sąžiningumo. Analizuojant politikų etiką ir etikos pažeidimus atsižvelgiama į tai, kad politikai yra vieši asmenys, o pateikiama kritika yra pagrįsta dokumentais, teisės aktais ar kitais patikimais šaltiniais. Atliekant empirinį tyrimą taip pat buvo siekiama kuo didesnio objektyvumo, mokslinio nuosaikumo ir vengiama šališkumo.

3. POLITIKŲ ETIKOS IR ATSAKOMYBĖS SĄSAJŲ TYRIMAS

3.1. Politikų etikos pažeidimų mastas

Pasitikėjimas politikais yra laikomas vienu svarbiausių stabilios demokratinės valstybės veiksnių. Vis dėlto, kaip rodo moksliniai tyrimai (Warren, 2004; Bertsou, 2019; Jumahir ir kt., 2022; Malla ir Jorasia, 2023; Gupta ir kt., 2025) visuomenės pasitikėjimą politikais dažnai mažina pačių politikų elgesys: įvairūs etikos pažeidimai, nepotizmo atvejai, neatsakingi sprendimai ir pan.

Rinkos tyrimų bendrovės „Vilmorus“ atliekamų visuomenės apklausų duomenys rodo, kad pasitikėjimo politinėmis institucijomis lygis Lietuvoje yra žemas. Labiausiai visuomenė pasitiki Prezidento institucija. Seimu ir politinėmis partijomis visuomenė pasitiki mažiausiai (žr. 10 pav.).

10 pav. Gyventojų pasitikėjimas politinėmis institucijomis 2024-2025 m., %

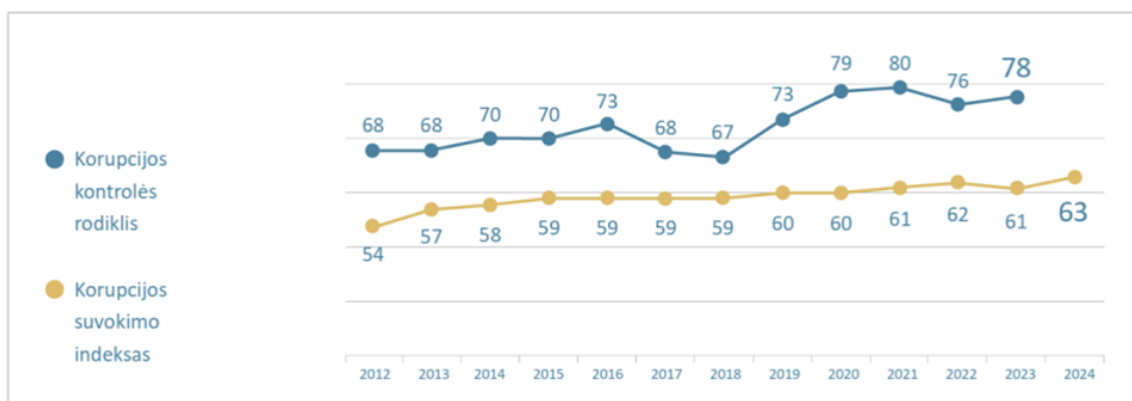
Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Vilmorus duomenimis.

Remiantis 10 paveiksle pateiktais duomenimis galima pastebėti skirtingas visuomenės pasitikėjimo politinėmis institucijomis tendencijas. Matyti, kad visuomenė labiausiai pasitiki Prezidentūra – tiek 2024, tiek 2025 metais šia institucija pasitikėjo atitinkamai 42,6 ir 43,2 proc. visuomenės. Be to, visuomenės pasitikėjimas Prezidentūra didėjo, nors ir nežymiai. Savivaldybėmis 2024 m. pasitikėjo 40,1 proc. visuomenės, o 2025 m. jau tik 34,6 proc. Savivaldybėmis nepasitikinčių gyventojų dalis padidėjo nuo 18,9 iki 21 proc. Vyriausybę 2024 m. pasitikėjo 17,1 proc. visuomenės, o 2025 m. – 22,2 proc. Vyriausybę nepasitikinčių gyventojų dalis sumažėjo nuo 46,5 iki 34,1 proc. Tuo tarpu Seimu 2024 m. pasitikėjo 10,9 proc. visuomenės, o 2025 m. – 13,8 proc. Seimu nepasitikinčių gyventojų dalis padidėjo nuo 54,1 iki 46,2 proc. Galiausiai, politinėmis partijomis pasitiki mažiausia visuomenės dalis: 2024 m. partijomis pasitikėjo tik 7 proc. visuomenės, o 2025 m. dar mažiau – vos 4,9 proc. Be to, politinėmis partijomis nepasitikinčių gyventojų dalis padidėjo nuo 56,8 iki 57,2 proc. Manytina, kad nuolatiniai skandalai ir įvairūs politikų etikos pažeidimai kenkia tiek politinių institucijų, tiek pačių politikų įvaizdžiui, silpnėja visuomenės pasitikėjimas politine sistema. Tad siekiant didinti visuomenės pasitikėjimą politikais, būtina skatinti etišką jų elgesį, užtikrinti veiksmingą jo kontrolę ir įgyvendinti realią politikų atsakomybę už savo veiklą ir priimtus sprendimus. Tam reikalinga vieninga ir sistemingai veikianti politikų etikos infrastruktūra, besiremianti aiškiu ir nuosekliu teisiniu bei instituciniu pagrindu.

Analizuojant politikų etikos pažeidimų mastą, tikslinga apžvelgti korupcijos tendencijas, kurias matuoja du rodikliai - korupcijos suvokimo indeksas (KSI) ir korupcijos kontrolės rodiklis (KKI). KSI (angl. Corruption Perceptions Index) yra vienas iš garsiausių pasaulyje korupcijos suvokimo

tyrimų, kurį atlieka tarptautinė nevyriausybinė organizacija „Transparency International“. KSI parodo, kaip šalyje suvokiama valstybės ar savivaldybių tarnautojų ir politikų korupcija. KSI įverčiai rikiuojasi šimto balų skalėje, kur 100 balų žymi labai skaidrią valstybę, 0 – labai korumpuotą. Indeksas nustatomas remiantis verslo atstovų apklausomis ir kitais ekspertų tyrimais. KKI (angl. Control of Corruption Indicator) yra Pasaulio banko sudaromas valdymo kokybės rodiklis, kuris leidžia įvertinti kaip sėkmingai valstybėje yra užkertamas kelias korupcijai ir ar egzistuoja antikorupeiniai mechanizmai. Kitaip tariant, KKI matuoja realų institucinį gebėjimą kontroliuoti korupciją, nes yra sudaromas iš įvairių ekspertų, apklausų ir institucinių šaltinių duomenų (pvz., politologų tyrimai, verslo rizikos vertinimai, pilietinės visuomenės organizacijų analizės) (STT, 2025). Tiek KSI, tiek KKI įverčiai matuojami 100 balų skalėje, kur 100 balų žymi labai skaidrią valstybę, 0 – labai korumpuotą.

Lietuvos KKI įvertis 2025 metais buvo 78 balai (žr. 11 pav.). Tai vienu balu aukštesnis rezultatas nei Europos Sąjungos (toliau – ES) valstybių vidurkis. Pagal šį rodiklį Lietuva atsiduria 12 pozicijoje tarp 27 ES valstybių ir 48 pozicijoje tarp visų 213 tyrime vertinamų valstybių. Vertinant KSI matyti, kad 2025 m. Lietuvoje jis siekė 63 balus. Tai taip pat vienu balu aukštesnis rezultatas nei ES valstybių vidurkis. Pagal KSI Lietuva 2025 metais buvo 12 pozicijoje tarp ES valstybių ir 32 tarp visų 180 vertinamų valstybių. Pastebima, kad Lietuvos reitingas korupcijos suvokimo indeksuose pastaraisiais metais ne tik stabilizavosi, bet ir pamažu gerėja.

11 pav. Lietuvos Korupcijos kontrolės rodiklis ir Korupcijos suvokimo indeksas 2012–2024 m.

Šaltinis: <https://www.stt.lt/data/public/uploads/2025/06/kkr-ksi-saltiniu-rezultatu-apzvalga-2025.pdf>

Analizuojant politikų etikos pažeidimų mastą akcentuotina, kad Lietuvoje vykdoma politikų etikos pažeidimų stebėseną ir atskirų atvejų tyrimai. Taip pat VTEK savo veiklos ataskaitose pateikia statistinę informaciją apie viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymo pažeidimus: gautų pranešimų skaičius, atliktų tyrimų skaičius, konstatuoti pažeidimai, nutraukti tyrimai ir pan. (žr. 3.1.1 lentelę). Iš lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad VTEK gautų pranešimų skaičius dėl galimų viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymo pažeidimų per 2020-2024 metų laikotarpį sumažėjo nuo 338 iki 215. Be to, VTEK tyrimais virsta mažesnė dalis pranešimų. Pavyzdžiui, 2020 m. VTEK pradėjo 119 tyrimų (iš jų 76 atvejais konstatuoti viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymo pažeidimai), o štai 2024 metais – 28 tyrimus (iš jų 25 atvejais konstatuoti viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymo pažeidimai). Tai, kad VTEK ne visuose tyrimuose konstatuoja pažeidimus, dar nereiškia, kad pažeidimo nebuvo. Dalis pažeidimų tiesiog nėra susiję su VTEK kompetencija (VTEK, 2024). Visgi manytina, kad tokie duomenys atspindi tik epizodišką vaizdą apie politikų etikos pažeidimų mastą. Pirmiausiai, stokojama išsamių viešai prieinamų duomenų apie pažeidimų pobūdį, t.y. duomenys turėtų apimti ne tik Viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymo pažeidimų statistiką, bet ir tokius

atvejus kaip piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi, kyšininkavimas, turto grobstymas, nepotizmas, favoritizmas ir pan. Antra, iš dabartinių viešai prieinamų statistinių duomenų ne visuomet aišku, kokia dalis skundų ar pranešimų yra pateikti politikams, o kokia dalis - kitiems valstybės tarnautojams ir pareigūnams. Trečia, stokojama duomenų apie politikų etikos pažeidimų tyrimų baigtį, paskirtas bausmes ir sankcijas, taip pat realiai įgyvendintą politikų atsakomybę už savo veiklą ir priimtus sprendimus.

1 3.1.1 lentelė

Politikų viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymo pažeidimų mastas

Rodiklis	2020 m.	2021 m.	2022 m.	2023 m.	2024 m.
Gautų pranešimų skaičius	338	358	242	247	215
PRE tyrimai dėl VPIDĮ	102	118	97	36	54
Raginiai pateikti, patikslinti, papildyti deklaracija	90	78	54	24	24
Atliktų tyrimų skaičius	119	71	55	24	28
Konstatuot pažeidim	76	44	35	19	25
Pažeidim nenustatyta arba tyrimas nutrauktas	43	27	20	5	3
Apskųstų teismui sprendimų skaičius	16	8	7	7	3
– išnagrinėta teismuose, sprendimai įsiteisėjo	16	8	5	3	0
– iš jų nepalankių VTEK sprendimų	2 ir 2 iš dalies	1 ir 1 iš dalies	0	0	0

Šaltinis: VTEK veiklos 2024 metų ataskaita.

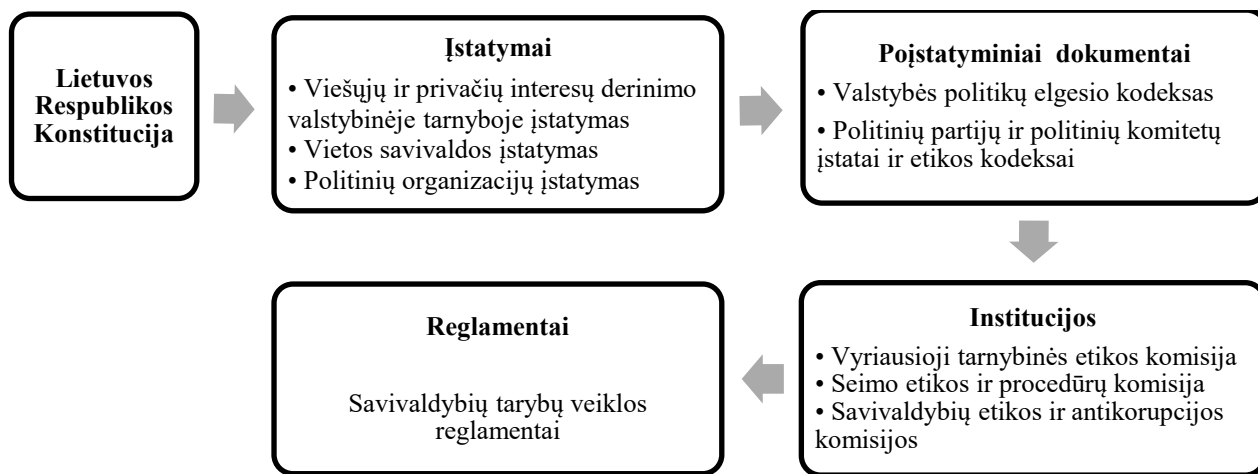
Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje trūksta nuosekliai renkamų ir viešai skelbiamų duomenų apie šių pažeidimų pobūdį. Viešai skelbiama statistika dažniausiai apsiriboja bendrais duomenimis apie Viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymo pažeidimus, tačiau sistemingai nėra fiksuojama, kiek atvejų susiję su piktnaudžiavimu tarnybine padėtimi, kyšininkavimu, turto grobstymu, nepotizmu, favoritizmu ar kitais pažeidimais. Tokią informaciją galima rasti tik išsamiai analizuojant ilgas VTEK ir STT tyrimų bylas, kurioms peržiūrėti, suprasti ir interpretuoti reikia tiek laiko, tiek specialių žinių. Taip pat stokojama koncentruotos ir lengvai prieinamos informacijos apie atliktų tyrimų baigtį, paskirtas sankcijas ir realiai įgyvendintą politikų atsakomybę už savo veiksmus bei priimtus sprendimus.

3.2. Teisės aktų analizė

Politikų etikos infrastruktūros reguliavimas yra neatsiejama bet kurios teisinės valstybės funkcionavimo dalis. Reguliavimas sudaro sąlygas prižiūrėti politikų veiklą, kontroliuoti jų veiklos skaidrumą ir etišką elgesį, didinti visuomenės pasitikėjimą demokratiniiais politiniais procesais. Lietuvos Respublikoje galioja politikų etikos infrastruktūrą reglamentuojanti teisės aktų ir institucijų sistema, veikianti pagal teisės aktų hierarchijos principą – aukščiausią teisinę galią turi Lietuvos Respublikos Konstitucija, o visi kiti teisės šaltiniai privalo laikytis atitiktai Konstitucijoje įtvirtintas fundamentalias nuostatas. Ši hierarchinė struktūra apima įstatymus, poįstatyminius teisės aktus, etikos kodeksus, priežiūros institucijas bei reglamentus (žr. 12 pav.).

Lietuvos Respublikos Konstitucija (toliau – Konstitucija) yra pagrindinis teisės aktas, kuriuo grindžiama visa šalies teisės sistema. Viena vertus, Konstitucija tiesiogiai neįtvirtina politinės etikos reguliavimo. Kita vertus, Konstitucijos nuostatos nustato bendruosius principus, taikomus viešosios politikos formavime dalyvaujančių politikų elgesiui. Pavyzdžiui, Konstitucijos preambulėje įtvirtintas siekis sukurti teisinę atviros, teisingos ir darnios pilietinės visuomenės valstybę. Tai reiškia,

kad politikai turi veikti remdamiesi demokratijos, teisės ir etikos principais. Konstitucijos 5 straipsnis įtvirtina valdžios pasidalijimą ir tarnavimą žmonėms. Vadinasi, politikai turi gerbti tai ir neviršyti savo įgaliojimų siekdami asmeninės naudos. Konstitucija taip pat numato, kad politikai prisiekia būti ištikimi Lietuvos Respublikai, laikytis Konstitucijos ir kitų įstatymų. Tai yra etinis reikalavimas laikytis galiojančių įstatymų, vengti korupcijos ir piktnaudžiavimo pareigomis.

12 pav. Politikų etiką reguliuojančių teisės aktų hierarchija

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo paskirtis – sudaryti sąlygas atskleisti politikų privačius interesus ir užtikrinti, kad priimant sprendimus pirmenybė būtų teikiama viešiesiems interesams, taip pat užkirsti kelią kilti interesų konfliktams bei plisti korupcijai. Šiuo įstatymu siekiama užtikrinti, kad politikai elgtųsi sąžiningai, nesinaudotų savo padėtimi siekiant asmeninės naudos, laiku ir tinkamai deklaruotų privačius interesus. Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas taip pat numato atsakomybę už interesų konflikto neatskleidimą ir kitus su viešų bei privačių interesų derinimu susijusius pažeidimus.

Politinių organizacijų įstatymas tiesiogiai nereguliuoja politikų etikos, tačiau reglamentuoja politinių partijų ir politinių komitetų steigimą, veiklą, teises bei finansavimo tvarką. Tai padeda užtikrinti politikų veiklos skaidrumą ir atsakomybę už savo veiklą. Šio įstatymo 11 str. 2 d. nustatyta, kad politinių organizacijų nariais negali būti asmenys, kurie atitinka Konstitucijoje ir kituose Lietuvos įstatymuose nustatytus atvejus. Politinių organizacijų įstatyme išskirtinis dėmesys skiriamas politinių partijų ir komitetų finansiniam skardumui. Ketvirtasis įstatymo skirsnis reglamentuoja politinių organizacijų finansavimo šaltinius, o penktasis skirsnis – finansinę apskaitą ir kontrolę. Šiuose skirsniuose įtvirtintos nuostatos reikalauja, kad politinės partijos ir politiniai komitetai veiktų skaidriai, vengtų korupcijos ir neteisėtų politinių sprendimų, kokie finansavimo šaltiniai yra galimi ir teisėti, taip pat kokių finansinės atskaitomybės reikalavimų privalų laikytis, kad būtų užtikrintas gaunamų lėšų ar paramos teisėtumas ir veiklos skaidrumas. Politinių organizacijų įstatymo 19 str. įtvirtina nuostatas ir sankcijas tais atvejais, kai politinė partija ar komitetas gauna lėšų iš neleistinių finansavimo šaltinių. Partijai ar komitetui gavus neleistinių lėšų, už apskaitą atsakingas asmuo per 5 darbo dienas nuo tokių lėšų gavimo dienos turi šias lėšas grąžinti jas pervedusiam asmeniui (kai lėšų šaltinis yra žinomas), nurodydamas atsisakymo priimti lėšas priežastis. Jeigu lėšų šaltinio nėra galimybės nustatyti, už apskaitą atsakingas asmuo turi pervesti neleistinas lėšas į valstybės biudžetą per 10 darbo dienų. Tais atvejais, kai politinė organizacija priima ir panaudoja lėšas iš neleistinių finansavimo šaltinių, Vyriausioji rinkimų komisija įpareigoja politinę organizaciją per 20 d. d.

pervesti neleistinai gautas lėšas į valstybės biudžetą, kitaip atsakingi politinės organizacijos asmenys atsako teisės aktų nustatyta tvarka.

Vietos savivaldos įstatymo paskirtis - skatinti ir plėtoti vietos savivaldą kaip demokratinės valstybės raidos pagrindą. Šiame įstatyme įtvirtintas reikalavimas vietos savivaldos politikams (tarybų nariams ir merams) laikytis bendrųjų etikos principų, tokių kaip atsakomybė, teisėtumas, viešumas, skaidrumas, nešališkumas ir viešojo intereso viršenybė (4 str.). Įstatyme taip pat įtvirtinti etikos komisijos (23 str.) ir antikorupcijos komisijos (24 str.) veikimo mechanizmai.

Valstybės politikų elgesio kodeksas (toliau – Kodeksas) galioja nuo 2006 metų spalio 1 dienos ir įtvirtina politikų etikos normas ir elgesio principus, kuriais turi vadovautis politikai vykdydami savo funkcijas. Kodeksu „siekiama įgyvendinti konstitucinį valdžios įstaigų tarnavimo žmonėms principą, plėtoti demokratinį valdymą, didinti visuomenės pasitikėjimą valstybės valdžios ir savivaldybių institucijomis, skatinti valstybės politikų ir kandidatų į valstybės politikus atsakomybę už savo veiklą ir atskaitomybę visuomenei“ (1 str. 1 d.). Kodeksas taip pat reglamentuoja „valstybės politikų elgesio viešajame gyvenime principų ir reikalavimų pagrindus, taip pat priemones, užtikrinančias valstybės politikų elgesio kontrolę ir atsakomybę už šio kodekso nuostatų pažeidimus“ (1 str. 2 d.). Kodeksas yra taikomas valstybės politikams (Seimo nariai, savivaldybės tarybos narys, savivaldybės meras, mero pavaduotojas, parlamentinių partijų pirmininkai ir jų pavaduotojai, išskyrus Respublikos Prezidentą ir Europos Parlamento narius). Europos Parlamento nariams šis Kodeksas yra taikomas tiek, kiek jų veiksmų nereglamentuoja Europos Sąjungos teisės aktai ir Lietuvos Respublikos įstatymai bei kiti teisės aktai. Kandidatams į valstybės politikus šis kodeksas yra taikomas tiek, kiek įstatymuose nustatyta pareiga deklaruoti savo privačius interesus.

Politinių partijų ir politinių komitetų įstatai ir etikos kodeksai. Daugelis Lietuvoje veikiančių politinių partijų ar politinių komitetų turi pasirengę įstatus ar savo vidinius etikos kodeksus. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdžio (toliau – Liberalų partija) įstatuose nurodyta, kas gali Liberalų partijos nariu, reikalaujama būti tolerantiškam kitiems Liberalų partijos nariams, gerbti jų nuomonę ir teises, nedaryti žalos Liberalų partijai ją viešai šturkščiai menkinant ar savo elgesiu diskredituojant. Įstatai taip pat įtvirtina Liberalų partijos etikos ir skaidrumo komisijos veiklą, kuri sprendžia ginčus tarp Liberalų partijos narių ir organų, priima sprendimus dėl nariams skiriamų nuobaudų ir gali teikti rekomendacijas Valdybai dėl narių šalinimo iš Liberalų partijos. Liberalų partija taip pat turi ir skaidrumo standartą, kuriuo siekiama užtikrinti atvirų duomenų principu paremtą skaidrią ir atvirą Liberalų partijos bei sąžiningą jos narių veiklą. Šiame standarte įtvirtinta, kad Liberalų partija savo veiklą grindžia viešuoju interesu Lietuvos žmonių ir valstybės naudai, veikia skaidriai ir atsakingai, numato konkrečius partijos viešųjų asmenų įsipareigojimus jų darbinėje veikloje, taip pat nustato partijos narių ir jos viešų asmenų elgesio normas. Tuo tarpu Lietuvos socialdemokratų partija turi savo statutą, kuriame įtvirtinti jos veiklos principai (savanoriškumas, demokratiškumas, sąžinės laisvė, atvirumas, atsakomybė, solidarumas, skaidrumas), partijos narių teisės ir pareigos. Statute nurodyta, kad partijos nariai privalo būti tolerantiški partijos bičiuliams, gerbti jų nuomonę ir pažiūrą. Taip pat statutas numato, kad partijos narys privalo laikytis partijos programos ar statuto, nežeminti partijos vardo, nes už tai jam gali būti skiriamos tokios partinės nuobaudos kaip įspėjimas, papeikimas, pašalinimas iš partijos.

Vyriausioji tarnybinės etikos komisija (toliau - VTEK) siekia užtikrinti, kad valdžios įstaigos ir jose dirbantys asmenys etiškai tarnautų žmonėms. VTEK misija - valdyti privačių interesų keliamą riziką, padėti laiku atskleisti įtaką teisėkūrai. VTEK atlieka šiuos pagrindinius uždavinius:

→ padeda politikams deklaruoti privačius interesus ir juos derinti su viešaisiais interesais;

- užtikrina, kad politikai ir kiti valstybės tarnautojai skaidriai darytų įtaką teisėkūrai;
- įgyvendina Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatyme nustatytus įgaliojimus užkirsti kelią atsirasti ir plisti korupcijai;
- įgyvendina Lietuvos Respublikos valstybės politikų etikos kodekse nustatytus įgaliojimus padėti valstybės politikams viešajame gyvenime elgtis etiškai;
- koordinuoja tarnybinės etikos politikos formavimą valstybės ir savivaldybių institucijose ir įstaigose bei kituose viešojo sektoriaus subjektuose;
- atlieka privačių interesų deklaravimo stebėseną, interesų konfliktų rizikos vertinimą ir valdymą, pažeidimų prevenciją valstybės ir savivaldybių institucijose ir įstaigose.

Savivaldybės etikos komisijos pagrindinė užduotis – prižiūrėti kaip meras ir savivaldybės tarybos nariai laikosi įstatymų reikalavimų, valstybės politikų elgesio kodekso, taip pat kitų teisės aktų, reglamentuojančių savivaldybės politikų veiklą ir elgesį, reikalavimų. Komisija taip pat tiria savivaldybės politikams nustatytų pareigų nevykdymo priežastis, nagrinėja savivaldybės politikų etikos pažeidimus, vertina jų elgesį ir teikia išvadą bei rekomendacijas.

Savivaldybės antikorupcijos komisija atlieka funkcijas, susijusias su valstybės politikos įgyvendinimu korupcijos prevencijos srityje. Tuo tikslu komisija tiria ir vertina galimas korupcijos rizikas, analizuoja viešuosius pirkimus, rengia korupcijos prevencijos planą ir jo įgyvendinimo priemones, informuoja visuomenę apie šių priemonių vykdymą ir kovos su korupcija rezultatus.

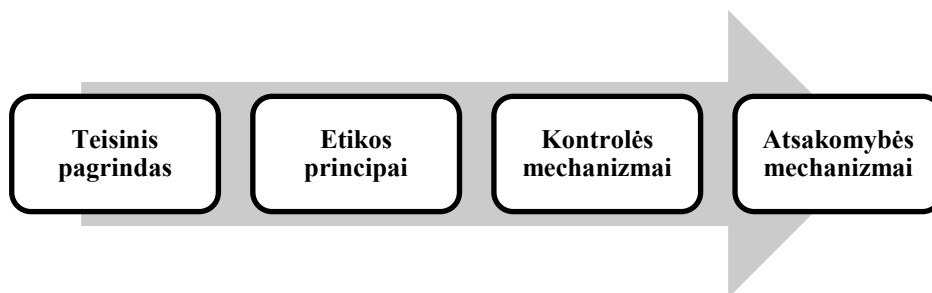
Savivaldybių tarybų veiklos reglamentai. Kiekviena savivaldybė turi pasirengusi savo veiklos reglamentą, kuriame apibrėžiama savivaldybės darbo tvarka, tarybos narių teisės, pareigos ir atsakomybė. Šie reglamentai taip pat prisideda prie vietos savivaldos politikų etikos reguliavimo. Pavyzdžiui, Vilniaus miesto savivaldybės tarybos veiklos reglamento (toliau – Reglamentas) 9,3 punkte įtvirtinta, kad tarybos nariai privalo nustatyta tvarka dalyvauti komiteto ir komisijos, kurio narys jis yra, posėdžiuose. Reglamento 9.4 punktas nurodo, kad esant interesų konfliktui, tarybos nariai privalo žodžiu ar raštu informuoti apie esamą interesų konfliktą ir pareikšti nusišalinimą Reglamente nustatyta tvarka. Reglamento 9.6 punktas nustato, kad tarybos nariai ne rečiau kaip kartą per metus privalo viešai atsiskaityti savivaldybės nuolatiniam gyventojams. Reglamento 80 punktas įtvirtina tarybos posėdžių atvirumą ir jų transliavimą Savivaldybės interneto svetainėje Savivaldybės „YouTube“ kanale.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje įtvirtintas bazinis teisinis politikų etiką reguliuojantis pagrindas tiek valstybės, tiek savivaldybės, tiek politinių organizacijų lygiu. Tačiau rinkėjai neturi tiesioginių svertų daryti įtaką politikų etikai ir atsakomybei, nes įstatymų hierarchijoje reglamentuotas tik kontrolės mechanizmas institucijų lygiu, t.y. teisinis reguliavimas nenumato galimybės rinkėjams tiesiogiai reikalauti politikų atsakomybės už padarytus etikos pažeidimus. Taip pat Lietuvoje veikiančios politinės partijos ir komitetai turi savo etikos kodeksus, kurie skiriasi tarpusavyje ir nėra suderinti su Valstybės politikų elgesio kodekso nuostatomis. Tai silpnina politikų etikos kultūros vientisumą, apsunkina efektyvų etikos kontrolės mechanizmų veikimą valstybės mastu.

3.3. Valstybės politikų elgesio kodekso analizė

Siekiant reguliuoti politikų etiką ir užtikrinti, kad valstybės politikai veiktų sąžiningai, skaidriai, atsakingai bei visuomenės labui, įvairios demokratinės valstybės parengė ir patvirtino įvairius įstatymus, taip pat politikų elgesio ir etikos kodeksus. Pavyzdžiui, Vokietijoje politikų etikos

kodeksas įsigaliojo 1986 metais, Jungtinėje Karalystėje - 1996 metais, Lenkijoje - 1998 metais, Airijoje - 2002 metais, Latvijoje – 2006 metais, Lietuvoje - 2006 metais, Prancūzijoje – 2011 metais ir pan. Etikos kodeksais siekiama įtvirtinti politikų elgesio principus, nurodančius, kad politikai savo veikloje turi laikytis tarptautinių standartų ir normų, puoselėti pagarbą ir pasitikėjimą, stiprinti atsakomybę, profesionalizuoti politiką, vengti korupcijos, interesų konfliktų, piktnaudžiavimo tarnyba ir pan. Analizuojant Lietuvos politikų elgesio kodeksą ir siekiant identifikuoti stipriąsias ir silpnąsias Lietuvos politikų elgesio kodekso vietas bei išryškinti galimas tobulinimo kryptis, analizė atliekama laikantis 4 etapų sekos (žr. 13 pav.).

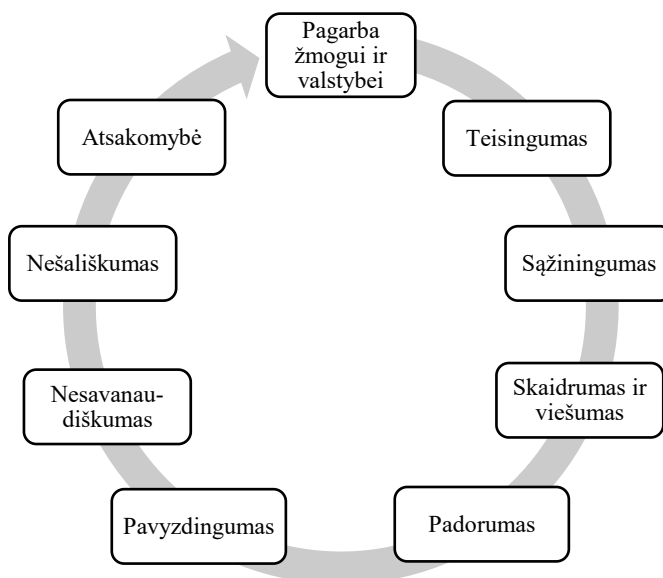

13 pav. Lietuvos politikų elgesio kodekso analizė etapai

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Teisinis pagrindas. Lietuvos valstybės politikų elgesio kodeksas (toliau – Kodeksas) priimtas dar 2006 m. rugsėjo mėnesį, o įsigaliojo tą pačių metų spalį. Per beveik du dešimtmečius buvo atlikti tik minimalūs Kodekso turinio pakeitimai. Pagrindiniai pakeitimai buvo daugiausiai susiję su Kodekso taikymo sritimi ir atsakingomis institucijomis, prižiūrinčiomis kaip politikai laikosi Kodekso nuostatų ir tiria etikos pažeidimus. Nepaisant šių minimalių Kodekso pakeitimų, paties dokumento struktūra, įtvirtintos nuostatos ir principai iš esmės liko tokie patys. Manytina, kad šiandien Kodeksas yra pasenęs, jis neatitinka šiuolaikinės viešosios politikos formavimo ir valdymo standartų, o jo nuostatos nėra pakankamai adaptuotos reguliuojant politikų etikos infrastruktūrą.

Pagrindiniai principai. Kodeksas įtvirtina devynis principus, kurių turi laikytis visi Lietuvos politikai (žr. 14 pav.).

14 pav. Lietuvos politikų elgesio principai

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Kodekse *pagarbos* principas apibūdinamas tuo, kad politikai turi laikytis žmogaus teisių ir laisvių bei jas užtikrinti, vadovautis Konstitucija ir teise, didinti pasitikėjimą valstybe ir jos institucijomis. Mokslinėje literatūroje pagarbos principas laikomas pamatiniu ir visuotinai pripažįstamu etikos principu visose geografinėse vietovėse, kultūrose ir profesinėse disciplinose. Pagarba yra etinių principų filosofinis pagrindas. Šis principas pripažįsta visų žmonių prigimtinę vertę, nepaisant socialinio statuso, etninės kilmės, lyties, gebėjimų ar kitų panašių savybių skirtumų. Ši prigimtine vertė reiškia, kad visi žmonės yra verti vienodo moralinio vertinimo (Universal Declaration of Ethical Principles for Psychologists, 2008). Pagarba yra daugiau nei veiksmas ar elgesys. Tai požiūris ir asmenybės bruožas. Pagarba yra savybė ar dorybė, išreiškianti gebėjimą ir norą ginti kitų orumą. Tikra pagarba yra gero emocinio brandumo, sveiko etiško elgesio ir skaidrios pasaulėžiūros požymis (Abi-Hashem, 2004).

Kodekse *teisingumas* apibūdinamas tuo, kad politikai turi vienodai tarnauti visiems žmonėms nepaisydami jų tautybės, rasės, lyties, kalbos, kilmės, socialinės padėties, išsilavinimo, religinių įsitikinimų, politinių pažiūrų, amžiaus ar kitų skirtumų. Teisingumas yra vienas iš pamatinių teisinės valstybės principų. Mokslinėje literatūroje teigiama, kad teisingumas viešosios politikos kontekste reiškia sąžiningą ir nešališką elgesį su visais asmenimis ar jų grupėmis. Viešosios politikos srityje teisingumas yra pagrindinis principas, kuriuo turi vadovautis visi politikai priimdami sprendimus. Šis principas apima teisingų išteklių, galimybių ir paslaugų užtikrinimą be šališkumo ir nediskriminuojant visiems šalies piliečiams. Dar daugiau, teisingumas viešosios politikos srityje yra kertinis akmuo skatinant ir puoselėjant teisėtumą, pasitikėjimą, teisinę valstybę, pilietines teises ir netgi ekonominę plėtrą (Waza ir Ekambaker, 2024).

Kodekse *sąžiningumas* apibūdinamas tuo, kad politikai savo pareigas turi eiti sąžiningai, laikytis aukščiausių elgesio standartų, vengti situacijų, galinčių paveikti sprendimų, sukeliančių visuomenės abejonę, priėmimą. Mokslinėje literatūroje laikomasi nuomonės, kad viešosios politikos subjektų sąžiningumą pirmiausiai lemia visuomenės kultūra – idėjos, nuostatos, įsitikinimai ir normos bendroje visuomenėje (Guiso ir kt., 2015; Simpser, 2020).

Kodekse *skaidrumas ir viešumas* apibūdinamas tuo, kad politikai neturi kelti abejonių dėl sąžiningumo priimdami sprendimus, turi pateikti visuomenei savo elgesio ir sprendimų motyvus, visada laikyti atvirumo ir viešumo, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus, ribojančius informacijos atskleidimą, privalo deklaruoti savo privačius interesus. Nors sąvokos „viešumas“ ir „skaidrumas“ paprastai traktuojamos kaip sinonimai, tačiau tarp jų yra skirtumas tiek morfologine, tiek politine prasme. Skaidrumą įteisina teisinė valstybė, o viešumas yra demokratijos ištaka. Skaidrumas apibrėžiamas kaip informacijos apie subjekto veiklos prieinamumą, leidžiantį kitiems subjektams stebėti jo darbą ir rezultatus, institucinis keitimosi informacija santykis. Viešumo sąvoka viešojoje politikoje reiškia praktiką, kai politikų veiksmai ir sprendimai yra atviri visuomenei, pabrėžiama ir visuomenės įsitraukimo į būtinybė, pvz. dalyvauti diskusijose, reikalauti atskaitingumo ir pan. (Meijer, 2013; Rodrigues, 2022).

Kodekse *padorumas* apibūdinamas tuo, kad politikai turi elgtis deramai pagal einamas pareigas, vengti situacijų, kai savo elgesiu kenkia sau ar atstovaujamos institucijos reputacijai ir autoritetui, vengti nesąžiningų pranašumo siekimo būdų, oficialią informaciją naudoti tik pareigoms atlikti ir nesipelnyti iš jos. Žodis padorumas kilęs iš lotyniško žodžio *decentia*, kuris reiškia „būti tinkamu“. Mokslinėje literatūroje padorumo principas diskutuojamas pakankamai retai ir labai abstrakčiai. Padorumas laikomas moraline vertybe, kuria turi remtis visi politikai ir viešojoje politikoje dalyvaujantys subjektai (Ellingsen ir Mohlin, 2019).

Kodekse *pavyzdingumas* apibūdinamas tuo, kad politikai turi deramai elgtis visuomenėje, laikytis visuotinai pripažintų dorovės, moralės ir etikos normų. Mokslinėje literatūroje pavyzdingumo principas viešosios politikos srityje įprastai aiškinamas kaip reikalavimas laikytis visuotinai priimtinių moralės normų, rūpintis savo ar institucijos reputacija ne tik tarnybos metu, bet ir viešajame gyvenime. Pavyzdingumo principas remiasi pavyzdžio rodymo kitiems įskaitant kultūringą elgesį, tvarkingą išvaizdą, vengimą būti apsvaigus nuo alkoholio, psichotropinių ar kt. medžiagų (Palidauskaitė, 2010).

Kodekse *nesavanaudiškumas* apibūdinamas tuo, kad politikai privalo tarnauti valstybei ir visuomenės interesams, vengti tariamų ar tikrų viešųjų ir privačių interesų konfliktų, o jiems iškilus, imtis visų reikiamų priemonių, kad jie būtų išspręsti greitai ir atitiktų visuomenės interesus; taip pat politikai neturi naudotis savo pareigomis ar padėtimi siekdamas daryti įtaką kito asmens sprendimui, kuris galėtų būtų naudingas politikui ar jo artimam asmeniui. Mokslinėje literatūroje nesavanaudiškumas apibūdinamas kaip susitelkimas tenkinti kitų poreikius virš savo pačių, rūpintis kitų žmonių gerove ir veikti jiems padedant (Svoboda, 2023). Viešojoje politikoje šis principas reikalauja, kad politikai tarnautų visuomenės interesams, o ne savo asmeniniais ar savo artimųjų interesams. Todėl politikai neturėtų naudotis tarnybine padėtimi ir siekti naudos su ar savo artimais aplinkai (Wang ir kt., 2023).

Kodekse *nešališkumas* apibūdinamas tuo, kad politikai negali turėti sutartinių ar kitų santykių, kurie galėtų kliudyti atlikti valstybės politiko pareigas ir varžytų jo apsisprendimo laisvę priimant sprendimus, taip pat politikai turi būti objektyvūs priimdami sprendimus ir vengti išankstinio nusistatymo. Mokslinėje literatūroje nešališkumas viešojoje politikoje apibrėžiamas kaip nešališkas politikų elgesys su piliečiais, kai politikai elgiasi ir priima sprendimus be jokios politinės partijos įtakos. Nešališkumas kartu reiškia neutralumą ar lygybę prieš įstatymą. Įvairių šalių tyrimai rodo, kad nešališkumo principo laikymasis padeda mažinti korupciją, gerina viešųjų paslaugų kokybę demokratinėse valstybėse, skatina šalies produktyvumą ir inovatyvumą (Suzuki, 2019).

Kodekse *atsakomybė* apibūdinama tuo, kad politikai atsako už savo elgesį viešajame gyvenime, priimamus sprendimus ir atsiskaito už juos visuomenei. Mokslinėje literatūroje (Bayrakçı ir kt., 2012; Baumgärtner, 2018) atsakomybės principas aiškinamas kaip veiksmai ir jų pasekmės, kuriuos žmogus vykdo iš laisvos valios suprasdamas ką daro. Viešojoje politikoje atsakomybė aiškinama kaip būtinybė pateisinti piliečių lūkesčius ir galimybė kam nors atsiskaityti už savo veiksmus bei už juos atsakyti. Atsakomybė taip pat gali būti apibrėžta kaip veiklos, nustatytų tikslų, užduočių, rezultatų ir net nesėkmių paaiškinimas.

Taigi, apžvelgus Kodekse įtvirtintus principus, manytina, kad Kodeksas iš esmės grindžiamas universaliais fundamentaliais etikos principais, kurie savo turiniu yra kertiniai ir reikšmingi. Kita vertus, etikos principai Kodekse pateikti gana abstrakčiai, neatliepia šių dienų politinės realybės ir nėra aiškių jų taikymo mechanizmų. Tokiu būdu Kodeksas funkcionuoja ne kaip veiksmingas politikų etikos užtikrinimo įrankis, o kaip moralinis idealas. Todėl tikslinga atnaujinti Kodekse įtvirtintus principus ir pritaikyti prie šiuolaikinių politikos iššūkių ir visuomenės lūkesčių.

Kontrolės mechanizmai. Išanalizavus Kodekse nustatytus kontrolės mechanizmus, matyti, kad Kodekso laikymąsi prižiūri ir etikos pažeidimus savo kompetencijos ribose tiria kelios institucijos: 1) Lietuvos Respublikos Seime ir Lietuvos Respublikos Vyriausybėje – Seimo Etikos ir procedūrų komisija; 2) Savivaldybių tarybose – iš savivaldybių tarybų narių ir gyvenamųjų vietovių bendruomenių atstovų sudarytos etikos komisijos; 3) Parlamentinių politinių partijų ir jų pavaduotojų, kurie nėra nei Seimo, nei savivaldybių tarybų, nei Vyriausybės nariai, etikos pažeidimus tiria Vyriausioji tarnybinės etikos komisija.

Kodekse taip pat įtvirtinta, kad atsakinga priežiūros institucija tyrimą gali pradėti tik tuomet, kai gauna skundą arba žiniasklaidoje pasirodo pagrįsta informacija apie galimą pažeidimą. Be to, nagrinėjami tik tokie pažeidimai, kurie padaryti ne seniau kaip prieš vienerius metus, o anoniminiai pranešimai atmetami. Manytina, kad tokiame reguliavime būdinga keletas apribojimų. Pirmia, atsakinga priežiūros institucija pati negali savarankiškai inicijuoti tyrimo – ji tik reaguoja į išorinius signalus. Tad jei nėra pranešimo apie galimą politiko etikos pažeidimą, nėra ir tyrimo. Tokia pasyvi institucijų veikla apriboja etikos kontrolės mechanizmo efektyvumą, nes dalis pažeidimų taip ir lieka neatskleisti. Antra, trumpas vienerių metų senaties terminas dažnu atveju lemia tai, kad politikai išvengia atsakomybės už padarytą pažeidimą. Tokie pažeidimai kaip interesų konfliktai ar korupciniai veiksmai gali paaiškėti tik po ilgesnio laiko, pavyzdžiui, po audito, dokumentų tikrinimo, žiniasklaidos tyrimų ir pan. Griežtas vienerių metų terminas gali lemti, kad rimti pažeidimai lieka nenustatyti, atsakomybė už juos netaikoma, o etikos normų įgyvendinimas silpnėja. Dar daugiau, tai sudaro palankias sąlygas politikams jaustis saugiai žinant, kad ankstesni neetiški jų veiksmai nagrinėjami nebus. Trečia, anoniminių pranešimų atmetimas nors ir apsaugo sistemą nuo piktnaudžiavimo (melagingi pranešimai), tačiau kartu eliminuoja galimybę atskleisti tikrus pažeidimus. Reikalavimas pranešėjui atskleisti savo tapatybę gali atgrasyti asmenis nuo pranešimo apie galimus politikų etikos pažeidimus bijant neigiamų pasekmių ar netgi keršto potencialaus pranešėjo atžvilgiu.

Atsakomybės mechanizmai. Kodekse įtvirtinta, kad už politikų etikos pažeidimų ištyrimą atsakingos institucijos veiksmai apsiriboja pažeidimo nebuvimo/buvimo fakto konstatavimu ir atitinkamų sprendimų paskelbimu. Kodekso 9 str. nurodoma, kad konstatavusi pažeidimą, priežiūros institucija gali: a) rekomenduoti valstybės politikui suderinti savo elgesį ar veiklą su teisės aktuose nustatytais valstybės politiko elgesio principais ar reikalavimais; b) rekomenduoti viešai atsiprašyti; c) perduoti medžiagą išteisinio tyrimo įstaigoms ar prokuratūrai kai yra įtariama esant nusikalstamos veikos požymių; d) nutraukti tyrimą, jeigu iki tyrimo pabaigos valstybės politikas savo elgesį ar veiklą pripažino neetiškais, nesuderinamais su savo pareigomis ar institucija, kurioje jis eina pareigas, ir dėl to viešai atsiprašė. Įvertinus tokį reguliavimą manytina, kad jam būdingas tik moralinis ir politinis pobūdis. Pasigendama tiesioginio teisinio poveikio ir atsakomybės pritaikymo. Dabar galiojančios Kodekso nuostatos lemia tai, kad politiko etikos pažeidimo konstatavimo atveju, gali sumenkėti politiko reputacija, jis gali prarasti dalies rinkėjų pasitikėjimą, tačiau jam nėra numatyta jokių tiesioginių teisinės atsakomybės priemonių. Tai dar labiau sustiprina darbo autorės nuomonę, kad Kodeksas veikia tik kaip prevencinis ir reputacinis, bet ne realių poveikių priemonių įgyvendinimo instrumentas.

Apibendrinant darytina išvada, kad galiojantis Kodeksas yra pasenęs ir nebeatitinka šiuolaikinių viešosios politikos standartų. Priimtas 2006 m. Kodeksas grindžiamas pernelyg abstrakčiais etikos principais, todėl jis atlieka daugiau simbolinę reikšmę ir veikia labiau kaip deklaratyvus moralinis orientyras, o ne kaip praktinis veiksmingas politikų etikos kontrolės įrankis. Kodekse nustatyta etikos priežiūros tvarka iš esmės yra pasyvi – institucijos pažeidimus pradeda tik kai gauna skundą ar praneša žiniasklaida. Dėl tokio reguliavimo daugelis etikos pažeidimų lieka neišnagrinėti, o etikos kontrolė – ribota. Toks teisinis reguliavimas nėra pakankamai veiksmingas, kad užtikrintų politikų etišką elgesį ir realią atsakomybę už padarytus pažeidimus. Be to, vienerių metų senaties terminas gerokai riboja galimybes tirti etikos pažeidimus. Dalis jų, ypač susijusių su interesų konfliktais ar korupcija, atsiskleidžia tik vėliau, todėl politikams sudaromos palankios sąlygos išvengti atsakomybės. Be to, taikomos sankcijos dažniausiai būna moralinio ar politinio pobūdžio, o realių

atsakomybės priemonių nėra. Toks reguliavimas silpnina politikų atsakomybę ir mažina visuomenės pasitikėjimą.

3.4. Etikos komisijų veiklos analizė

Teisinių dokumentų analizė rodo, kad Lietuvoje veikia kelios skirtingo lygmens institucijos, atsakingos už politikų etikos priežiūrą ir kontrolę. Nacionaliniu lygmeniu šią funkciją atlieka Vyriausioji tarnybinės etikos komisija (VTEK), kuri stebi kaip valstybės politikai derina privačius ir viešuosius interesus bei laikosi Kodekso nuostatų. VTEK taip pat tiria galimus politikų, kurie nėra nei Seimo, nei Vyriausybės, nei savivaldybių tarybų nariai, etikos pažeidimus. Seimo Etikos ir procedūrų komisija prižiūri, kad politikai (Seimo ir Vyriausybės nariai) laikytųsi elgesio taisyklių ir Seimo statuto, o savivaldybių etikos komisijos kontroliuoja, kad vietos politikai elgtųsi etiškai ir atsakingai. Visų šių komisijų pagrindinis tikslas – stiprinti viešosios politikos skaidrumą, politikų atsakomybę ir etikos principų laikymąsi. Nors jas vienija bendras tikslas, šioms institucijoms būdingi tam tikri skirtumai (žr. 3.4.1 lentelę).

3.4.1 lentelė

Politikų etikos priežiūros sistema Lietuvoje

Kriterijai	Vyriausioji tarnybinės etikos komisija	Seimo Etikos ir procedūrų komisija	Savivaldybių etikos komisijos
Lygmuo	Nacionalinis	Institucinis (vidinis)	Vietos savivaldos
Kas skiria / sudaro	Komisijos narius skiria Seimas	Komisijos narius skiria Seimas	Komisijos narius skiria Savivaldybės Taryba
Ką prižiūri?	Prižiūri, kaip valstybės politikai laikosi Viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymo, Lobistinės veiklos įstatymo ir Valstybės politikų elgesio kodeksas.	Prižiūri, kaip Vyriausybės ir Seimo nariai laikosi Viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymo, Valstybės politikų elgesio kodekso ir Seimo statuto.	Prižiūri, kaip merai ir Savivaldybių tarybų nariai laikosi Viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymo, Valstybės politikų elgesio kodekso ir Vietos savivaldos įstatymo.
Ką tiria?	Parlamentinių politinių partijų ir jų pavaduotojų, kurie nėra nei Seimo, nei savivaldybių tarybų, nei Vyriausybės nariai, etikos pažeidimus.	Vyriausybės ir Seimo narių etikos pažeidimus.	Merų ir savivaldybės tarybos narių etikos pažeidimus

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymu, Valstybės politikų elgesio kodeksu, Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos įstatymu, Vietos savivaldos įstatymu, Lietuvos Respublikos Seimo Etikos ir procedūrų komisijos darbo tvarkos taisyklėmis

Teisinių dokumentų analizė atskleidžia, kad Lietuvoje politikų etikos priežiūros sistema veikia nacionaliniu, instituciniu (vidiniu) ir vietos savivaldos lygmenimis ir šiai sistemai būdingi keli teigiami aspektai. Pirmiausia, privalumu laikytina tai, kad politikų etiką prižiūrinčios institucijos formuojamos atsižvelgiant į skirtingus viešojo valdymo lygmenis. Seimas turi savo vidinę Etikos ir procedūrų komisiją, atsakingą už Vyriausybės ir Seimo narių elgesio vertinimą, savivaldybės turi etikos komisijas, kurios vertina savivaldybių tarybų narių bei merų elgesį, o nacionaliniu lygmeniu veikianti VTEK prižiūri likusius viešosios politikos dalyvius. Tokiu būdu kiekvienam valdymo lygiui suteikiama autonomija prižiūrėti kaip jų kompetencijos ribose esantys politikai laikosi etikos reikalavimų. Antra, politikų etikos priežiūros sistema paremta subsidiarumo principu, kuris leidžia

spręsti etikos pažeidimus tiesiogiai toje valdžios grandyje, kurioje jie atsiranda, pavyzdžiui, savivaldybių lygmenyje, užtikrinant operatyvesnį pažeidimų išaiškinimą ir sprendimų priėmimą.

Kita vertus, politikų etikos priežiūros sistemos veiksmingumą gali apriboti *politinė įtaka* ir *skirtingas kompetencijų lygis* priežiūros institucijose. *Politinė įtaka* etikos komisijų veikloje gali pasireikšti per tai kaip šios komisijos yra formuojamos. Politinė įtaka gali reikštis tiek nacionaliniu, tiek instituciniu, tiek vietos savivaldos lygmenimis. VTEK - nepriklausoma ir kompetentinga institucija. Tačiau jos įgaliojimai riboti – ji negali vertinti Seimo narių elgesio net ir tuo atveju, kai pažeidžiamos tos pačios etikos normos, taikomos kitiems politikams. Dėl to aukščiausio lygio politikai (Vyriausybės ir Seimo nariai) gali išvengti realios atsakomybės už etikos pažeidimus. Seimo Etikos ir procedūrų komisiją sudaro tik Seimo nariai, o jos sudėtį balsavimu tvirtina pats Seimas, todėl komisijos narius realiai skiria tie patys politikai, kurių elgesį jie vėliau turi vertinti. Toks modelis gali kelti abejonių dėl komisijos nepriklausomumo, nes jos veikla gali priklausyti nuo Seimo daugumos politinės valios. Savivaldybėse situacija panaši – etikos komisijas formuoja vietos valdantieji, dėl ko kyla politinio šališkumo rizika. VTEK (2023) ne kartą yra išreiškusi susirūpinimą dėl atvejų, kai savivaldybėse ignoruojami skundai apie galimus vietos politikų etikos pažeidimus. Pavyzdžiui, savivaldybių etikos komisijos nesusirenka per numatytą terminą į posėdžius, todėl skundai lieka neištirti, o politikų elgesys – neįvertintas. Galiausiai, priimamas formalus sprendimas nepradėti tyrimo, motyvuojant tuo, kad praėjo 10 dienų terminas, nustatytas Valstybės politikų elgesio kodekse.

Kompetencijų skirtumai gali reikštis tuo, kad tos pačios elgesio normos VTEK, Seime ar skirtingose savivaldybėse gali būti interpretuojamos nevienodai. Dar daugiau, skirtingų savivaldybių etikos komisijų narių kvalifikacija ir kompetencija gali labai skirtis, todėl tai dar labiau sumažina galimybes užtikrinti vietos politikų atsakingą ir etišką elgesį bei kompetentingą ir efektyvų etikos pažeidimų tyrimą. Kaip pažymi Vyriausioji tarnybinės etikos komisija (VTEK, 2021), savivaldybių etikos komisijos, tirdamos galimus politikų elgesio pažeidimus ir priimdamos sprendimus, dažnai nesilaiko nustatytų procedūrinių reikalavimų. Pavyzdžiui, politikams ne visada suteikiama galimybė susipažinti su tyrimo medžiaga, jie nekviečiami į Etikos komisijos posėdžius, o priimami sprendimai neretai būna neišsamūs – trūksta išsamaus tyrimo duomenų vertinimo, neatsakoma į esminius skundo klausimus. Tokie procesiniai ir turinio trūkumai lemia, kad sprendimai dažnai neatitinka administraciniais aktams keliamų kokybės standartų, o tai savo ruožtu gali iškreipti pažeidimų vertinimą ir lemti neteisingus sprendimus. VTEK (2023) taip pat atkreipia dėmesį, kad politikų elgesio kodekso taikymas savivaldybėse dažnai tampa labiau formalia procedūra nei realiu pasitikėjimo ir konstruktyvių santykių tarp politikų ir vietos bendruomenių kūrimo instrumentu.

Visgi, VTEK (2024) pabrėžia, kad procesinių pažeidimų, vertinant vietos savivaldos politikų elgesį, mažėja. Tam įtakos galėjo turėti VTEK metodinė pagalba savivaldybių tarybų etikos komisijoms. VTEK formuodama vieningą praktiką, nuosekliai vertina savivaldybių Etikos komisijų sprendimų teisėtumą ir pagrįstumą, bei atkreipia dėmesį į pastebėtus procedūrinius ar teisinio vertinimo trūkumus. Tai padeda stiprinti Etikos komisijų kompetencijas ir gerina tyrimų kokybę. Be to, savivaldybių komisijos kreipiasi į VTEK dėl teisės aktų aiškinimo, o ši, teikdama metodinę pagalbą ir rekomendacijas, padeda užtikrinti tinkamą teisės taikymą. VTEK taip pat aktyviai informuoja komisijas apie aktualias Kodekso nuostatas bei teises sprendimų nepradėti tyrimą aplinkybes.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvoje veikianti politikų etikos priežiūros sistema yra pakankamai išsamiai apibrėžta bei funkcionuoja visais valdymo lygmenimis – nacionaliniu, instituciniu ir vietos savivaldos. Tokia sistema paremta subsidiarumo principu, kuris leidžia politikų etikos klausimus spręsti ten, kur jie kyla, užtikrinant greitesnį reagavimą ir didesnę atsakomybę. Nors

tiriant etikos pažeidimus pasitaiko iššūkių dėl galimos politinės įtakos ar skirtingo komisijų narių kompetencijų lygmens, pastaruoju metu stebimas teigiamas pokytis. VTEK teikiama metodinė pagalba ir konsultacijos savivaldybių etikos komisijoms, praktikos vienodinimas ir nuoseklus procedūrinių trūkumų šalinimas prisideda prie etikos pažeidimų tyrimų kokybės gerinimo ir veiksmingesnio teisės aktų taikymo.

3.5. Atvejo analizė

Atvejo pasirinkimo pagrindimas

Vienas ryškiausių pavyzdžių šiuolaikiniame Lietuvos politikų etikos ir atsakomybės diskurse yra vadinamasis „*čekiukų skandalas*“. Žurnalistas ir visuomenininkas A. Tapinas 2022–2023 m pradėjo viešinti duomenis apie galimai neskaidrias kai kurių Lietuvos Seimo ir Savivaldybių Tarybų narių išlaidas, kurios buvo padengiamos parlamentinei veiklai skirtomis lėšomis (piktnaudžiavimas šiomis lėšomis išlaidoms automobilių remontui, kurui ar net artimųjų įmonėms teiktoms paslaugoms). Pasirinkimą analizuoti vadinamąjį „*čekiukų skandalą*“ lėmė dvi esminės priežastys. Visų pirma, šis atvejis yra tiesiogiai susijęs su politikų etikos pažeidimais – politikų veiksmais, kai parlamentinei ar savivaldybių tarybų narių veiklai skirtos lėšos buvo naudojamos asmeninėms ar šeimos reikmėms. Šis atvejis atskleidė ne tik etikos normų nepaisymo, bet ir viešųjų lėšų naudojimo skaidrumo, politikų sąžiningumo bei visuomenės pasitikėjimo politikais problematiką. Antra, šis atvejis plačiai nuskambėjo viešojoje politikoje ir neapsiėjo ne pasekmių – buvo pradėti ikiteisminiai tyrimai, dalis politikų grąžino neteisėtai išleistas lėšas į biudžetą, kai kurie atsisakė pareigų, traukėsi iš frakcijų, imtasi įstatymų keitimo iniciatyvos. Todėl šio atvejo analizė sudaro sąlygas išsamiai nagrinėti ne tik politikų etikos klausimus, bet ir atsakomybės taikymo praktiką, institucijų reakcijos efektyvumą bei teisinio reguliavimo spragas.

Atvejo pristatymas

„Čekiukų skandalo“ ištakos - 2023 metai, kuomet visuomenininkas A. Tapinas paviėšino galimus Neringos savivaldybės tarybos narių parlamentinei veiklai skirtų lėšų panaudojimo pažeidimus. Vėliau skandalas išsiplėtė nacionaliniu mastu – teisėsaugos institucijos ir žiniasklaida identifikavo galimai netinkamą lėšų naudojimą dar 36-iose savivaldybėse. Tarp jų – didieji miestai (Vilnius, Kaunas, Klaipėda, Šiauliai, Panevėžys, Palanga), taip pat daugybė rajonų ir savivaldybių centrų: Alytaus, Ukmergės, Kretingos, Ignalinos, Mažeikių, Šilutės, Jonavos, Lazdijų, Prienų, Telšių, Radviliškio, Joniškio, Tauragės, Zarasų, Akmenės, Kaišiadorių, Vilkaviškio, Skuodo, Kelmės, Kupiškio, Trakų, Panevėžio, Širvintų, Šalčininkų rajonų bei Birštono, Marijampolės, Neringos, Pagėgių, Druskininkų, Rietavo, Kalvarijos ir Visagino savivaldybės. Skandalas netruko pasiekti ir Lietuvos Respublikos Seimą. Viešojoje erdvėje pasirodžiusi informacija atskleidė, kad devyni esami ir buvę Seimo nariai taip pat lėšas naudojo ne pagal paskirtį – įsigydami neproporcingai brangią kompiuterinę techniką, paslaugas ar kitas prekes, kurių įsigijimo būtinybė kėlė abejonių. Kai kuriais atvejais fiksuoti pasikartojantys to paties tipo pirkimai per trumpą laikotarpį arba perteklinės specifikacijos įranga (pavyzdžiui, žaidimams pritaikyti kompiuteriai), kas sukėlė klausimų dėl tokių pirkimų pagrįstumo.

Tikslių ir viešai prieinamų duomenų kiek iš viso politikų dalyvavo „čekiukų skandale“ nėra. Vis dėlto, remiantis Generalinės prokurorės Nidos Grunskienės pranešimu spaudai, ikiteisminiai tyrimai buvo pradėti dėl maždaug 600 savivaldybių tarybų ir Seimo narių veiksmų (Steniulienė, 2025). Daugiausiai viešojo dėmesio bei rezonanso žiniasklaidoje sulaukė atvejai apibendrinti 3.5.1 lentelėje.

Politikų etikos pažeidimai „čekiukų skandalo“ kontekste

Savivaldybė	Politikas	Pažeidimo esmė
Neringos savivaldybė	Laurynas Vainutis	2019–2023 m. kadencijos laikotarpiu už 6500 EUR įsigijo 67 (bendrai daugiau kaip 12 terabaitų atminties) USB raktus, nors vadovaujantis protingumo, racionalumo principais, pripažįstama, jog tarybos nario funkcijoms vykdyti jam pilnai pakako vos kelių USB raktų. Taip pat neracionaliai panaudojo lėšas kompiuterinės įrangos nuomai ir draudimui, kompiuterinei programai, degalams pirkti ir kitoms išlaidoms.
Jonavos r. savivaldybė	Mindaugas Sinkevičius	2019–2023 m. kadencijos laikotarpiu neteisėtai panaudojo savivaldybės lėšas (1487,62 Eur) – pateikė 16 avanso apyskaitų, kuriose įtraukė asmenines išlaidas: žmonos telefono sąskaitas, „Telia Play“ paslaugas, dviejų televizorių įsigijimą.
Vilniaus m. savivaldybė	Edita Tamošiūnaitė	2019–2023 m. kadencijos laikotarpiu galimai padarė 6500 eurų žalą: „atsiskaitinėjo“ net aštuoniomis skirtingomis degalų kortelėmis, viename čekyje identifikuojama kaip „Edyta Benzyna“, 2021 m. karantino metu sugebėdavo išnaudoti maksimalias leistinas kuro išlaidas, pramaišiu pildama benzina ir dyzelina, o naktimis kompensuodavosi ir „Bolt“ pavežėjų paslaugas už 3–14 eurų.
Šilutės r. savivaldybė	Vygantas Stoškus	2019–2023 m. kadencijos laikotarpiu pateikė jo kaip tarybos nario išmokų ataskaitas, jose įtvirtindamas galimai tikrovės neatitinkančią informaciją apie patirtas kanceliariinių prekių, automobilio dalių ir autoremontu paslaugų bei kuro išlaidas. Tokiu būdu tarybos narys, įtariama, apgaule įgijo 6 210 eurų.
Akmenės r. savivaldybė	Vitalijus Mifranovas	2019–2023 m. kadencijos laikotarpiu galimai piktnaudžiavo tarnybine padėtimi, pateikė tikrovės neatitinkančias tarybos nario ataskaitas apie degalų išlaidas ir taip apgaule galėjo įgyti 4128 EUR.
Jonavos r. savivaldybė	Žilvinas Galimovas	2019–2023 m. kadencijos laikotarpiu galimai sąmoningai ir sistemingai klastojo dokumentus – 55 išmokų avanso apyskaitas, jose pateikdamas galimai tikrovės neatitinkančius duomenis apie nepatirtas kuro, telefono, transporto išlaidas, kaip susijusias su tarybos nario veikla.
Marijampolės savivaldybė	Andrius Vyšniauskas	2019–2023 m. kadencijos laikotarpiu suklastojo 19 apyskaitų, jose pateikdamas tikrovės neatitinkančius duomenis apie neva patirtas kuro, telefono, interneto ryšio išlaidas, apmokėtas kitų asmenų kortelėmis. Tokiu būdu apgaule įgijo 2190 eurų.
Šilutės r. savivaldybė	Edgaras Padimanskas	2019–2023 m. kadencijos laikotarpiu galimai pateikė 25 suklastotas išlaidų ataskaitas siekdamas gauti kompensacijas už faktiškai nepatirtas automobilių detalių ir degalų išlaidas, pateikė kitų asmenų įsigytas, tačiau jo vardu išrašytas 11 sąskaitų faktūrų už autodetales (3100 EUR) ir 19 degalų pirkimo kvitų (934 EUR).
Alytaus- r. savivaldybė	Algirdas Vrubliauskas	2019–2023 m. kadencijos laikotarpiu sistemingai klastojo dokumentus dėl neva patirtų kuro išlaidų, nors jos buvo susijusios su individualios veiklos išlaidomis. Kurą pildavosi dideliais kiekiais – nuo 279 iki 2,7 tūkst. litrų per kartą. Tokiu būdu apgaule įgijo beveik 20 tūkst. eurų.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Analizuojant lentelėje pateiktus duomenis, matyti, kad politikai dokumentų klastojimo veiksmus vykdė sistemingai ir nuosekliai per visą 2019–2023 m. kadenciją. Skaičiuojama, jog valstybei galėjo būti padaryta nuo kelių šimtų iki keliasdešimt tūkstančių eurų žala vieno politikos atžvilgiu.

Etikos pažeidimai

Politinės partijos „Nacionalinis susivienijimas“ 2025 m. birželio 30 d. pareiškime teigiama, kad „čekiukų skandalas“ tapo vienu ryškiausių pavyzdžių, atskleidžiančių sisteminę problemas Lietuvos politinėje sistemoje, ypač savivaldybių ir nacionalinio lygmens viešųjų lėšų naudojimo praktikoje. Padaryti pažeidimai nebuvo pavieniai, o veikiau išvystyta ir pakankamai koordinuota schema, kuria naudojantis politikai asmeninėms reikmėms naudojo jiems skiriamas viešąsias lėšas. Dar daugiau, buvo klastojami dokumentai, deklaruojami nesusiję pirkiniai ir paslaugos, kurie neturėjo tiesioginio

ryšio su pareigų vykdymu. Kai kuriais atvejais fiksuoti organizuoto ir pasikartojančio elgesio požymiai – lėšos leisdamos toms pačioms įmonėms ar tiekėjams, už panašias sumas ir per trumpus laikotarpius, taip maksimaliai išnaudojant leidžiamas išlaidų ribas (Nacionalinis susivienijimas, 2025). Dėl daugybės politikų etikos pažeidimų „čekiukų skandalas“ sulaukė didelio visuomenės ir žiniasklaidos dėmesio. Tačiau šio skandalo kontekste akivaizdžiai pasigesta nuoseklių ir argumentuotų VTEK, teisininkų bendruomenės, Vyriausybės atstovų ir netgi Prezidento vertinimų apie pažeidimų pobūdį, pažeistus etikos principus bei poveikį viešosios politikos formavimui. Šios institucijos iš esmės pasirinko tylos strategiją – vengė viešų pasisakymų arba apsiribojo abstrakčiais komentariais.

Kalbant apie pažeidimų pobūdį ir pažeistus etikos principus, „čekiukų skandale“ politikų etikos pažeidimus galima suskirstyti į dvi grupes:

1. Pagal pažeidimų pobūdį:

→ Piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi. Piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi suprantamas kaip valstybės tarnautojo ar jam prilyginto asmens savo tarnybinės padėties, įstatymais ir kitais teisės aktais suteiktų įgaliojimų panaudojimas arba nepanaudojimas priešingai tarnybos interesams, jos veiklos principams, esmei ir turiniui (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-69-648/2021, 2K-186-689/2020). Piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi padaromas aktyviais veiksmais, pavyzdžiui, turtines vertybes naudojant ne pagal paskirtį, sudarant neteisėtus, nepagrįstus sandorius, panaudojant pavaldinių darbą savo interesais, neteisėtai suteikiant sau ar kitiems asmenims lengvatų ar privilegijų (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-226-976/2020, 2K-161-693/2019). Politikai, piktnaudžiaudami savo padėtimi, valstybės turtą (mokesčių mokėtojų lėšas) naudojo ne pagal paskirtį, t.y. ne visuomeniniam interesui, o apmokant šeimos išlaidas, asmeninius pirkinius, sudarant nepagrįstus sandorius ir perkant daugiau nei reikia.

→ Dokumentų klastojimas. Dokumentas yra suklastotas, kai kaltininkas pakeičia kito asmens surašyto, atspausdinto ar kitaip pagaminto dokumento turinį arba savo vardu surašo, atspausdina ar kitaip pagamina, arba tik patvirtina kito asmens surašytą dokumentą, tokiu būdu dokumento turinyje įtvirtindamas tikrovės neatitinkančius duomenis. Dokumentai klastojami įrašant melagingą informaciją, padirbant parašą ar antspaudą, pašalinant tikro dokumento teksto dalį, perklijuojant nuotrauką ir pan. (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje 2K-385-942/2017). Kai dokumentas klastojamas ir tokiu dokumentu disponuojama tiesiogine tyčia, kaltininkas supranta, kad klastoja tikrą dokumentą ir nori taip veikti. Kaltės turinys atskleidžiamas ne vien tik kaltininko parodymais, kaip jis suvokė bei įvertino savo veiksmus, tačiau vertinant ir išorinius (objektyviuosius) nusikalstamos veikos požymius: kaltininko atliktus veiksmus, jų pobūdį, pastangas juos darant, aplinkybes, lėmusias tokių veiksmų padarymą, kaltininko siekiamą rezultatą ir pan. (kasacinė nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-590/2014). Politikai sistemingai ir ilgą laiką teikė melagingas ataskaitas, netikras sąskaitas bei suklastotus kvitus – tai vyko ne pavieniais atvejais, o nuosekliai ir tyčia, siekiant asmeninių tikslų panaudoti visas galimas ir leidžiamas parlamentines lėšas.

2. Pagal etikos principų pobūdį. „Čekiukų skandalo“ kontekste tapo akivaizdi dar viena rimta problema – sistemingai nesilaikoma valstybės politikų elgesio kodekso, buvo pažeisti 7 iš 9 Kodekse įtvirtintų etikos principų (žr. 3.5.2 lentelę).

Politikų etikos pažeidimų analizė pagal etikos principus

Principas	Aprašymas kodekse	Kaip pažeistas etikos principas
Pagarba žmogui ir valstybei	Politikai turi laikytis žmogaus teisių ir laisvių bei jas užtikrinti, vadovautis Konstitucija ir teise, didinti pasitikėjimą valstybe ir jos institucijomis.	Politikai piktnaudžiavo jiems suteikta teise naudoti viešąsias lėšas. Tokiu elgesiu diskreditavo institucijas, sumenkino jų autoritetą ir kėlė grėsmę visuomenės pasitikėjimui valstybe.
Atsakomybė	Politikai atsako už savo elgesį viešajame gyvenime, priimamus sprendimus ir atsiskaito už juos visuomenei.	Politikai neatsakingai naudojo viešąsias lėšas, klastojo ataskaitas, teikė melagingą informaciją ir klaidino visuomenę atsiskaitydami už savo veiklą.
Sąžiningumas	Politikai savo pareigas turi eiti sąžiningai, laikytis aukščiausių elgesio standartų, vengti situacijų, galinčių paveikti sprendimų, sukeliančių visuomenės abejonę, priėmimą.	Politikai pateikdami melagingą informaciją apie išlaidas, klastodami ataskaitas ir kvitus, nesilaikė aukščiausių elgesio standartų, veikė nesąžiningai, neskaidriai.
Skaidrumas ir viešumas	Politikai neturi kelti abejonių dėl sąžiningumo priimdami sprendimus, turi pateikti visuomenei savo elgesio ir sprendimų motyvus, visada laikyti atvirumo ir viešumo, išskyrus įstatymų nustatytus atvejus, ribojančius informacijos atskleidimą, privalo deklaruoti savo privačius interesus.	Politikai pažeidė skaidrumo ir viešumo principą, nes neskelbė tikros informacijos apie savo išlaidas ir jų paskirtį, slėpė ar iškraipė informaciją, kuri turėjo būti prieinama visuomenei. Tokiu elgesiu politikai sumažino pasitikėjimą jais ir parodė neatsakingą požiūrį į viešųjų lėšų naudojimą.
Padorumas	Politikai turi elgtis deramai pagal einamas pareigas, vengti situacijų, kai savo elgesiu kenkia sau ar atstovaujamos institucijos reputacijai ir autoritetui, vengti nesąžiningų pranašumo siekimo būdų, oficialią informaciją naudoti tik pareigoms atlikti ir nesipelnyti iš jos.	Politikai pažeidė padorumo principą, nes savo elgesiu pakenkė tiek asmeninei, tiek viešosios politikos reputacijai ir autoritetui. Jie nesielgė deramai pagal einamas pareigas, siekė asmeninės naudos iš viešųjų lėšų ir taip elgėsi nepagarbiai visuomenės, kuriai jie atstovauja, atžvilgiu.
Pavyzdingumas	Politikai turi deramai elgtis visuomenėje, laikytis visuotinai pripažįstamų dorovės, moralės ir etikos normų.	Politikai savo elgesiu rodė neigiamą pavyzdį visuomenei, mažino pasitikėjimą politikais ir visa viešąją politiką apskritai.
Nesavanaudiškumas	Politikai privalo tarnauti valstybei ir visuomenės interesams, vengti tariamų ar tikrų viešųjų ir privačių interesų konfliktų, o jiems iškilus, imtis visų reikiamų priemonių, kad jie būtų išspręsti greitai ir atitiktų visuomenės interesus; taip pat politikai neturi naudotis savo pareigomis ar padėtimi siekdamas daryti įtaką kito asmens sprendimui, kuris galėtų būtų naudingas politikui ar jo artimam asmeniui.	Politikai pažeidė nesavanaudiškumo principą, nes supainiojo viešuosius ir privačius interesus. Naudodami viešąsias lėšas privačioms reikmėms, politikai elgėsi savanaudiškai, veikė siekdami materialinės asmeninės naudos iš savo pareigų ir neveikė tik visuomenės labui.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Atsakomybė ir teisinės pasekmės

„Čekiukų skandalas“ Lietuvoje atskleidė sistemines viešųjų lėšų panaudojimo kontrolės ir moralinės, politinės bei teisinės atsakomybės spragas. Nuo 1995 m. galiojusi parlamentinės veiklos išlaidų kompensavimo tvarka ilgą laiką nekėlė abejonių nė vienai valstybės lėšų panaudojimą prižiūrinčiai institucijai, o viešųjų finansų panaudojimą kontroliuojančios tarnybos 30 metų teikė ataskaitas, kuriose nebuvo nustatyti pažeidimai (Steniulienė, 2025). Be, politikai, naudoję viešąsias lėšas privačioms reikmėms, klastoję ataskaitas ir teikę melagingą informaciją, už tuos pačius pažeidimus patraukti skirtingon atsakomybėn – vieniems pritaikytas susitaikymo su valstybe mechanizmas, kitiems – civilinė atsakomybė, o tretiems – pradėtas baudžiamasis persekiojimas (Perminas, 2025). Dar daugiau, prasidėjus „čekiukų skandalui“, Seime kilo iniciatyvų keisti įstatymus, siekiant sudaryti palankias sąlygas neetiškiems politikų veiksams. Kaip taip teigiama

Nacionalinio susivienijimo pareiškime “Seime kilo iniciatyva keisti įstatymus taip, kad tai, kas iki šiol buvo laikoma vagyste, taptų „teisėta veikla”. Pasigirdo siūlymai net atgaline data taikyti naujas taisykles, kurios apsaugotų į „čekiukų skandalą“ įklimpusius politikus. Kitaip tariant, buvo siūloma įstatymais įtvirtinti teisę grobstyti” (Nacionalinis susivienijimas, 2025). Tokie bandymai švelninti į įstatymus vyksta ir dabar. Seimas 2025 m. rugsėjo 23 d. priėmė Baudžiamojo kodekso (toliau - BK) pataisas, kuriomis sušvelnino atsakomybę už politikų ir pareigūnų piktnaudžiavimą tarnybine padėtimi. Pagal priimtus pakeitimus, maksimali laisvės atėmimo bausmė už šį nusikaltimą sumažinta nuo penkerių iki ketverių metų, o pats nusikaltimas perkvalifikuotas iš sunkaus į apysunkį. Už šias pataisas balsavo 64 Seimo nariai, 5 buvo prieš, o 3 susilaikė. Prezidentas Gitanas Nausėda vetavo šias pataisas, pabrėždamas, kad pakeitimai galėtų lemti daugybę neigiamų tiek teisinių, tiek politinių padarinių. Prezidentas pabrėžė, kad pakeitimai “yra nesuderinami su konstitucine valstybės pareiga imtis visų įmanomų priemonių, kad būtų užkirstas kelias korupcijai ir piktnaudžiavimui valdžia valstybės tarnyboj (Lietuvos Respublikos Prezidentas, 2025). Nepaisant Prezidento veto, Seimas toliau ketina iš naujo svarstyti BK pataisas. Praktika rodo, kad Lietuvoje etikos infrastruktūra, skirta užtikrinti politikų atsakomybę už etikos pažeidimus, nėra veiksminga. Ji neveikia nei kaip atgrasymo priemonė, nei kaip realus moralinės, politinės ir teisinės atsakomybės mechanizmas. Siekiant tai analizuoti išsamiau, tikslinga „čekiukų skandalo“ kontekstą nagrinėti per VTEK, teisėsaugos institucijų ir teismų prizmę.

VTEK vaidmuo.

Viešai prieinamos informacijos analizė leidžia teigti, kad VTEK „čekiukų skandalo“ kontekste vaidmuo buvo labai ribotas ir nepakankamas. Visų pirma, VTEK atliko vos keletą tyrimų, o tirti atvejai yra tik deklaratyvaus pobūdžio, siejami išimtinai su Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo nuostatų pažeidimais, o dėl Valstybės politikų elgesio kodekso pažeidimų nebuvo pradėtas nė vienas tyrimas (žr. 1 priedą). Antra, kai kurie atvejai apskritai nebuvo pradėti tirti dėl suėjusių senaties terminų.

Viešai prieinama informacija rodo, kad tuometinis prezidentūros vyriausiasis patarėjas komunikacijai Frederikas Jansonas kreipėsi į VTEK prašydamas įvertinti tuometinės finansų ministrės Gintarės Skaistės ir tuometinio kultūros ministro Simono Kairio galimus pažeidimus. Po šio kreipimosi, negalėdama pagrįsti dalies savo išlaidų dirbant Kauno miesto savivaldybės taryboje, tuometinė Finansų ministrė G. Skaistė pati grąžino į Kauno biudžetą beveik 14 tūkst. eurų. Tuo tarpu tuometinis kultūros ministras S. Kairys teigė, kad lėšos buvo naudojamos skaidriai ir pažymėjo, jog savanoriškas grąžinimas galėtų sukelti daugiau klausimų ir reikštų pripažinimą, kad padarytas esminis pažeidimas (Elta, 2023). VTEK nesiėmė tirti, ar būdami tarybos nariais lėšas sąžiningai ir pagal paskirtį naudojo G. Skaistė ir S. Kairys motyvuodama suėjusiu senaties terminu.

Vienas ryškiausių VTEK sprendimų “čekiukų skandalo“ kontekste – Jonavos rajono savivaldybės mero, ėjusio ir šio rajono savivaldybės tarybos nario pareigas, Mindaugo Sinkevičiaus atvejis. Į VTEK dėl M. Sinkevičiaus „čekiukų“ istorijos kreipėsi politiko byloje valstybinį kaltinimą palaikęs prokuroras D. Valkavičius. VTEK, atlikusi tyrimą pripažino, kad M. Sinkevičius savivaldybės administracijai nuo 2022 m. birželio mėn. pradžios iki 2023 m. kovo mėn. pradžios teikė savo panaudotų išmokų tarybos nario veiklai avanso apyskaitas, kuriose buvo nurodytos išlaidos už jo sutuoktinės realiai naudoto mobiliojo telefono abonentiniam numeriui teiktas paslaugas, „Telia Play“ teiktas interneto televizijos paslaugas, asmeninėms reikmėms įsigytų dviejų televizorių mėnesines įmokas ir taip pažeidė Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalies 1, 3 ir 6 punktų nuostatas (VTEK KS/2025-60, 2025).

Dar vienas VTEK atliktas tyrimas, kurį inicijavo Seimo narys, buvo Telšių tarybos nario Andriaus Bacevičiaus atvejis. VTEK konstatavo, kad A. Bacevičius pasinaudojo tarnybinėmis pareigomis asmeninei naudai gauti. Jis nuo 2022-03-31 iki 2023-03-30 teikė savivaldybės administracijai dokumentus, kad būtų kompensuotos išlaidos už buitines dujas, vizitinių kortelių gamybą, laikraščių prenumeratą bei šiuose laikraščiuose A. Bacevičiaus užsakymu publikuotus skelbimus. Šios išlaidos buvo kompensuotos iš savivaldybės biudžeto, nors tuo metu galioję Vietos savivaldos įstatymas bei savivaldybės tarybos reglamentas tokių išlaidų apmokėjimo nenumatė. Pažeidimas nustatytas ir dėl to, kad tarybos narys suvestinėse pateikė kuro ir kanceliarinių prekių išlaidas, nors neįrodė, kad jos buvo susijusios su tarnybine veikla. Tokiais veiksmais A. Bacevičius pažeidė Viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymo 3 straipsnio 1 dalies 1, 3 ir 6 punktų nuostatas (VTEK KS-2025/69, 2025).

Taigi, abiem tirtais atvejais VTEK konstatavo, kad abu politikai: 1) netinkamai panaudojo viešąsias lėšas pagal minėto įstatymo 3 straipsnio 1 dalies 6 punktą, draudžiantį naudoti savivaldybės turtą ne tarnybiniais tikslais; 2) siekė asmeninės naudos ir piktnaudžiavo statusu, tuo pažeisdami minėto įstatymo 3 straipsnio 1 dalies 3 punktą, draudžiantį naudotis tarnybinėmis pareigomis asmeninei naudai gauti; 3) nesąžiningai ir netinkamai atliko savo tarnybines pareigas ir tuo pažeidė minėto įstatymo 1 punktą, įpareigojantį pareigas eiti sąžiningai ir tinkamai. Nors VTEK viešai konstatavo šiuos pažeidimus, sprendimai turėjo tik deklaratyvinį ir reputacinį pobūdį, o jokia tiesioginė teisinė ar administracinė atsakomybė politikams nebuvo įgyvendinta. Pagal VTEK įstatymo 30 straipsnio 2 dalį, Komisija, priėmusi sprendimą dėl pažeidimo, gali pateikti asmeniui rekomendaciją ar nurodymą dėl teisės aktų nuostatų laikymosi, tačiau nei viename iš minėtų sprendimų jokių rekomendacijų ar nurodymų pažeidimus padariusiems politikams faktiškai nepateikta. Tai tik patvirtina, kad VTEK sprendimams būdingas tik moralinės atsakomybės pobūdis, tačiau praktinis poveikis politikų asmeninei teisei ar administracinei atsakomybei yra ribotas, nes Komisija pati tiesioginių sankcijų taikyti negali.

Teisėsaugos institucijų vaidmuo.

2023–2025 m. laikotarpiu Specialiųjų tyrimų tarnyba inicijavo ir vykdo ikiteisminius tyrimus, kuriais siekiama nustatyti, ar savivaldybių tarybų nariai tinkamai naudojo jiems skirtas išmokas, skirtas su jų, kaip tarybos narių, veikla susijusioms išlaidoms apmokėti. Šių tyrimų pradžia siejama su viešojoje erdvėje pasirodžiusia informacija ir gautais pranešimais apie galimus savivaldybių biudžeto lėšų panaudojimo pažeidimus, nepakankamą finansinės atskaitomybės užtikrinimą bei skaidrumo stoką savivaldos institucijose. Šiuo metu atliekami 29 ikiteisminiai tyrimai įvairiose savivaldybėse, 7 ikiteisminiai tyrimai buvo nutraukti, dar 11 ikiteisminių tyrimų buvo baigti surašant kaltinamąjį aktą ir baudžiamąsias bylas perduodant teismams (žr. 3.5.3 lentelę ir 2 priedą).

3.5.3 lentelė

Politikų atžvilgiu baigti ir vykdomi ikiteisminiai tyrimai

Stadija	Ikiteisminiai tyrimai, vnt.
Pradėtas tyrimas, pareikšti įtarimai	29
Nutraukti ikiteisminiai tyrimai	7
Baigtas ikiteisminis tyrimas. Bylos perduotos teismui	11

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis STT duomenimis

Kaip minėta, šiuo metu STT atlieka, o prokuratūra vadovauja 29 ikiteisminiams tyrimams. Politikai kaltinami tuo, kad piktnaudžiavo tarnybine padėtimi bei teise gauti išmokas, skirtas su jų, kaip tarybos narių, veikla susijusioms išlaidoms padengti, siekdami asmeninės turtinės naudos. Įtariama, kad jie, sąmoningai pažeisdami teisės aktų, reglamentuojančių tarybos narių veiklą, reikalavimus ir nuostatas, sistemingai ir ilgą laiką vykdė neteisėtus veiksmus, taip iškreipdami jiems suteiktų teisių esmę. Tokiu elgesiu buvo sumenkintas tarybos nario autoritetas, pakenkta viešajam pasitikėjimui politikais bei savivaldybių ir jų tarybų įvaizdžiui (STT, 2025). Taip pat STT skelbia STT, kad atlikus procesinius veiksmus, 7 ikiteisminiai tyrimai buvo nutraukti nesant nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių. STT, įvertinusi surinktus duomenis bei politikų pateiktą informaciją apie jiems skirtų lėšų panaudojimą, nenustatė, kad būtų padarytos Baudžiamajame kodekse numatytos nusikalstamos veikos, tokios kaip dokumentų klastojimas, turto pasisavinimas ar piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi. Dar 11 ikiteisminiuose tyrimuose politikams buvo pareikšti įtarimai sukčiavimu, piktnaudžiavimu tarnybine padėtimi, dokumentų suklastojimu bei disponavimu jais. Surašius kaltinamąjį aktą bylos perduotos teismui (STT, 2025).

Manytina, kad atlikti ir šiuo metu vykdomi ikiteisminiai tyrimai yra reikšmingi tiek teisiniu, tiek viešojo intereso požiūriu. Teisinėje plotmėje ikiteisminiai tyrimai padėjo atskleisti rimtas viešųjų lėšų naudojimo kontrolės spragas, ypač savivaldybių tarybų narių veikloje. Paaiškėjo, kad galiojantys teisės aktai, reglamentuojantys išmokų skyrimą ir panaudojimą, yra nepakankamai aiškūs, o jų įgyvendinimo priežiūra – silpna. Tokia situacija sudarė sąlygas piktnaudžiavimui, kai dalis politikų, pasinaudodami reguliavimo neapibrėžtumu, galėjo siekti asmeninės naudos. Kaip teigiama 2025 m. liepos 2 d. STT pranešime, „vertinant tyrimo metu nustatytas aplinkybes ir teisinį reglamentavimą, konstatuojama, kad įstatymais sukurta išlaidų pagrindimo sistema nebuvo aiški, buvo įvairiai interpretuojama, trūko detalių išaiškinimų, kokie dokumentai yra tinkami išlaidoms pagrįsti, kaip turi būti naudojamos išmokėtos išmokos ir kt.“ (STT, 2025). Viešojo intereso požiūriu, šie tyrimai yra svarbūs tuo, kad iškėlė į viešumą skaidrumo trūkumus ne tik savivaldos, bet ir centrinės valdžios lygmeniu. Atvejai, kai politikai nesąžiningai elgėsi su jiems skiriamomis išmokomis, pakenkė visų politikų įvaizdžiui. Dėl to sumenko gyventojų pasitikėjimas tiek ne tik vietos valdžia, bet ir visa viešąja politika apskritai. Kaip teigiama 2024 m. lapkričio 8 d. STT pranešime, politikai, pažeidę jų veiklą „reglamentuojančių teisės aktų reikalavimus ir nuostatas, aktyviais, sistemingais, ilgą laiką trukusiais neteisėtais veiksmais iškraipė jiems, kaip valstybės tarnautojams suteiktų teisių esmę, sumenkino tarybos narių autoritetą ir visuomenės pasitikėjimą jais, pakenkė savivaldybės ir tarybos įvaizdžiui bei sumenkino jų prestižą“ (STT, 2024).

Viešojoje erdvėje diskutuojamos ir tam tikros abejonės dėl ikiteisminių tyrimų objektyvumo – teigiama, kad Generalinė prokuratūra galėjo selektyviai taikyti skirtingas atsakomybės formas: kai kuriems politikams buvo pradėti baudžiamieji procesai, o kitiems – tik civiliniai ieškiniai dėl žalos atlyginimo ar kitų poveikio priemonių pritaikymo (Perminas, 2025). Viešojoje erdvėje tokia praktika kelia abejonų dėl to, ar teisė taikoma vienodai ir ar laikomasi teisingumo principo. Tačiau kaip yra nurodžiusi Generalinė prokurorė Nida Grunskienė, jei nenustatoma nusikaltimo sudėtis, bet turima duomenų apie nepagrįstą valstybės lėšų naudojimą, inicijuojami civiliniai ieškiniai dėl žalos atlyginimo savivaldybėms. 2025 m. rugpjūčio pradžioje prokuratūra skelbė, kad „čekiukų“ bylose valstybei jau atlyginta per 1 mln. eurų žalos, o su politikais sudaryta daugiau nei 50 taikos sutarčių (BNS, 2025). Visgi, stokojama prieinamos informacijos ar oficialių teisinių vertinimų, kurie leistų įvertinti teisės saugos institucijų tyrimų objektyvumą „čekiukų“ bylose. Tačiau remiantis viešomis diskusijomis ir abejonėmis galima įžvelgti tam tikrų teisės saugos veiklos spragų ir/ar neveikimo požymių galima Pirmiausia, tariamas selektyvus atsakomybės taikymas gali kelti klausimus dėl

lygiateisiškumo ir skaidrumo principų užtikrinimo. Tokia praktika gali lemti visuomenės nepasitikėjimą teisėsaugos institucijomis bei politinėmis struktūromis, nes gali susidaryti įspūdis, jog kai kurie politikai vertinami palankiau dėl savo statuso ar ryšių. Antra, sprendimai vieniems politikams taikyti civilinę atsakomybę, o kitiems – baudžiamąją, vertinami kaip nepakankamai griežtas reagavimas į galimus etikos ir teisės pažeidimus. Trečia, kyla klausimas, ar vien turtinės žalos atlyginimas valstybei užkerta kelią tolesniems piktnaudžiavimams ir ar padės užtikrinti teisingumą ir atsakomybę ateityje.

Teismų sprendimai. Analizuojant informaciją apie politikų atžvilgiu vykstančius ir užbaigtus teismo procesus, nustatyta, kad dalyje bylų teismo sprendimai jau įsiteisėjo, tuo tarpu kai kurių procesų baigtis buvo neapkaltnamas nuosprendis – teismai nenustatė nusikalstamos veikos požymių arba taikė kitas teises procedūras (žr. 3.5.4 lentelę).

3.5.4 lentelė

Teismo procesų apžvalga

Asmuo	Pareikšti įtarimai	Padarytos žalos dydis	Bausmė	Teisės būti išrinktam	Pastabos
Ž. Galimovas	Piktnaudžiavimas, dokumento suklastojimas, turto pasisavinimas	>10 500 € (dalis grąžinta savanoriškai į biudžetą)	10 300 € bauda	Apribota 3 metams	Apeliacinis teismas sumažino baudą (pirmoje instancijoje paskirta 15000 € bauda)
S. Popovas	Piktnaudžiavimas, siekiant turtinės naudos, dokumentų klastojimas	7 400 €	7 400 €	Neapribota	Teismas visiškai tenkino prokuroro civilinį ieškinį
R. Žentelienė	Piktnaudžiavimas, dokumentų klastojimas, turtinės žalos įgijimas	1 700 € (pilnai grąžinta į biudžetą)	7 500 € bauda	Apribota 3 metams	Apeliacinis teismas paliko galioti pirmos instancijos teismo nuosprendį
K. Macionis	Piktnaudžiavimas, turto pasisavinimas, dokumentų klastojimas	~20 000 €	20 000 € bauda	Apribota 4 metams	Apeliacinis teismas paliko galioti pirmos instancijos teismo nuosprendį
J. Bucevičė	Piktnaudžiavimas, kitos inkriminuotos veikos	4 612 €	5 000 € bauda	Apribota 3 metams	Teismas visiškai tenkino prokuroro civilinį ieškinį
S. Valančius	Dokumentų klastojimas, turtinės žalos įgijimas	9 306 € (pilnai grąžinta į biudžetą)	5 000 € bauda	Apribota 2 metams	Baigtas baudžiamuoju įsakymu, mažesnė bausmė dėl visiško žalos atlyginimo
M. Sinkevičius	Piktnaudžiavimas, turto pasisavinimas, dokumentų klastojimas	1487,62 €	Drausminė (tarybinė) atsakomybė	Neapribota	Išteisintas LAT sprendimu
P. Isoda	Dokumentų klastojimas, turto įgijimas	2 479 €	Baudžiamojo persekiojimo panaikinimas	Neapribota	Išteisintas Kauno apygardos teismo sprendimu

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis STT duomenimis ir teismų sprendimais.

Analizuojant teismų sprendimus dėl politikų baudžiamosios atsakomybės pritaikymo galima pastebėti, kad priimti sprendimai yra itin skirtingi, nors visais atvejais nusikalstamos veikos pobūdis yra tas pats, skiriasi tik padarytos žalos dydžiai. Tai rodo, kad „čekiukų skandalo“ kontekste teismų praktika nėra nuosekli ir kelia klausimą ar lygiateisiškumo principas taikomas vienodai visiems politikams. Pavyzdžiui, R. Žentelienė, piktnaudžiaudama tarnybine padėtimi, neteisėtai panaudojo 1700 eurų viešųjų lėšų, kurios vėliau buvo visiškai grąžintos į biudžetą. Teismo sprendimu, jai buvo skirta 7500 eurų bauda bei trejų metų laikotarpiai apribota teisė būti išrinktai į pareigas. M.

Sinkevičiui, padariusiam panašaus dydžio – 1487,62 eurų – žalą, buvo taikyta tik tarnybinė atsakomybė, o teisė būti renkamam liko visiškai neapribota. P. Isoda, piktnaudžiaudamas tarnybine padėtimi, neteisėtai panaudojo 2479 eurus viešųjų lėšų, tačiau teismo sprendimu baudžiamasis persekiojimas buvo visiškai nutrauktas, o jo teisė dalyvauti politinėje veikloje liko visiškai neapribota. S. Popovui, padariusiam 7400 eurų žalą valstybei, buvo paskirta tokio pat dydžio bauda, o teisė dalyvauti politinėje veikloje liko neapribota. Tuo tarpu J. Bucevičė, padariusi 4612 eurų žalą, buvo nubausta 5000 eurų bauda ir jai trejiems metams apribota teisė dalyvauti politikoje.

Manytina, kad skirtingas teismų požiūris į iš esmės vienodus nusikalstamus veiksmus gali mažinti visuomenės pasitikėjimą teisine sistema ir kelti abejonių dėl dvigubų standartų. Be to, kyla klausimas, ar politikams pritaikyta skirtinga atsakomybė atgraso juos nuo tolimesnių etikos ir teisės pažeidimų, ar sudaro palankias sąlygas išvengti rimtesnių pasekmių ateityje. Dar daugiau, Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad lygiateisiškumo principas įpareigoja vienodus faktus teisiškai vertinti vienodai ir draudžia iš esmės tokius pačius faktus savavališkai vertinti skirtingai (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1996 m. sausio 24 d. nutarimas). Todėl tokia nenuosekli teismų praktika prieštarauja lygiateisiškumo principui, pagal kurį visi politikai prieš įstatymą yra lygūs. Norint geriau suprasti teismų praktiką „čekiukų skandalo“ kontekste, verta nuodugniau išanalizuoti priimtus teismų sprendimus.

Vienas ryškiausių ir daugiausiai diskusijų sukėlusių teismo sprendimų yra Jonavos rajono savivaldybės politiko M. Sinkevičiaus byla. Byloje nustatyta, kad politikas į avanso apyskaitas įtraukė ir išlaidas, nesusijusias su jo tarnybine veikla – už ryšių paslaugas, internetinę televiziją bei asmeninei įrangai įsigyti patirtas išlaidas (iš viso 1487,62 Eur). Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai pripažino, kad toks elgesys atitinka piktnaudžiavimo tarnyba, turto pasisavinimo bei dokumentų klastojimo požymius. Tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šį sprendimą panaikino, nurodydamas, jog M. Sinkevičiaus veiksmai neperžengė drausminio nusižengimo ribų ir nepadarė didelės turtinės ar neturtinės žalos (neviršijo 250 MGL - 12 500 Eur) kaip to reikalauja baudžiamojo įstatymo normos. Teismas pabrėžė, kad visos nepagrįstai gautos lėšos buvo grąžintos, o nustatyti pažeidimai labiau susiję su etikos ir tarnybinės atsakomybės sritimi, todėl baudžiamoji atsakomybė netaikytina (Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2K-47-648/2025).

Marijampolės meras P. Isoda Kauno apygardos teismo sprendimu buvo visiškai išteisintas. Prokuratūra teigė, kad Marijampolės savivaldybės meras P. Isoda, savivaldybės buhalterijai pateikdamas, įtariama, suklastotus dokumentus – 26 vienetus tarybos nario išlaidų suvestinių ir 11 vienetų tarybos nario išlaidų ataskaitų – apgaule įgijo 2479 eurus Marijampolės savivaldybės administracijai priklausiusių lėšų. Prokuroras taip pat nurodė, kad meras naudojo kitų asmenų mokėjimo instrumentus atsiskaitydamas už kurą – buvo atvejų, kai kuras mažiausiai 15 kartų buvo pilamas tą pačią dieną, tą pačią minutę. Tuo tarpu teismas pažymėjo, kad deklaruotos sumos buvo labai mažos, o savivaldybės taisyklės aiškiai nereglamentavo tokių išlaidų pagrindimo tvarkos, t.y. teismas manė, kad P. Isoda galėjo nurodyti, kad kuras buvo apmokėtas kito asmens vardu, nes tai draudžiančių reikalavimų savivaldybės aktuose nebuvo. Teismas atkreipė dėmesį, kad P. Isodai kompensuota pinigų suma nesiskyrė nuo kitų politikų gautų kompensacijų, o dėl neaiškių reglamentavimo normų ir mažos žalos dydžio P. Isodos veiksmai negali būti vertinami kaip nusikalstami. Teismas nenustatė piktnaudžiavimo, sukčiavimo ir dokumentų klastojimo požymių.

Tokie teismų sprendimai sulaukė didelio visuomenės ir teisininkų bendruomenės dėmesio bei išprovokavo plačias diskusijas. Kaip atkreipė dėmesį Teisės docentas ir advokatas Gintautas Danišauskas, LAT priėmė kardinaliai priešingus nuosprendžius su piktnaudžiavimu tarnyba

susijusiose bylose. Piktnaudžiavimu apkaltinta buvusi Klaipėdos r. savivaldybės Jono Lankučio viešosios bibliotekos direktorė I. Tamašauskienė dviejų teismų buvo pripažinta kalta siekiant turtinės naudos sau (150 eurų). Šioje byloje LAT paliko galioti žemesnės instancijos nuosprendį, kuriuo I. Tamašauskienei buvo skirta 7500 eurų bauda ir iš jos Klaipėdos r. savivaldybės administracijai priteista 150 eurų žalai atlyginti. Kaip pažymėjo G. Danišauskas, „iš pirmo žvilgsnio net ir neturinčiam didesnės teisinės kompetencijos asmeniui M. Sinkevičiaus ir I. Tamašauskienės bylos bei LAT teisiniai argumentai kelia klausimus dėl pakankamo nešališkumo principo laikymosi. Kodėl taip skirtingai yra išspręstos analogiško pobūdžio (antroji beveik simbolinė teisės pažeidimo prasme prieš pirmąją) bylos, kad ir vertinant didelę neturtinę žalą, kai vienu, tikrai stamboku atveju, ši žala pripažįstama menka arba visai jos nepripažįstama, o kitu, paprastai suprantamai, kad tokia žala nedidelė, vertinama kaip didelė“ (Steniulienė, 2025). Politinės partijos „Nacionalinis susivienijimas“ 2025 m. birželio 30 d. pareiškime teigiama, kad „šokiruoja Aukščiausiojo Teismo sprendimas išteisinti ir atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės Jonavos merą Mindaugą Sinkevičių, kuris iš savivaldybės lėšų pagal suklustotas išmokų avanso apyskaitas apmokėjo savo asmenines išlaidas už 1 487 eurų sumą. Tuo tarpu eiliniams valstybinio sektoriaus darbuotojams už dešimt kartų mažesnę žalą skiriamos tūkstantinės baudos. Toks ciniškas LAT sprendimas atskleidė ne tik teisingumo nelygybę, bet ir neįtikėtiną prarają tarp valstybės politikų ir jos piliečių – eiliniam piliečiui yra taikomi griežti standartai, o politinio sluoksnio atstovams – atlaidumas ir dvigubi standartai. Minėtas faktas akivaizdžiai parodė, kaip sistema pati save saugo ir kaip aukščiausios institucijos yra pasirengusios „išsukti“ kaltuosius, jei nusikaltimus daro politikais laikomi asmenys“ (Nacionalinis susivienijimas, 2025).

Apibendrinant atvejo analizę manytina, kad vadinamasis „čekiukų skandalas“ išryškino gilesnes Lietuvos politinės sistemos problemas, susijusias su politikų etika ir atsakomybės mechanizmų veikimu. Politikai savo neetiškais veiksmais sistemingai ir pakartotinai naudojo viešąsias lėšas asmeninėms reikmėms, naudojos tarnybine padėtimi, pažeidinėjo galiojančius įstatymus, tačiau daliai jų pavyko išvengti realios atsakomybės. Šis atvejis kartu parodė žemą politinės kultūros ir moralinių standartų lygį, fragmentišką priežiūros bei teisėsaugos institucijų reakciją į pažeidimus, dvigubus standartus taikant atsakomybę bei sąlygas išvengti pasekmių už padarytus etikos pažeidimus. Tokia situacija skatina nebaudžiamumo jausmą ir didina riziką, kad etikos pažeidimai ateityje gali kartotis.

3.6. Tyrimo rezultatų apibendrinimas

Atlikus politikų etikos infrastruktūros empirinį tyrimą, išryškėjo šie esminiai aspektai:

1. Politikų etikos pažeidimų masto analizė atskleidė, kad Lietuvoje trūksta nuosekliai renkamų ir viešai skelbiamų duomenų apie šių pažeidimų pobūdį. Viešai skelbiama statistika dažniausiai apsiriboja bendrais duomenimis apie Viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymo pažeidimus, tačiau sistemingai nėra fiksuojama, kiek atvejų susiję su piktnaudžiavimu tarnybine padėtimi, kyšininkavimu, turto grobstymu, nepotizmu, favoritizmu ar kitais pažeidimais. Tokią informaciją galima rasti tik išsamiai analizuojant ilgas VTEK ir STT tyrimų bylas, kurioms peržiūrėti, suprasti ir interpretuoti reikia tiek laiko, tiek specialių žinių. Taip pat stokojama koncentruotos ir lengvai prieinamos informacijos apie atliktų tyrimų baigtį, paskirtas sankcijas ir realiai įgyvendintą politikų atsakomybę už savo veiksmus bei priimtus sprendimus.

2. Teisės aktų analizė parodė, Lietuvoje funkcionuoja bazinis teisinis politikų etiką reguliuojantis pagrindas tiek valstybės, tiek savivaldybės, tiek politinių organizacijų lygiu, tačiau:

2.1. Rinkėjai neturi tiesioginių svertų daryti įtaką politikų etikos atsakomybei, nes įstatymų hierarchijoje reglamentuotas tik kontrolės mechanizmas institucijų lygiu, t.y. teisinis reguliavimas nenumato galimybės rinkėjams tiesiogiai reikalauti politikų atsakomybės už padarytus etikos pažeidimus.

2.2. Lietuvoje veikiančios politinės partijos ir politiniai komitetai yra pasitvirtinę savo etikos kodeksus, tačiau jie skiriasi tarpusavyje ir nėra suderinti su Valstybės politikų elgesio kodekso nuostatomis. Tai silpnina politikų etikos kultūros vientisumą ir apsunkina efektyvų etikos kontrolės mechanizmų veikimą valstybės mastu.

3. Valstybės politikų elgesio kodekso (toliau – Kodeksas) analizė parodė, kad galiojantis Kodeksas yra pasenęs ir nebeatitinka šiuolaikinių viešosios politikos standartų, nes:

3.1. Priimtas 2006 m. Kodeksas grindžiamas pernelyg abstrakčiais etikos principais, todėl jis atlieka daugiau simbolinę reikšmę ir veikia labiau kaip deklaratyvus moralinis orientyras, o ne kaip praktinis veiksmingas politikų etikos kontrolės įrankis..

3.2. Kodekse nustatyta etikos priežiūros tvarka iš esmės yra pasyvi – institucijos pažeidimus pradeda tik kai gauna skundą ar praneša žiniasklaida. Dėl tokio reguliavimo daugelis etikos pažeidimų lieka neišnagrinėti, o etikos kontrolė – ribota. Toks teisinis reguliavimas nėra pakankamai veiksmingas, kad užtikrintų politikų etišką elgesį ir realią atsakomybę už padarytus pažeidimus.

3.3. Kodekse nustatytas vienerių metų senaties terminas gerokai riboja galimybes tirti etikos pažeidimus. Dalis jų, ypač susijusių su interesų konfliktais ar korupcija, atsiskleidžia tik vėliau, todėl politikams sudaromos palankios sąlygos išvengti atsakomybės. Toks reguliavimas silpnina politikų atsakomybę ir mažina visuomenės pasitikėjimą.

4. Etikos komisijų veiklos analizė atskleidė, kad Lietuvoje veikianti politikų etikos priežiūros sistema yra pakankamai išsamiai apibrėžta bei funkcionuoja visais valdymo lygmenimis – nacionaliniu, instituciniu ir vietos savivaldos. Tokia sistema paremta subsidiarumo principu, kuris leidžia politikų etikos klausimus spręsti ten, kur jie kyla, užtikrinant greitesnį reagavimą ir didesnę atsakomybę.

5. Atvejo analizė atskleidė, kad vadinamasis „čekiukų skandalas“ išryškino gilesnes Lietuvos politinės sistemos problemas, susijusias su politikų etika ir atsakomybės mechanizmų veikimu. Politikai savo neetiškais veiksmais sistemingai ir pakartotinai naudojo viešąsias lėšas asmeninėms reikmėms, naudojosi tarnybine padėtimi, pažeidinėjo galiojančius įstatymus, tačiau daliai jų pavyko išvengti realios atsakomybės. Šis atvejis kartu parodė žemą politinės kultūros ir moralinių standartų lygį, fragmentišką institucijų reakciją į pažeidimus, dvigubus standartus taikant atsakomybę bei sąlygas išvengti pasekmių už padarytus etikos pažeidimus. Tokia situacija skatina nebaudžiamumo jausmą ir didina riziką, kad etikos pažeidimai ateityje gali kartotis.

3.7. Politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūros tobulinimo rekomendacijos

Atlikus empirinį tyrimą ir išryškinus esminius probleminius aspektus, rekomenduojami aštuoni politikų etikos infrastruktūros tobulinimo sprendimai (žr. 3.7.1 lentelę).

Politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūros probleminiai aspektai ir tobulinimo sprendimai

Problema	Sprendimas
Trūksta nuosekliai renkamų ir viešai skelbiamų duomenų apie politikų etikos pažeidimų pobūdį ir baigtį	Sukurti nacionalinę politikų etikos informacinę platformą
Rinkėjai neturi tiesioginių svertų daryti įtaką politikų atsakomybei už etikos sprendimus.	Įtvirtinti demokratinį rinkėjų kontrolės įrankį – tiesioginio politikų atšaukimo mechanizmą.
Politinių partijų etikos kodeksai ir taisyklės skiriasi, nėra suderinti su Valstybės politikų elgesio kodekso nuostatomis	Įpareigoti partijas suderinti savo kodeksus su kodeksu su Valstybės politikų elgesio kodekso nuostatomis
Abstraktūs etikos principai	Pakeisti Valstybės politikų elgesio kodekso 4 straipsnį
Pasyvi etikos priežiūros tvarka – pažeidimus institucijos tiria gavusios skundą ar pranešus žiniasklaidai, o 1 metų senaties terminas riboja galimybes tirti etikos pažeidimus	Pakeisti Valstybės politikų elgesio kodekso 7 straipsnį
Žemas politikų moralės ir politinės kultūros lygis	Įvesti privalomus etikos mokymus politikams
Realios atsakomybės įgyvendinimo stoka	Pakeisti Valstybės politikų elgesio kodekso 9 straipsnio 1 ir 2 punktus

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Nacionalinės politikų etikos informacinės platformos sukūrimas. Siūloma sukurti nacionalinę politikų etikos informacinę platformą, kurioje būtų kaupiami ir sisteminami duomenys apie visų lygių politikų etikos pažeidimus, jų nagrinėjimo eigą bei taikytas atsakomybės priemones. Platforma turėtų būti viešai prieinama ir patogiai naudoti, kad rinkėjai galėtų lengvai surasti informaciją apie konkretų politiką, matyti visą jo etikos pažeidimų istoriją ir analizuoti duomenų dinamiką (žr. 3.7.2 lentelę). Šios sistemos sukūrimas leistų centralizuotai rinkti oficialius duomenis, reguliariai skelbti statistiką apie politikų pasitikėjimo rodiklius, korupcijos tendencijas ir etikos pažeidimus. Tokia informacija suteiktų galimybę ne tik stebėti rizikas, bet ir skatintų politikų savireguliaciją, atsakingesnę elgesį bei stiprintų skaidrumo ir atsakomybės principus viešojoje politikoje. Be to, sukaupti duomenys padėtų identifikuoti pasikartojančias politikų etikos pažeidimų tendencijas, formuoti prevencines priemones ir tobulinti esamus kontrolės mechanizmus. Taip būtų sukurtas tvarus pagrindas efektyvesnei etikos priežiūros sistemai, didesniai visuomenės pasitikėjimui politikais ir viešosios politikos formavimo skaidrumui.

Rekomenduojamos nacionalinės politikų etikos informacinės platformos struktūra

Funkcija	Aprašymas
Politiko profilis	Kiekvienam politikui sukuriamas profilis, apimantis informaciją apie politiką, mandato laikotarpį, partinę priklausomybę ir ankstesnę politinę veiklą.
Etikos pažeidimų registras	Kaupiama informacija apie pažeidimo tipą (pvz., interesų konfliktas, korupcija, piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi), pažeidimo datą, nagrinėjimo eigą ir taikytas poveikio priemones.
Paieška ir filtrai	Veikia paieškos funkcija ir filtrai pagal politikų vardus, partijas, pažeidimo tipus, datą ir pan., leidžiantys lengvai ir greitai surasti informaciją.
Duomenų vizualizacija	Interaktyvios lentelės ir grafikai, leidžiantys rinkėjams aiškiai suprasti informaciją, analizuoti pažeidimų mastą ir tendencijas, atlikti palyginimus tarp politikų ar partijų.
Pranešimų sistema	Rinkėjai gali užsiprenumeruoti realaus laiko pranešimus apie naujus pažeidimus, šių pažeidimų tyrimų rezultatus.
Vieša prieiga	Duomenis gali naudoti ne tik rinkėjai, bet ir žiniasklaida, teisėsaugos institucijos ir kitos suinteresuotos šalys.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Tiesioginio politikų atšaukimo mechanizmo įtvirtinimas. Nors diskusijos ir iniciatyvos dėl tokio mechanizmo Lietuvos viešojoje politikoje pasirodo jau kurį laiką, iki šiol jos neperaugo į teisinius sprendimus ir realius įgyvendinimo veiksmus. Politikų atšaukimo mechanizmai veikia kai kuriose Europos šalyse, kur jie prisideda prie aukštesnių politikų etikos standartų ir retesnių etikos pažeidimų. Pavyzdžiui, Lenkijos rinkėjai gali išreikšti savo valią dėl mero atleidimo balsuodami referendume. Kad jis įvyktų, prašymą dėl referendumo rengimo turi pasirašyti ne mažiau kaip 10% balso teisę turinčių savivaldybės gyventojų. Tačiau, kad referendumo rezultatai galėtų, jame turi dalyvauti ne mažiau kaip trys penktadaliai (3/5) savivaldybės gyventojų, dalyvavusių rinkimuose pirmą kartą renkant merą, kurį prašoma atleisti (Ustawa z dnia 15 września 2000 r. o referendum lokalnym). Vokietijoje politikų atšaukimo mechanizmai egzistuoja kai kuriose federalinėse žemėse. Pavyzdžiui, Šiaurės Reino-Vestfalijoje nuo 2011 m. galioja įstatymas dėl merų ir rajonų administratorių atšaukimo proceso piliečių iniciatyva (vok. Gesetz zur Einleitung von Abwahlverfahren von Bürgermeister und Landräten durch Bürgerbegehren). Šis įstatymas įtvirtina du būdus kaip atšaukti merą kadencijos metu: 1) miesto taryba gali inicijuoti procedūrą dviejų trečdalių (2/3) balsų dauguma, gavusi ne mažiau kaip pusės tarybos narių prašymą, arba 2) atšaukimas gali būti inicijuojamas piliečių peticija, surenkant nustatytą kvorumą: ne mažiau kaip 20% savivaldybėms, kuriose gyvena iki 50 000 gyventojų, ne mažiau kaip 17,5% savivaldybėms, kuriose gyvena iki 100 000 gyventojų ir ne mažiau kaip 15% savivaldybėms, kuriose gyvena daugiau nei 100 000 gyventojų (Gesetz zur Einleitung von Abwahlverfahren von Bürgermeister und Landräten durch Bürgerbegehren). Nuo 1848 m., kai Šveicarija buvo įkurta kaip moderni federacinė valstybė, septyniuose kantonuose piliečiai turi teisę tiesiogiai atšaukti politikus kantonų lygiu. Atšaukimo procedūra prasideda parašų rinkimu: piliečiai pasirašo peticiją ir jei surenkamas pakankamas kiekis parašų, organizuojamas referendumas, kuriame ir sprendžiama dėl politikų atšaukimo. Ir nors praktikoje toks politikų atšaukimo mechanizmas naudojamas ypatingai retai, jis laikomas itin svarbiu politikų etikos ir atsakomybės instrumentu, suteikiančiu rinkėjams teisę stebėti ir kontroliuoti politikų veiksmus (Leuzinger, 2022).

Manytina, kad įtvirtinus tiesioginio politikų atšaukimo mechanizmą Lietuvoje, rinkėjai įgytų realesnę galimybę tiesiogiai kontroliuoti išrinktų politikų veiklą ir juos atšaukti tais atvejais, kai šie nevykdytų rinkėjų valios ar sistemingai pažeistų etikos principus. Toks mechanizmas sustiprintų politinės atsakomybės sistemą, skatintų sąžiningą ir skaidrų pareigų vykdymą bei prisidėtų prie aukštesnių etikos standartų formavimo viešajame gyvenime. Vis dėlto, siekiant užtikrinti šios priemonės teisinį pagrįstumą ir veiksmingumą, būtina iš anksto įvertinti jos suderinamumą su galiojančia teisine sistema bei inicijuoti atitinkamas Konstitucijos, Referendumo konstitucinio įstatymo ir Rinkimų kodekso pataisas.

Privalomas politinių partijų etikos kodeksų ir taisyklių suderinamumas su Valstybės politikų elgesio kodekso nuostatomis. Šiuo metu daugumos politinių partijų etikos kodeksai ir įstatatai daugiausia reglamentuoja vidaus santykius – narių tarpusavio pagarbą, partijos reputacijos apsaugą, drausmės palaikymą ar vidaus ginčų sprendimo tvarką. Tačiau šie dokumentai nėra tiesiogiai susieti su Valstybės politikų elgesio kodeksu. Privalomas suderinamumas leistų ne tik suvienodinti etikos normas nacionaliniu mastu, bet ir stiprintų partinę kontrolę, skatintų atsakingesnę bei skaidresnę politikų elgesį. Siekiant to pasiekti, siūloma:

1. Teisiškai nustatyti reikalavimą, kad politinių partijų ir politinių komitetų įstatatai bei etikos kodeksai būtų suderinti su Valstybės politikų elgesio kodeksu.
2. Įgalinti VTEK vertinti partijų etikos kodeksų atitiktį Kodekso nuostatomis bei teikti metodines rekomendacijas dėl jų tobulinimo.

Pakeisti Valstybės politikų elgesio kodekso 4 straipsnį. Šiame magistro darbe atliktas tyrimas atskleidė, kad galiojantis Kodeksas labiau primena moralinių vertybių rinkinį nei realų politikų elgesio reguliavimo įrankį. Jame įtvirtinti principai yra labai abstraktūs, trūksta kontrolės mechanizmų ir aiškiai apibrėžtos atsakomybės. Analizuojant įvairius Europos šalių etikos kodeksus pastebimi skirtumai. Kita vertus, jų analizė išryškina tam tikrus bendruosius viešosios politikos etikos principus: 1) skaidrumas ir atskaitomybė – beveik visose šalyse pabrėžiama politikų pareiga deklaruoti pajamas, turtą ir dovanas; 2) interesų konfliktų vengimas – draudžiama, kad asmeniniai ar finansiniai interesai turėtų įtakos priimamiems sprendimams; 3) viešųjų išteklių naudojimas – griežtai akcentuojamas draudimas viešąsias lėšas naudoti asmeninėms reikmėms; 4) profesionalumas ir pagarba – įtvirtintas mandagus, etiškas elgesys, diskriminacijos vengimas; 5) sąžiningumas ir teisėtumas – politikai privalo veikti sąžiningai, laikytis įstatymų, draudžiama piktnaudžiauti tarnybine padėtimi, skleisti melagingą informaciją arba kitaip pažeisti teisės normas (Code of conduct for members of the German Bundestag, 2016; Code of ethics for public representatives, 2018; European Parliament, 2023; Akershus fylkeskommune, 2025). Apžvelgus Jungtinės Karalystės politikų etiką reglamentuojančius teisinius dokumentus pastebima, kad visoms viešojo valdymo institucijoms yra būdingas bendras moralinis pagrindas. Kaip pažymi OECD (Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija) ir GRECO (Europos Tarybos valstybių prieš korupciją grupė), Jungtinės Karalystės politikų etikos infrastruktūra yra laikoma puikiu gerosios praktikos pavyzdžiu, nes joje subalansuoti etikos normų, viešumo ir sankcijų mechanizmai (GRECO, 2023; OECD, 2024). Politikų etikos infrastruktūros pagrindas – septyni viešojo gyvenimo principai, dar žinomais kaip Nolan principai. Šie principai, tapę etikos pamatu visam viešajam sektoriui ir įtvirtinti pagrindiniuose teisiniuose dokumentuose: nesavanaudiškumas, sąžiningumas, objektyvumas, atskaitomybė, skaidrumas, teisingumas, lyderystė. Atsižvelgiant į Jungtinės Karalystės praktiką, rekomenduotina Lietuvos valstybės politikų elgesio kodekso 4 straipsnyje įtvirtintus principus pakeisti Nolan principais (žr. 3.7.3 lentelę).

3.7.3 lentelė

Rekomenduojami politikų etikos principai

Principas	Aprašymas
Nesavanaudiškumas	Politikai privalo veikti tik vadovaudamiesi visuomenės interesais. Jiems draudžiama priimti sprendimus ar vykdyti politiką, siekiant asmeninės ar partinės naudos visuomenės sąskaita. Taip pat draudžiama naudotis savo pareigomis ar prieiga prie informacijos siekiant pranašumo sau, bet kuriai įmonei, partijai ar asmeniui.
Sąžiningumas	Politikai privalo vengti situacijų, kuriose jų sprendimus ar veiklą galėtų netinkamai paveikti kiti asmenys ar organizacijos, ir negali priimti sprendimų, siekdami naudos sau, savo šeimai ar draugams. Visi interesai, įskaitant viešąsias pareigas ir privačius verslo interesus, privalo būti deklaruoti ir tinkamai sprendžiami laikantis teisės aktuose įtvirtintų reikalavimų. Draudžiama manipuliuoti viešaisiais pirkimais savo naudai, o galimi interesų konfliktai fiksuojami oficialiame registre, o diskusijų ar sprendimų priėmimo metu privaloma nusišalinti.
Objektyvumas	Politikai turi veikti ir priimti sprendimus nešališkai, sąžiningai ir pagal nuopelnus, remdamiesi geriausiais įrodymais ir vengdami diskriminacijos ar šališkumo. Viešieji ištekliai turi būti naudojami tik politiko veiklos ir tik viešojo intereso tikslais, užtikrinant jų efektyvų, ekonomišką ir teisėtą panaudojimą.
Atskaitomybė	Politikai yra atsakingi visuomenei už savo sprendimus ir veiksmus pagal galiojančius teisės aktus, todėl privalo paklusti patikrinimui ir viešam vertinimui.

3.7.3 lentelės tęsinys

Skaidrumas	Politikai turi veikti ir priimti sprendimus atvirai bei skaidriai, užtikrinant, kad visa su jais susijusi informacija būtų prieinama visuomenei, išskyrus atvejus, kai egzistuoja aiškos ir teisėtos priežastys jos neviešinti.
Teisingumas	Visi politikų teiginiai, pasisakymai ir komentarai privalo būti tikslūs, teisingi ir pateikti nuoširdžiai, o bet kokios klaidos ar netikslumai turi būti atvirai ir kuo skubiau ištaisomi.
Lyderystė	Politikai turi demonstruoti šiuos principus savo elgesiu, laikytis aukštų profesinės etikos standartų ir gerbti kitus. Jie turi aktyviai skatinti ir tvirtai remti principus bei kritiškai reaguoti į netinkamą elgesį, kai jis pasireiškia. Savo elgesiu ir viešais pasisakymais politikai turi stiprinti visuomenės pasitikėjimą viešąja politika bei formuoti teigiamą politinės kultūros įvaizdį.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Committee on Standards in Public Life, 1995; GMCVO, 2023

Pakeisti Valstybės politikų elgesio kodekso 7 straipsnį. Šiuo metu priežiūros institucija gali pradėti tyrimą tik gavusi skundą arba viešojoje erdvėje pasirodžius informacijai apie galimą pažeidimą, ir tik tuo atveju, jei nuo etikos pažeidimo padarymo nėra praėję daugiau nei vieneri metai. Toks pasyvus kontrolės modelis mažina etikos priežiūros veiksmingumą ir sudaro sąlygas daliai pažeidimų likti nepastebėtiems. Todėl rekomenduotina suteikti priežiūros institucijoms teisę pradėti tyrimus savo iniciatyva, kai kyla pagrįstų įtarimų dėl galimo etikos pažeidimo. Taip pat siūloma pratęsti senaties terminą, nes nemaža dalis pažeidimų, ypač susijusių su interesų konfliktais ar korupcija, paaiškėja tik po ilgesnio laiko. Tikslinga nustatyti ketverių metų terminą, kuris atitiktų savivaldybių tarybų narių, merų ir Seimo narių kadencijos trukmę. Toks laikotarpis užtikrintų nuoseklumą ir leistų veiksmingiau taikyti atsakomybę už etikos normų pažeidimus, taip stiprinant skaidrumo ir pasitikėjimo viešuoju sektoriumi principus.

3.7.4 lentelė

Rekomenduojami Kodekso 7 straipsnio pakeitimai

Dabar galiojanti redakcija	Rekomenduojama redakcija
7 straipsnis. Valstybės politikų elgesio tyrimas 1. Valstybės politiko elgesio tyrimas Komisijoje gali būti pradėtas, kai yra bent vienas iš šių pagrindų: 1) fizinio ar juridinio asmens skundas, kreipimasis ar pranešimas (toliau – skundas) apie valstybės politiko galimai padarytą šiame kodekse nustatytų valstybės politikų elgesio principų, nuostatų ar institucijos, kurioje politikas eina pareigas, veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose valstybės politikui nustatytų reikalavimų pažeidimą (toliau – pažeidimas); 2) visuomenės informavimo priemonėse paskelbta pagrįsta informacija apie valstybės politiko galimai padarytą pažeidimą. 2. Valstybės politiko elgesio tyrimas pradedamas ne vėliau kaip per 10 dienų nuo šio straipsnio 1 dalyje nurodyto pagrindo atsiradimo. Komisija tiria galimus pažeidimus, jeigu nuo jų padarymo praėjo <i>ne daugiau kaip vieni metai</i>. Anoniminiai skundai nenagrinėjami.	7 straipsnis. Valstybės politikų elgesio tyrimas 1. Valstybės politiko elgesio tyrimas Komisijoje gali būti pradėtas, kai yra bent vienas iš šių pagrindų: 1) fizinio ar juridinio asmens skundas, kreipimasis ar pranešimas (toliau – skundas) apie valstybės politiko galimai padarytą šiame kodekse nustatytų valstybės politikų elgesio principų, nuostatų ar institucijos, kurioje politikas eina pareigas, veiklą reglamentuojančiuose teisės aktuose valstybės politikui nustatytų reikalavimų pažeidimą (toliau – pažeidimas); 2) visuomenės informavimo priemonėse paskelbta pagrįsta informacija apie valstybės politiko galimai padarytą pažeidimą; 3) <i>komisijos iniciatyva, kai kyla pagrįstų abejonių ar įtarimų dėl politiko galimai padaryto šio kodekso ar kitų teisės aktų nustatytų elgesio normų pažeidimo. Komisija, nusprendusi pradėti tyrimą savo iniciatyva, privalo motyvuotai pagrįsti tokio tyrimo pradėjimo priežastis ir apie tai raštu informuoti politiką.</i> 2. Valstybės politiko elgesio tyrimas pradedamas ne vėliau kaip per 10 dienų nuo šio straipsnio 1 dalyje nurodyto pagrindo atsiradimo. Komisija tiria galimus pažeidimus, jeigu nuo jų padarymo praėjo <i>ne daugiau kaip keturi metai</i>. Anoniminiai skundai nenagrinėjami.

Įvesti privalomus etikos mokymus politikams. Lietuvoje nėra įstatyminio reikalavimo, kad visi politikai privalomai dalyvautų etikos mokymuose. Nors tam tikri mokymai yra rengiami, jie dažniausiai yra neprivalomi ir orientuoti į viešojo sektoriaus darbuotojus, ne konkrečiai į politikus. Pavyzdžiui, VTEK kartu su STT organizuoja nuotolinius mokymus apie interesų derinimą, deklaravimą ir dovanų politiką (VTEK, 2024). Patikimų duomenų apie tai, kad kurioje nors Europos valstybėje būtų įtvirtintas privalomas etikos mokymų reikalavimas išrinktiems politikams, rasti nepavyko. Tačiau verta paminėti Europos Parlamento sprendimą, kuriuo įtvirtintas privalomas dalyvavimas mokymuose konfliktų ir priekabiavimo prevencijos tema. Parlamentarai, kurie neišklauso šių mokymų per pirmuosius šešis savo kadencijos mėnesius, susiduria su konkrečiomis pasekmėmis: jiems gali būti taikomos nuobaudos, jie negalės eiti tam tikrų pareigų (pvz., užimti EP biuro ar komiteto pirmininko pozicijų), negali būti paskirti pranešėjais arba dalyvauti oficialiose delegacijose bei tarpinstitucinėse derybose (Conflict and harassment in the workplace: towards mandatory training for MEPs, 2024). Todėl siūlytina:

- Įstatymiškai įtvirtinti reikalavimą, kad visi išrinkti politikai privalo dalyvauti etikos mokymuose per nustatytą laikotarpį nuo kadencijos pradžios, pavyzdžiui, per pirmuosius šešis mėnesius.
- Politikas, kuris neišklauso mokymų arba neišlaiko privalomo testo, netenka mandato. Išklausius mokymus ir išlaikius testą, rezultatas fiksuojamas Nacionalinėje politikų etikos informacinėje platformoje, kurios įgyvendinimas rekomenduojamas pirmame pasiūlyme.
- VTEK galėtų atlikti metodinį ir kontrolinį vaidmenį – teikti išvadas dėl mokymų turinio atitikties valstybės politikams taikomoms etikos nuostatomis bei teikti rekomendacijas dėl mokymų tobulinimo.

Pakeisti Valstybės politikų elgesio kodekso 9 straipsnio 1 ir 2 punktus. Siekiant sustiprinti politikų atsakomybę už etikos pažeidimus mechanizmą, būtina numatyti, kad etikos pažeidimų konstatavimas neapsiribotų tik rekomendacijomis ar moralinio vertinimo pasekmėmis, o būtų užtikrinta veiksminga reali atsakomybė už politikų etikos pažeidimus. Realios atsakomybės pavyzdžių galima rasti Jungtinės Karalystės politikų etikos infrastruktūroje, kuri grindžiama kelių nepriklausomų, tačiau tarpusavyje koordinuotai veikiančių institucijų sistema, įtvirtinančia sankcijas už etikos pažeidimus. Sankcijos už politikų etikos pažeidimus taikomos tik po išsamaus ir nešališko tyrimo, kai nustatoma, kad pažeidimas iš tiesų įvyko. Teisiniuose dokumentuose numatytos įvairaus griežtumo sankcijos, priklausomai nuo nusižengimo pobūdžio ir masto. Lengviausia jų – viešas papeikimas (*formal reprimand*), kuris įprastai skelbiamas Bendruomenių Rūmų (*House of Commons*) posėdyje ir užfiksuojamas oficialiame stenogramų leidinyje *Hansard*. Už sunkesnius etikos pažeidimus parlamentaras gali būti laikinai nušalintas nuo pareigų, prarandant teisę dalyvauti posėdžiuose, balsuoti ir gauti atlyginimą. Dar griežtesnė sankcija – pašalinimas iš Parlamento, kai narys netenka mandato. Be to, gali būti ribojamos tam tikros parlamentinės privilegijos arba taikomos finansinės pasekmės, pavyzdžiui, reikalavimas grąžinti nepagrįstai panaudotas lėšas. Jei nušalinimas trunka ilgiau nei dešimt posėdžių dienų, gali būti inicijuojama ir rinkėjų atšaukimo procedūra, numatyta *Recall of MPs Act 2015* (UK Government, 2015; House of Commons Library, 2021; Committee on Standards, 2022; House of Commons, 2023a; House of Commons, 2023b; Independent Parliamentary Standards Authority, 2023). Remiantis Jungtinės Karalystės gerąja patirtimi,

rekomenduojama pakeisti Valstybės politikų elgesio kodekso 9 straipsnio 1 ir 2 punktus (žr. 3.7.5 lentelę).

3.7.5 lentelė

Rekomenduojami Kodekso 9 straipsnio pakeitimai

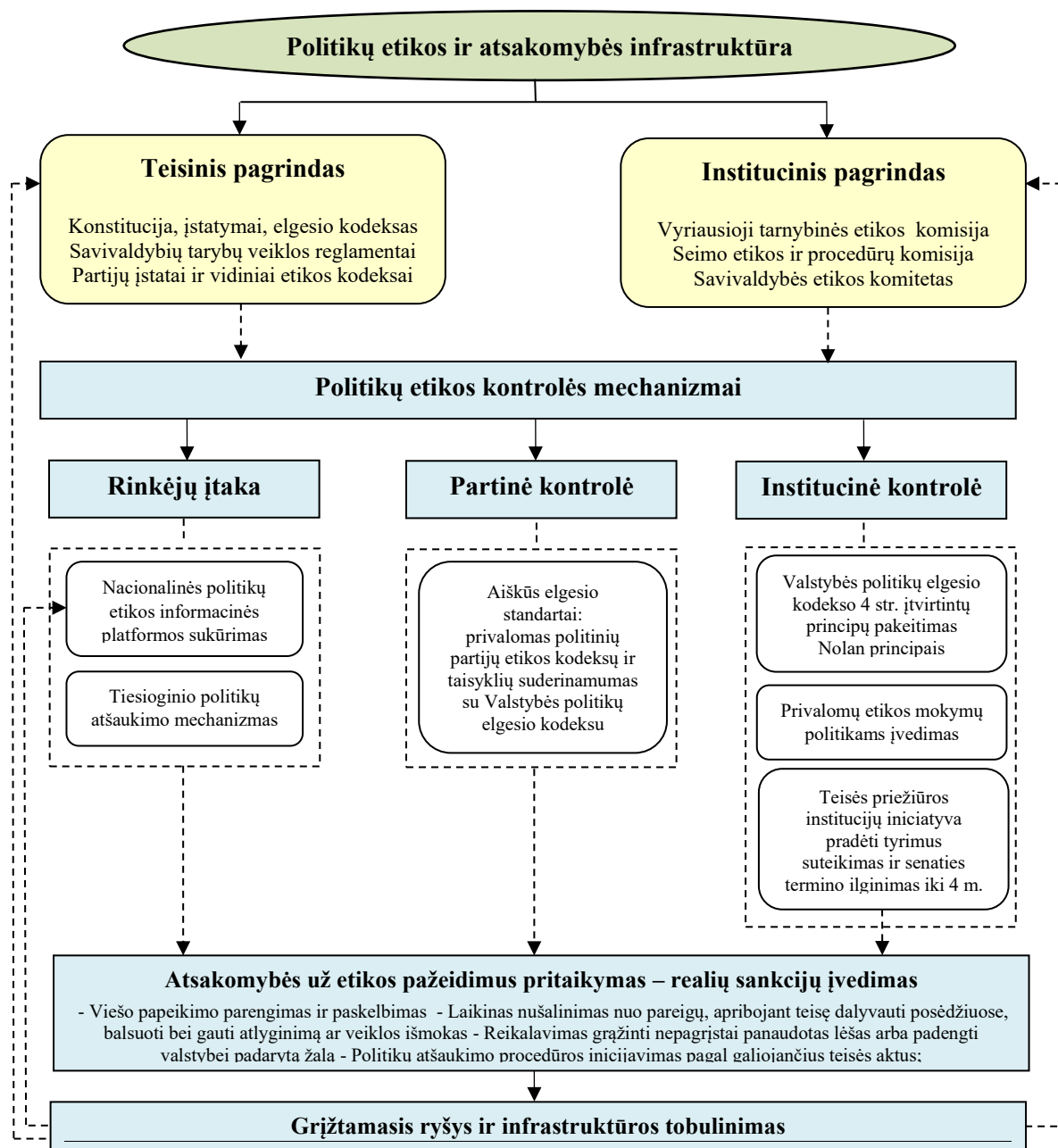
Dabar galiojanti redakcija	Rekomenduojama redakcija
9 straipsnis. Komisijos sprendimai 1. Valstybės politiko elgesio tyrimą atlikusi Komisija gali priimti šiuos sprendimus: 1) konstatuoti, kad valstybės politikas nepažeidė šiame kodekse ar institucijos, kurioje jis eina pareigas, veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose ar kituose teisės aktuose nustatytų valstybės politiko elgesio principų ar reikalavimų; 2) <i>Neteko galios nuo 2016-01-01</i> 3) konstatuoti, kad valstybės politikas pažeidė šiame kodekse ar institucijos, kurioje jis eina pareigas, veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose ar kituose teisės aktuose nustatytus valstybės politiko elgesio principus ar reikalavimus; 4) rekomenduoti valstybės politikui suderinti savo elgesį ar veiklą su šiame kodekse ar institucijos, kurioje valstybės politikas eina pareigas, veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose ar kituose teisės aktuose nustatytais valstybės politiko elgesio principais ar reikalavimais; 5) rekomenduoti viešai atsiprašyti; 6) įtarus esant nusikalstamos veikos požymių, perduoti medžiagą ikiteisminio tyrimo įstaigoms ar prokuratūrai. 2. Komisija gali nutraukti tyrimą, jeigu iki tyrimo pabaigos valstybės politikas savo elgesį ar veiklą pripažino neetiškais, nesuderinamais su savo pareigomis ar institucija, kurioje jis eina pareigas, ir dėl to viešai atsiprašė.	9 straipsnis. Komisijos sprendimai 1. Valstybės politiko elgesio tyrimą atlikusi Komisija gali priimti šiuos sprendimus: 1) konstatuoti, kad valstybės politikas nepažeidė šiame kodekse ar institucijos, kurioje jis eina pareigas, veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose ar kituose teisės aktuose nustatytų valstybės politiko elgesio principų ar reikalavimų; 2) <i>Neteko galios nuo 2016-01-01</i> 3) konstatuoti, kad valstybės politikas pažeidė šiame kodekse ar institucijos, kurioje jis eina pareigas, veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose ar kituose teisės aktuose nustatytus valstybės politiko elgesio principus ar reikalavimus; 4) <i>užregistruoti pažeidimą nacionalinėje politikų etikos informacinėje platformoje;</i> 5) rekomenduoti valstybės politikui suderinti savo elgesį ar veiklą su šiame kodekse ar institucijos, kurioje valstybės politikas eina pareigas, veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose ar kituose teisės aktuose nustatytais valstybės politiko elgesio principais ar reikalavimais; 6) rekomenduoti viešai atsiprašyti; 7) <i>parengti viešą papeikimą ir užtikrinti jo paskelbimą;</i> 8) <i>laikinai nušalinti nuo pareigų, apribojant teisę dalyvauti posėdžiuose, balsuoti bei gauti atlyginimą ar veiklos išmokas;</i> 9) <i>reikalauti grąžinti nepagrįstai panaudotas lėšas arba padengti valstybei padarytą žalą;</i> 10) <i>inicijuoti politikų atšaukimo procedūrą pagal galiojančius teisės aktus;</i> 11) įtarus esant nusikalstamos veikos požymių, perduoti medžiagą ikiteisminio tyrimo įstaigoms ar prokuratūrai. 2. <i>Komisija negali nutraukti tyrimo, jeigu valstybės politikas savo elgesį ar veiklą pripažino neetiškais, nesuderinamais su savo pareigomis ar institucija, kurioje jis eina pareigas, ir dėl to viešai atsiprašė. Kaltės pripažinimas ir viešas atsiprašymas gali būti laikoma kaip lengvinanti aplinkybė sprendžiant dėl galimų sankcijų.</i>

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Taigi, atlikus empirinį tyrimą ir identifikavus pagrindines politikų etikos infrastruktūros problemas, pateikti tobulinimo pasiūlymai – nuo nacionalinės politikų etikos informacinės platformos sukūrimo iki demokratinių rinkėjų kontrolės priemonių įtvirtinimo ir reikšmingų valstybės politikų elgesio kodekso pakeitimų. Remiantis šiais pasiūlymais parengtas politikų etikos infrastruktūros tobulinimo modelis, kuris gali būti lengvai įgyvendinamas Lietuvoje siekiant tobulinti politikų etikos infrastruktūrą: stiprėtų politikų etikos kultūra ir būtų užtikrinamas veiksmingesnis atsakomybės mechanizmų įgyvendinimas (žr. 15 pav.).

Remiantis modeliu, politikų etikos infrastruktūros pagrindas turi prasidėti nuo aiškaus ir tvirto teisinio bei institucinio pagrindo sukūrimo. Teisinį pagrindą sudaro konstituciniai principai, įstatymai, elgesio kodeksai, savivaldybių tarybų veiklos reglamentai, politinių partijų įstatai ir jų vidaus etikos taisyklės. Šis pagrindas turi apibrėžti visuotinai priimtinas politikų elgesio ribas, esminius etikos principus ir atsakomybės taikymo tvarką. Institucinis pagrindas yra būtinas tam, kad teisinės nuostatos būtų veiksmingai įgyvendinamos praktikoje. Tokios institucijos kaip Vyriausioji tarnybinės etikos komisija, Seimo Etikos ir procedūrų komisija bei savivaldybių etikos komitetai atlieka esminį

vaidmenį formuojant politinę kultūrą, tiriant galimus politikų etikos pažeidimus, užtikrinant pažeidimų prevenciją ir realios atsakomybės mechanizmų įgyvendinimą.

15 pav. Politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūros Lietuvoje tobulinimo modelis

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Apibendrinant galima teigti, kad esant aiškiam teisiniam ir instituciniam pagrindui, būtina sukurti veiksmingus kontrolės mechanizmus – rinkėjų, partinę ir institucinę kontrolę. Šie mechanizmai, atlikdami jiems priskirtas funkcijas, turi veikti kaip tarpusavyje susijusi darni sistema, užtikrinanti politikų etikos pažeidimų prevenciją, operatyvų reagavimą į pažeidimus ir atsakomybės taikymą. Atsakomybė už etikos pažeidimus turi garantuoti, kad teisinis ir institucinis etikos infrastruktūros pagrindas būtų ne tik deklaratyvus, bet realiai veikiantis. Svarbu, kad atsakomybė atliktų ne tik prevencinę, bet ir bausmės funkciją – užtikrintų, jog politikai, pažeidę etiką, neišvengtų pasekmių ir būtų patraukti atsakomybėn. Ne mažiau reikšmingas yra grįžtamasis ryšys, leidžiantis įvertinti esamos politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūros efektyvumą, identifikuoti spragas ir inicijuoti reikiamus pokyčius. Tokiu būdu politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūra gali išlikti dinamiška ir

gebėti prisitaikyti prie kintančių politinių, socialinių ir kultūrinių aplinkybių. Tai būtina siekiant ilgalaikio politikų elgesio skaidrumo ir aukštesnių etikos standartų įtvirtinimo.

DISKUSIJA

Šiame magistro baigiamajame darbe atliktas tyrimas prisideda prie politikų etikos mokslinio diskurso, suteikdamas platesnį suvokimą apie politikų etikos ir atsakomybės sąsajas, taip pat realias politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūros problemas. Palyginti su ankstesniais tyrimais (Aktan, 2015; Abada ir Onyia, 2020; Jumahir ir kt., 2022; Malla ir Jorasia, 2023; ir kt.), šio darbo rezultatai patvirtina, kad neetiškas politikų elgesys yra kompleksinis reiškinys ir, kad Lietuva, kaip ir daugelis pasaulio valstybių, susiduria su įvairiomis politikų etikos bei atsakomybės įgyvendinimo problemomis. Interesų konfliktai, slapsti susitarimai, turto grobstymas, kyšininkavimas, įstatymų numatytų galių naudojimas siekiant neteisėtos privačios naudos, nepotizmas ir kt. yra rimta problema Lietuvos politikų tarpe. Situaciją dar labiau apsunkina egzistuojančios politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūros spragos: nuoseklių ir išsamių duomenų apie politikų etikos pažeidimų pobūdį ir baigtį stoka, rinkėjai neturi tiesioginių svertų daryti įtaką politikų etikai, politinių partijų etikos kodeksai ir taisyklės skiriasi ir nėra suderinti su Valstybės politikų elgesio kodekso nuostatomis, pasyvi etikos priežiūros tvarka, žemas politikų moralės ir politinės kultūros lygis, realių sankcijų ir atsakomybės įgyvendinimo nepakankamumas. Sutinkant su įvairių mokslininkų nuomone (Warren, 2004; Bertsou, 2019; Malla ir Jorasia, 2023; Gupta ir kt., 2025) manytina, kad šios spragos sudaro palankias sąlygas neetiškam politikų elgesiui, silpnina politikų etikos kontrolės ir atsakomybės mechanizmų veiksmingumą, o tai neabejotinai mažina visuomenės pasitikėjimą politikais.

Atlikto tyrimo rezultatų mokslinį reikšmingumą atskleidžia parengtas teorinis modelis, kuriame susisteminti pagrindiniai politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūros komponentai – nuo etikos teisinio ir institucinio pagrindo kūrimo iki kontrolės mechanizmų veikimo ir atsakomybės įgyvendinimo. Modelis padeda suprasti, kokios priemonės yra reikalingos siekiant užtikrinti veiksmingą politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūros funkcionavimą ir gali būti taikomas tolesniuose tyrimuose analizuojant bei lyginant politikų etikos ir atsakomybės sąsajų ypatumus skirtingose valstybėse. Praktinį magistro darbo reikšmingumą atspindi tai, kad identifikuotoms politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūros problemoms spręsti pateikti konkretūs tobulinimo sprendimai – nuo nacionalinės politikų etikos informacinės platformos sukūrimo iki demokratiškų rinkėjų kontrolės priemonių įtvirtinimo ir reikšmingų valstybės politikų elgesio kodekso pakeitimų. Šie siūlymai pateikti remiantis Europos šalių (Lenkija, Vokietija, Jungtinė Karalystė, Šveicarija) patirtimi (Ustawa z dnia 15 września 2000 r. o referendum lokalnym; Gesetz zur Einleitung von Abwahlverfahren von Bürgermeister und Landräten durch Bürgerbegehren, 2011; UK Government, 2015; Code of conduct for members of the German Bundestag, 2016; Code of ethics for public representatives, 2018; House of Commons Library, 2021; Committee on Standards, 2022; Leuzinger, 2022; European Parliament, 2023; GRECO, 2023; House of Commons, 2023a; House of Commons, 2023b; Independent Parliamentary Standards Authority, 2023; OECD, 2024; Conflict and harassment in the workplace: towards mandatory training for MEPs, 2024; Akershus fylkeskommune, 2025).

Svarbu pabrėžti, kad šiam tyrimui būdingi tam tikri apribojimai. Pirmiausia, jis daugiausia grindžiamas teorine analize ir dokumentine medžiaga, nes trūksta empirinių duomenų, ypač Lietuvos kontekste. Mokslinių studijų ar empirinių tyrimų apie Lietuvos politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūrą beveik nėra, o diskusija literatūroje dažniausiai yra paviršutiniška ir fragmentiška. Antra, pateiktos rekomendacijos dėl politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūros tobulinimo remiantis Lenkijos, Vokietijos, Šveicarijos ir Jungtinės Karalystės patirtimi yra vertingos ir suteikia naujų įžvalgų, tačiau jų tiesioginis perkėlimas į Lietuvos kontekstą gali būti ribotas dėl skirtingos

politinės kultūros, institucijų struktūros bei teisinės sistemos ypatumų. Trečia, magistro darbo tema yra gana plati, o darbui taikomi apimtys ribojimai neleido detaliau nagrinėti konkrečių politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūros komponentų, todėl atlikta analizė, tyrimas ir palyginimai su kitų šalių patirtimi yra labiau konceptualūs.

Tolimesnių tyrimų kryptys galėtų būti orientuotos į dvi svarbias politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūros sritis. Pirma kryptis – politikų elgesio kodeksų veiksmingumo analizė. Galima būtų vertinti, kaip šie kodeksai įvairiose šalyse reguliuoja politikų etiką, kaip padeda užtikrinti atsakomybę už neetišką elgesį ir kaip prisideda prie politikų etikos kultūros stiprinimo. Antra kryptis – tiesioginio politikų atšaukimo mechanizmo, kaip etikos kontrolės priemonės, įgyvendinimas. Būtų tikslinga lyginti įvairių šalių praktiką ir vertinti šio mechanizmo galimybes stiprinti politikų etikos kultūrą ir politikų atsakomybę. Tokie tyrimai galėtų reikšmingai prisidėti tiek prie teorinės, tiek prie praktinės politikos mokslų ir viešosios politikos formavimo plėtros. Teoriniam lygmenyje tokie tyrimai leistų giliau suprasti, kaip skirtingų šalių politikų elgesio kodeksai ir tiesioginio atšaukimo mechanizmai veikia politikų etiką ir atsakomybės užtikrinimą. Praktiniame lygmenyje tokie tyrimai suteiktų galimybę identifikuoti efektyviausius politikų etikos reguliavimo instrumentus ir juos įdiegti į Lietuvos politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūrą.

IŠVADOS

Išanalizavus politikų etikos bei atsakomybės sąsajų teorinius aspektus, daromos šios išvados:

1. Etika yra esminis pagrindas, padedantis užtikrinti, kad politikai veiktų sąžiningai, skaidriai ir visuomenės labui. Kaip vertybių, elgesio normų ir principų visuma, ji nustato, kas laikoma teisinga, moralu ir tampa profesinio elgesio standartu.
2. Atsakomybė už etikos pažeidimus yra būtina tam, jog politikų sprendimai būtų skaidrūs ir naudingi visuomenei, padėtų užkirsti kelią korupcijai, stiprintų politikų atskaitomybę ir didintų visuomenės pasitikėjimą valdžia. Politikų atsakomybė apima tris svarbiausius aspektus: moralinę atsakomybę – kai politikai vadovaujasi etikos normomis ir atsiskaito rinkėjams; politinę atsakomybę – kai jie privalo paaiškinti ir pagrįsti savo veiksmus visuomenei; teisinę atsakomybę – kai politikai turi laikytis įstatymų bei atsakyti už jų pažeidimus. Įgyvendinant politikų atsakomybę už jų veiklą ir priimtus sprendimus, demokratinėse sistemose gali būti taikomi įvairūs politikų atsakomybės mechanizmai – nuo vertikaliųjų (rinkėjai ir politinės partijos) ir horizontaliųjų (įvairios institucijos).
3. Politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūra – tai kompleksinė sistema, funkcionuojanti valstybės, savivaldybių ir politinių partijų lygmenyse. Šios infrastruktūros tikslas – užtikrinti skaidrią, atsakingą ir visuomenės pasitikėjimą stiprinančią viešąją politiką. Jos užduotis - suvaldyti pagrindines politikų etikos problemas (korupcija, piktnaudžiavimas valdžia, nepotizmas ir kt.) nustatant aiškius elgesio standartus (teisinis pagrindas) ir taikant etikos priežiūros bei atsakomybės įgyvendinimo mechanizmus (institucinis pagrindas). Tokia nuosekli ir tarpusavyje susieta politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūra būtina formuojant etišką politinę kultūrą, kontroliuojant politikų elgesį ir reaguojant į etikos pažeidimus, kad politikai sąžiningai, skaidriai ir atsakingai veiktų visuomenės labui.

Identifikavus politikų etikos bei atsakomybės sąsajų probleminius aspektus, daromos šios išvados:

4. Lietuvoje trūksta nuosekliai renkamų ir viešai skelbiamų duomenų apie politikų etikos pažeidimų pobūdį. Viešai skelbiama statistika dažniausiai apsiriboja bendrais duomenimis apie Viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymo pažeidimus, tačiau sistemingai nėra fiksuojama, kiek atvejų susiję su piktnaudžiavimu tarnybine padėtimi, kyšininkavimu, turto grobstymu, nepotizmu, favoritizmu ar kitais pažeidimais. Tokią informaciją galima rasti tik išsamiai analizuojant ilgas VTEK ir STT tyrimų bylas, kurioms peržiūrėti, suprasti ir interpretuoti reikia tiek laiko, tiek specialių žinių. Taip pat stokojama koncentruotos ir lengvai prieinamos informacijos apie atliktų tyrimų baigtį, paskirtas sankcijas ir realiai įgyvendintą politikų atsakomybę už savo veiksmus bei priimtus sprendimus.
5. Lietuvoje veikia teisinis politikų etiką reguliuojantis pagrindas tiek valstybės, tiek savivaldybės, tiek politinių organizacijų lygiu. Tačiau rinkėjai neturi tiesioginių svertų daryti įtaką ir reikalauti politikų atsakomybės už padarytus etikos pažeidimus. Be to, Lietuvoje veikiančių politinių partijų ir komitetų vidiniai etikos kodeksai skiriasi tarpusavyje ir nėra suderinti su Valstybės politikų elgesio kodekso nuostatomis. Tai silpnina politikų etikos kultūros vientisumą ir apsunkina efektyvų etikos kontrolės mechanizmų veikimą valstybės mastu.
6. Galiojantis valstybės politikų elgesio kodeksas yra pasenęs ir nebeatitinka šiuolaikinių viešosios politikos standartų. Grindžiamas pernelyg abstrakčiais etikos principais, Kodeksas atlieka veikia

labiau kaip deklaratyvus moralinis orientyras, o ne kaip praktinis veiksmingas politikų etikos kontrolės įrankis. Kodekse nustatyta etikos priežiūros tvarka iš esmės yra pasyvi – institucijos pažeidimus pradeda tik kai gauna skundą ar praneša žiniasklaida. Dėl tokio reguliavimo daugelis etikos pažeidimų lieka neišnagrinėti, o etikos kontrolė – ribota. Dar daugiau, Kodekse nustatytas vienerių metų senaties terminas gerokai riboja galimybes tirti etikos pažeidimus, nes dalis jų atsiskleidžia tik vėliau, todėl politikams sudaromos palankios sąlygos išvengti atsakomybės.

7. Lietuvoje veikianti politikų etikos priežiūros sistema yra pakankamai išsamiai apibrėžta bei funkcionuoja visais valdymo lygmenimis – nacionaliniu, instituciniu ir vietos savivaldos. Tokia sistema paremta subsidiarumo principu, kuris leidžia politikų etikos klausimus spręsti ten, kur jie kyla, užtikrinant greitesnį reagavimą ir didesnę atsakomybę,

8. Vadinamasis „čekiukų skandalas“ išryškino gilesnes Lietuvos politikų etikos ir atsakomybės problemas. Politikai savo neetiškais veiksmais sistemingai ir pakartotinai naudojo viešąsias lėšas asmeninėms reikmėms, naudojos tarnybine padėtimi, pažeidinėjo galiojančius įstatymus, tačiau daliai jų pavyko išvengti realios atsakomybės. Tai rodo žemą politinės kultūros ir moralinių standartų lygį, fragmentišką institucijų reakciją į pažeidimus, dvigubus standartus įgyvendinant atsakomybę bei sąlygas išvengti pasekmių už padarytus etikos pažeidimus. Tokia situacija skatina nebaudžiamumo jausmą ir didina riziką, kad etikos pažeidimai ateityje gali kartotis.

REKOMENDACIJOS

Siekiant užtikrinti etišką politikų elgesį ir veiksmingą atsakomybės mechanizmų įgyvendinimą, valstybės politikos formuotojams, įstatymų leidėjams bei priežiūros ir kontrolės institucijoms rekomenduojami šie politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūros tobulinimo sprendimai:

1. Nacionalinės politikų etikos informacinės platformos sukūrimas:

→ Sukurti centralizuotą platformą, kurioje būtų kaupiami ir sisteminami išsamūs duomenys apie visų lygių politikų etikos pažeidimus, jų nagrinėjimo eigą bei taikytas atsakomybės priemones.

→ Platforma turėtų būti viešai prieinama ir patogi naudoti, kad rinkėjai galėtų lengvai filtruoti informaciją pagal politikų vardus, partijas, pažeidimo tipus, datą ir pan., taip pat naudojant interaktyvias lenteles ir grafikus analizuoti pažeidimų mastą, tendencijas, atlikti palyginimus tarp politikų ar partijų.

2. Įtvirtinti tiesioginio politikų atšaukimo mechanizmą Lietuvoje, kad rinkėjai įgytų realią galimybę tiesiogiai kontroliuoti išrinktų politikų veiklą ir juos atšaukti tais atvejais, kai šie nevykdytų rinkėjų valios ar sistemingai pažeistų etikos principus. Toks mechanizmas sustiprintų politinę atsakomybę, skatintų skaidrų ir sąžiningą pareigų vykdymą bei prisidėtų prie aukštesnių etikos standartų formavimo.

3. Teisiškai nustatyti reikalavimą, kad politinių partijų ir komitetų įstatai bei etikos kodeksai būtų suderinti su Valstybės politikų elgesio kodeksu. Taip pat įgalinti VTEK vertinti kodeksų atitiktį ir teikti metodines rekomendacijas dėl jų tobulinimo.

4. Pakeisti Valstybės politikų elgesio kodekso 4 straipsnį: remiantis Jungtinės Karalystės praktika, įtvirtinti Nolan principus: nesavanaudiškumas, sąžiningumas, objektyvumas, atskaitomybė, skaidrumas, teisingumas, kompetencija.

5. Pakeisti Valstybės politikų elgesio kodekso 7 straipsnį: suteikti priežiūros institucijoms teisę pradėti etikos pažeidimų tyrimus savo iniciatyva ir ilginti senaties terminą iki 4 metų.

6. Pakeisti Valstybės politikų elgesio kodekso 9 straipsnio 1 ir 2 punktus įtvirtinant šias papildomas sankcijas už pažeidimus: laikinas nušalinimas nuo pareigų, apribojant teisę dalyvauti posėdžiuose, balsuoti bei gauti atlyginimą ar veiklos išmokas; reikalavimas grąžinti nepagrįstai panaudotas lėšas arba padengti valstybei padarytą žalą; politikų atšaukimo procedūros inicijavimas pagal galiojančius teisės aktus.

7. Įstatymiškai įtvirtinti reikalavimą politikams privalomai dalyvauti etikos mokymuose per nustatytą laikotarpį nuo kadencijos pradžios, pavyzdžiui, per pirmuosius šešis mėnesius. Politikas, neišklausęs mokymų, netenka mandato. Išklausių mokymus ir išlaikius testą, rezultatas fiksuojamas rekomenduojamoje įkurti Nacionalinėje politikų etikos informacinėje platformoje.

Remiantis šiais pasiūlymais parengtas politikų etikos ir atsakomybės infrastruktūros tobulinimo modelis, kurį įgyvendinus Lietuvoje ne tik būtų stiprinama politikų etikos kultūra, bet ir užtikrinamas veiksmingesnis atsakomybės už padarytus etikos pažeidimus mechanizmų įgyvendinimas.

LITERATŪRA

Mokslinė literatūra

1. Abada, I. M., & Onyia, F. O. (2020). Nepotism, cronyism and prebendalism: an exploration of the mores that reinforce corruption in Nigeria's political system. *Global Journal of Political Science and Administration*, 8(3), 1-13. <https://tinyurl.com/j97t3eut>
2. Abi-Hashem, N. (2004). Respect: A psychosocial, moral, and spiritual reflection. *International Network on Personal Meaning (INPM)*. Retrieved from http://www.meaning.ca/archives/archive/art_respect_N_Abi-Hashem.htm
3. Abuhamda, E. A. A., Ismail, I. A., & Bsharat, T. R. K. (2021). Understanding quantitative and qualitative research methods: A theoretical perspective for young researchers. *International Journal of Research*, 8(2), 71. DOI: [10.2501/ijmr-201-5-070](https://doi.org/10.2501/ijmr-201-5-070)
4. Aktan, C. C. (2015). Ethics in government: Anti-corruption measures. *International Journal of Social Sciences and Humanity Studies*, 7(2), 1-10. ISSN: 1309-8063.
5. Alt, J. E., & Lassen, D. D. (2003). The political economy of institutions and corruption in American states. *Journal of Politics*, 15(3), 1-18. <https://doi.org/10.1177/0951692803015003006>
6. Amundsen, I., Pinto de Andrade, V. (2009). *Public Sector Ethics*. Prieiga per internetą: <https://www.cmi.no/publications/file/3290-introduction-to-public-sector-ethics.pdf>
7. Anderson, J. E. (2014). *Public Policymaking* (8th ed.). Cengage Learning.
8. Ashley, D. (2025, January 3). What exactly is party discipline and how does it work? *Politics*. Retrieved from <https://www.politics.com>
9. Bayrakçı, E., Göküş, M., & Taşpınar, Y. (2012). Accountability in public policies: A comparative study. In *Proceedings of the Fifteenth International Conference of American Society of Business and Behavioural Sciences* (pp. 3-13). American Society of Business and Behavioural Sciences.
10. Bayrakçı, E., Göküş, M.; Taşpınar, Y. (2012). Accountability in Public Policies: A Comparative Study. *Proceedings of the Fifteenth International Conference of American Society of Business and Behavioural Sciences*, 22-23, 3-13.
11. Bardach, E., Patashnik, E. M. (2020). *A Practical Guide for Policy Analysis: The Eightfold Path to More Effective Problem Solving*. CQ Press.
12. Bartels, B. L., & Johnston, C. D. (2012). Political justice?: Perceptions of politicization and public preferences toward the Supreme Court appointment process. *Public Opinion Quarterly*, 76(1), 105–116. <https://doi.org/10.2307/41345970>
13. Baumgärtner, S., Petersen, T., Schiller, J. (2018). *The concept of responsibility: Norms, actions and their consequences*. Prieiga per internetą: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3157667>
14. Beardsworth, R. (2015, February 23). *From moral to political responsibility in a globalized age*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/S0892679414000514>
15. Bertelli, A. M. (2023, June 16). *Accountability in representative government*. Pennsylvania State University. Senior Research Associate, Institut Barcelona d'Estudis Internacionals. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4483124
16. Bertsou, E. (2019). Politinis nepasitikėjimas ir jo nepasitenkinimas: politinio nepasitikėjimo reikšmės, raidos ir svarbos tyrimas. *Visuomenė*.(4), 72. <https://doi.org/10.3390/soc9040072>
17. Birmontienė, T. (2024). Apkaltos labirintai ir konstitucinių pokyčių idėjos. In *Lietuvos teisė 2024: Esminiai pokyčiai*.

18. Brandariz, J. A. (2023). Twenty-first century political justice: Reflections on the blind spots of current debates on penalty. *Crime, Law and Social Change*, 80(5). <https://doi.org/10.1007/s10611-022-10071-w>
19. Buye, R. (2021). *The Importance of Ethics in Public Administration*. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/352879441_The_Importance_of_Ethics_in_Public_Administration
20. Choi, W., Watts, L. L., Kim, T. Y., & Kim, S. (2019). A case study of an ethics committee: Ensuring transparency and fairness in decision making. *Journal of Business Ethics*, 160(4), 1047-1066.
21. Clegg, M., Ellena, K., Ennis, D., & Vickery, C. (2016, January 1). *The hierarchy of laws: Understanding and implementing the legal frameworks that govern elections*.
22. Coombs, H. (2022). Case study research: single or multiple [White paper]. Southern Utah University. <https://doi.org>
23. Cox, C., & Shapiro, I. (2024, May 19). Party discipline in elections and latent policy ideals. *University of Arizona & Yale University*. Retrieved from https://shapiro.macmillan.yale.edu/sites/default/files/files/CS_discipline1_draft.pdf
24. Creswell, J. W., & Poth, C. N. (2018). Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches. SA
25. David, M., & Sutton, C. D. (2004). *Social research: The basics*. Sage Publications.
26. de Sousa L, Sanches ER, Coroado S (2023) Mapping ethics self-regulation within political parties: norms, oversight and enforcement. *Party Politics* 29(5): 892–905.
27. De Sousa, L., & Coroado, S. (2022). *Ethics and integrity in politics: Perceptions, control, and impact*. Estudos da Fundação.
28. Dryžaitė, I., Bučaitė-Vilkė, J., Lazauskienė, A., & Baranauskienė, V. (2025). Arčiau piliečių, ar arčiau rinkos? Lietuvos savivaldybių tarybų narių veiklos prioritetų vertinimas. *Filosofija. Sociologija*, 36(2).
29. Ellingsen, T., Mohlin, E. (2019). Decency. Prieiga per internetą: https://extranet.sioe.org/uploads/sioe2019/ellingsen_mohlin.pdf
30. Fejzullahu, A., Batalli, M. (2019). The role of ethics in public administration. *SEER Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe*, 267 – 278.
31. Fiva, J. H., & Nedregård, O. (2023). How does party discipline affect legislative behavior? Evidence from within-term variation in lame-duck status. *Working paper*. Norwegian School of Economics & University of Oslo.
32. Frunză, S. (2012). Increasing competence – an ethical duty of civil servants. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 32- 41.
33. Gallagher, C. (2024, August 12). *Strengthening ethics rules in municipal governments: Challenges and strategies*. Primeau Productions. Virtual Training Associates.
34. Geron, L. (2022). *Political ethics, a body of rules at the crossroads of law and morality: An endless pursuit of citizen trust?* WCCL Congress 2022, Workshop no. 7. Democracy decay: Causes and remedies. University of Liège.
35. Gori, N. (2018). Codes of Ethics for Political Parties and Their Role in Communication (in the Time of Electoral Campaigns). *Postmodern Openings*, 9(1), 147-164. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.18662/po/10>
36. Guiso, L., Sapienza, P., Zingales, L. (2015). Corporate culture, societal culture, and institutions. *American Economic Review*, 105 (5), 336–39.

37. Gupta, A. K., Dhungana, H. P., & Lamsal, B. P. (2025). Political parties' accountability to the public in Nepal: What factors affect it? *Heliyon*, 11(1), e41312. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e41312>
38. Gupta, A. K., Niroula, P., & Bhatt, S. P. (2021). Honesty in Nepali politicians: Does it really exist? *Local Administration Journal*, 14(4), 323–338. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/colakkujournals/article/view/253364/174025>
39. Hegstad, E. (2024). Why ethics commissions? Four normative models. *Res Publica*, 30(1), 67–85. <https://doi.org/10.1007/s11158-023-09622-2>
40. Yin, R. K. (2018). Case Study Research and Applications: Designs and Methods.
41. Janezic, K. A., & Gallego, A. (2020). Eliciting preferences for truth-telling in a survey of politicians. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 117(36), 22002–22008. <https://doi.org/10.1073/pnas.2008144117>
42. Jashari, M., & Pepaj, I. (2018). The role of the principle of transparency and accountability in public administration. *ACTA UNIVERSITATIS DANUBIUS*, 10(1), 60. <https://core.ac.uk/download/pdf/229465497.pdf>
43. Johnson, A. F., & Roberto, K. J. (2019). Elections and selection: The role of political ideology in selection decisions. *Human Resource Management Review*, 29(1), 14-27. <https://doi.org/10.1016/j.hrmr.2018.09.002>
44. Jones, J., et al. (2017, November 1). *How Americans perceive government in 2017*. Gallup. <http://news.gallup.com/opinion/pollingmatters/221171/americans-perceive-government-2017.aspx>
45. Juknevičienė, V., Toleikienė, R., & Saparnienė, D. (2018). A model of ethics management in the context of local government modernisation: The case of Lithuanian municipalities. In *CGS studies: Models of European civil society: Transnational perspectives on forming modern societies* (pp. 307-331). Cambridge Scholars Publishing.
46. Jumahir, K., Muhtadi, & Riananda, M. (2022). The code of ethics and disciplinary management of political party members. *Constitutionale*, 3(2), 145-160. <https://doi.org/10.25041/constitutionale.v3i2.2633>
47. Kagermanov, A.-S. S., Idilov, I. I., & Dadaev, H. M. (2021). Some aspects of legal responsibility in public law. *European Proceedings of Social and Behavioural Sciences, SCTMG 2021*, 284. <https://doi.org/10.15405/epsbs.2021.11.284>
48. Kanišauskas, S. (2004) Etikos sąvokos vartojimas viešajame administravime ir jurisprudencijoje. *Viešojo politika ir administravimas*, 8.
49. Kędzia, Z., & Hauser, A. (2011). The impact of political party control over the exercise of the parliamentary mandate. *Inter-Parliamentary Union*. <https://www.ipu.org/resources/publications/reports/2016-07/impact-political-party-control-over-exercise-parliamentary-mandateInter-Parliamentary Union>
50. Khaitan, T. (2019). *Political parties in constitutional theory*. *Current Legal Problems* (2020, forthcoming). London School of Economics - Law School. <https://doi.org/10.xxxx/xxxxx> (if applicable)
51. Khalil, U., Oak, M., & Ponnusamy, S. (2021). Political favoritism by powerful politicians: Evidence from chief ministers in India. *European Journal of Political Economy*, 66, 101949. <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2020.101949>
52. Khanday, S. A., & Khanam, D. (2019). The research design. *Journal of Critical Reviews*, 6(3), 367. ISSN 2394-5125.

53. Klimczuk, A. (2015). *Public Policy: Ethics*. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, 580-585. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.75014-8>
54. Kukaitis, M. (2024). Politinė (politikų) atsakomybė. *Jurisprudencija*, 31(2), 249–261.
55. Larry, A., Moore, M. (2021). *Deontological Ethics*. The Stanford Encyclopedia of Philosophy.
56. Laurėnas, V. (2012). Lietuvos politinės partijos: Kovos dėl valdžios kanonizavimas, atsakomybės dekonstravimas ir vidinio saugumo aktualizavimas. *Lietuvos metinė strateginė apžvalga*, 10(2011–2012), 275–295.
57. Lendvorský, M., Mališová, D., Pekár, B., & Merickova, B. (2022). Legal responsibility for corrupt practices with an impact on the enforcement of political accountability: Case study of Slovakia. *Scientific Papers of the University of Pardubice Series D: Faculty of Economics and Administration*, 29(3), 1395. <https://doi.org/10.46585/sp29031395>
58. Lendvorský, M., Mališová, D., Pekár, B., Mikušová Meričková, B., & Štrangfeldová, J. (2021). Legal responsibility for corrupt practices with an impact on the enforcement of political accountability: Case study of Slovakia. *Scientific Papers of the University of Pardubice, Series D: Faculty of Economics and Administration*, 29(3), 1395. <https://doi.org/10.46585/sp29031395>
59. Madsen, T. H. (2024). The moral roles of democratically elected politicians and civil servants. *Journal of Political Philosophy*, 12(3). <https://doi.org/10.1080/13698230.2024.2380220>
60. Malcolm, F. (2023). *The purpose and limits of electoral accountability*. *Journal of Ethics and Social Philosophy*, 24(2), 258. <https://doi.org/10.26556/jesp.v24i2.2241>
61. Malla, F. H., & Jorasia, A. (2023). Ethical challenges in public administration: Examining ethical dilemmas and developing ethical frameworks for public servants in the context of Jammu. *Journal of Emerging Technologies and Innovative Research (JETIR)*, 10(6), c452. <https://www.jetir.org/papers/JETIR2306253>
62. Marco, G. (2017) The Political Ethics and the Attribution of Moral Responsibility to Public Organizations: Its Scope and its Limits. *International Journal of Humanities and Social Science*, 7(4).
63. Martin, K., Lee, K. E., Hall, J. P. (2021). *Public policy*. University Of North Georgia.
64. Martins, F. S., da Cunha, J. A. C., & Serra, F. A. R. (2018). Secondary data in research – Uses and opportunities. *Revista Ibero-Americana de Estratégia*, 17(4). <https://doi.org/10.5585/ijsm.v17i4.2723>
65. Maw, N. T. (2018). The Role of Ethics in Administration. *Mandalay University Research Journal*, 9.
66. Meier-Kolthoff, J. P., Auch, A. F., Klenk, H.-P., & Göker, M. (2013). Genome sequence-based species delimitation with confidence intervals and improved distance functions. *BMC Bioinformatics*, 14(1), 60. <https://doi.org/10.1186/1471-2105-14-60>
67. Meijer, A. J. (2013). Understanding the complex dynamics of transparency. *Public Administration Review*, 73(3), p 429–439. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1111/puar.12032>. Accessed 15 May 2020
68. Mejía Acosta, A. (2010). *Democratic accountability and service delivery: A desk review*. International Institute for Democracy and Electoral Assistance (IDEA).
69. Mixon, K. (2024). The Role of Virtue Ethics in Modern Moral Dilemmas. *International Journal of Philosophy*, 3(4), 14 – 28.
70. Muniz, H., & Accinelli, E. (2024). Rinkimų sprendimai: valdžios vaidmuo valdžioje, opozicija ir rinkėjai – požiūris žaidimo teorijos požiūriu. *Journal of Dynamic Games*, 11(4), 374–398. <https://doi.org/10.3934/jdg.2024009>

71. Nawawi, Z. (2018). Ethics of public administration in the administration of governance in Indonesia. *Journal IlmU Administrasi dan StUDi Kebijakan*, 1(1).
72. Ngatikoh, S., Kumorotomo, W., & Retnandari, N. D. (2019). Transparency in government: A review on the failures of corruption prevention in Indonesia. *Advances in Economics, Business and Management Research*, 122, Annual Conference of Indonesian Association for Public Administration (IAPA 2019).
73. Ngumbi, E. (2019). *Viability of lifestyle audits as an anti-corruption strategy in Kenya: A critical assessment of the policy, legal and administrative framework* (Master's thesis, University of Nairobi, Kenya). SSRN. <https://ssrn.com/abstract=3600509>
74. Niklasson, B., Bågenholm, A., Dawson, S., & de Fine Licht, J. (2023). *Accountability in Swedish political parties? Survey evidence of misconduct and whistleblowing* (Working Paper Series 2023:12). QoG The Quality of Government Institute, Department of Political Science, University of Gothenburg.
75. North, D. C. (2018). Institutional change: A framework of analysis. In *Social rules* (pp. 189-201). <https://doi.org/10.4324/9780429497278-13>
76. O'Dea, J. (2023). Trust and political behaviour. *Australasian Parliamentary Review*, 38(2),
77. Paliduskaitė, J. (2005). Korupcijos ir atsakomybės problema viešojo administravimo sistemoje. *Viešoji politika ir administravimas*, 13, 1-xx. <https://ojs.mruni.eu/ojs/public-policy-and-administration/article/view/2399/2206>
78. Paliduskaitė, J. (2010). Lietuvos viešojo sektoriaus etikos kodeksai ir jų tobulinimo galimybės. *Viešoji politika ir administravimas*, 31, 21-34.
79. Pereira, E. E., & Steenge, A. E. (2021). Vulnerability and resilience in the Caribbean island states: The role of connectivity. *Networks and Spatial Economics*, 22(3), 1-23. <https://doi.org/10.1007/s11067-021-09533-w>
80. Pereira, M. M., Corrado, S., & Magalhães, P. C. (2023). Politicians support (and voters reward) intra-party reforms to promote transparency. *European Journal of Political Research*, 31(1), 1-22. <https://doi.org/10.1177/13540688231203528>
81. Plant, J. F. (2018). Responsibility in public administration ethics. *Public Integrity*, 20(1), S33–S45. <https://doi.org/10.1080/10999922.2017.1413927>
82. Puy, M. S., Passarelli, F., & González, P. (2020). A theory on party discipline and vote switching by legislators. *European Journal of Political Economy*, 66, 101960. <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2020.101960>
83. Punch, K. F. (2005). *Introduction to social research: Quantitative and qualitative approaches* (2nd ed.). Sage Publications.
84. Ragauskas, R., & Valeškaitė, I. (2020). Nepotism, political competition and overemployment. *European Politics and Society*, 21(4), 526–542. <https://doi.org/10.1080/2474736X.2020.1781542>
85. Rauh, W. J. (2014). *The effects of political control and institutional structure on state ethics commissions* (Thesis). University of South Carolina. Scholar Commons. <https://scholarcommons.sc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=4163&context=etd>
86. Reszkető, P., Varadi, B., & Hajnal, Á. (2022, May). *Local governments and types of political favouritism: Theoretical approaches, empirical evidence, and plan for an empirical analysis in Hungary*. Budapest Institute, Eötvös Loránd University, Hertie School. <https://www.researchgate.net/publication/360845153>
87. Ristovski, L. (2017). Morality and ethics in politics in the contemporary societies. *Journal of Liberty and International Affairs*, 2(3).

88. Rodrigues, J. G. (2022). Publicity, Transparency, and Openness in Public Administration. *Revista de Derecho*, 58, 9-37. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.14482/dere.58.004.223>
89. Roy, G. (2021). Nepotism: History, politics, culture, and ethnicity. In *Peace, justice and strong institutions* (pp. 1-3). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-71066-2_82-1
90. Rudalevičienė, P., & Narbekovas, A. (2006). Politiko moralinės vertybės ir jų įtaka žmonių psichikos sveikatai. *Parliamentary Studies*, (6), 101–122.
91. Saaida, M. (2024). Introduction to Consequentialism. Prieiga per internetą: https://www.researchgate.net/publication/379822659_Introduction_to_Consequentialism
92. Sattlegger, A., Van Den Hoven, J., & Bharosa, N. (2022). Designing for Responsibility. In L. Hagen, M. Solvak, & S. Hwang (Eds.), *Proceedings of the 23rd Annual International Conference on Digital Government Research: Intelligent Technologies, Governments and Citizens, DGO 2022* (pp. 214-225). (ACM International Conference Proceeding Series). ACM. <https://doi.org/10.1145/3543434.3543581>
93. Shirokova, M. (2018). Political ethics about the phenomenon of politics in its interaction with morality. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1051/shsconf/20185505002>
94. Simpsen, A. (2020). The culture of corruption across generations: An empirical study of bribery attitudes and behavior. *The Journal of Politics*, 82 (4), 1373–89.
95. Smith, S. G. (2022). Chapter Three: Political responsibility. In *Full responsibility* (pp. [page range]). State University of New York Press. <https://doi.org/10.1515/9781438489834-005>
96. Soontjens, K. (2021). *Do politicians anticipate voter control? A comparative study of representatives' accountability beliefs. European Journal of Political Research.* <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12481>
97. Sorokina, N. (2021). The ethical infrastructure and its role in the process of forming the moral and ethical background of public service. *Pressing Problems of Public Administration*, 2(58). <https://doi.org/10.34213/ap.20.02.18>
98. Sousa, L., Corrado, S. (2022) Ethics and integrity in politics: Perceptions, control, and impact. Francisco Manuel. Prieiga per internetą: https://ffms.pt/sites/default/files/2022-12/Ethics_and_integrity_in_politics_Fundacao_Francisco_Manuel_dos_Santos.pdf
99. Sousa, L., Sanches, E. R., Corrado, S. (2023) Mapping ethics self-regulation within political parties: Norms, oversight and enforcement. *Article Reuse Guidelines*, 29(5), 892-905. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1177/13540688221107098>
100. Sulitzeanu-Kenan, R., Tepe, M., & Yair, O. (2021). Public-sector honesty and corruption: Field evidence from 40 countries. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 31(1), 1–16. <https://doi.org/10.1093/jopart/muab033>
101. Šinkūnas, H., & Bartkus, G. (2019). Materialinė ministrų atsakomybė konstitucinėje ir administracinėje jurisprudencijoje. In *Teisės viršenybės link* (pp. 335–359). Vilniaus universiteto Teisės fakultetas.
102. Tholen, B. (2018). Political responsibility as a virtue: Nussbaum, MacIntyre, and Ricoeur on the fragility of politics. *Alternatives*, 43(1), 22–34. <https://doi.org/10.1177/0304375418777178>
103. Thompson, D. F. (2018). *Political Ethics*. In *International Encyclopedia of Ethics*, ed. Hugh LaFollette. Oxford UK: WileyBlackwell.
104. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Lietuvos teisės universitetas.
105. Tyson, J. N. (2019). *Morals, Ethics, and Laws: What Commonalities Remain?* Prieiga per internetą: https://digitalcommons.liberty.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1277&context=lu_law_review

106. Toleikienė, R. (2018). *Integralios etikos vadybos sistemos formavimas savivaldybėje* [Doctoral dissertation, Šiauliai University]. Socialiniai mokslai, vadyba (03 S).
107. Uronu, W. L., & Andrea, P. T. (2023). Compliance of ethics infrastructure for public officials' assets declaration in Tanzania. *International Journal of Governance and Public Policy Analysis*, 5(1). <https://doi.org/10.31357/ijgppa.v5i01.6562>
108. Vadvilavičius, T. (2024). Pasitikėjimas valstybe ir gyventojų subjektyvi gerovė: 21 valstybės duomenys. *Psichologija*, 70, 6. <https://doi.org/10.15388/Psichol.2024.70.6>
109. Vasyunina, M. L., Kosov, M. E., Shmigol, N. S., Lipatova, I. V., Isaev, E. A., Medina, I. S., & Guz, N. A. (2023). Development and implications of controlling in the public sector. *Emerging Science Journal*, 7(1), 207. Available at www.ijournalse.org
110. Vidal-Naquet, A. (2023). The forms of responsibility of the executive. In M. Morabito & G. Tusseau (Eds.), *Comparative executive power in Europe: Perspectives on accountability from law, history, and political science*. Routledge.
111. Vveinhardt, J., & Petrauskaitė, L. (2013). Nepotizmo, favoritizmo ir protekcionizmo trianguliacijos koncepcinis modelis. *Organizacijų vadyba: Sisteminiai tyrimai*, 65, 119–128. <http://dx.doi.org/10.7220/MOSR.1392.1142.2013.65.10>
112. Wang, X., Bohn, F., Veiga, F. J. (2023). When do more selfish politicians manipulate less, not more? *European Journal of Political Economy*, 77. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2022.102320>
113. Waza, A. M., Ekambaker, P. K. (2024). Analysis of the Impact of Justice Theory in Public Administration. *International Journal of Integrative Research*, 2(2), 145-156. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.59890/ijir.v2i2.1363>
114. Wettstein, F. (2013). Morality meet politics, politics meet morality: Exploring the political in political responsibility. *Business Ethics Journal Review*, 1(2), 14-18. Response to Smith, J. (2013), *Corporate human rights obligations: Moral or political?*, *Business Ethics Journal Review*, 1(2), 7-13.
115. Winsvold, M., Haugsgjerd, A., Saglie, J., & Seggaard, S. B. (2023). Kas verčia žmones pasitikėti arba nepasitikėti politikais? Įžvalgos iš atviros apklausos klausimų. *Journal of Political Marketing*, 22(7), 759–783. <https://doi.org/10.1080/01402382.2023.2268459>
116. Wisneski, D. C., Morgan, G. S., & Bauman, C. W. (2016). Moral responsibility. In A. Farazmand (Series Ed.) C. J. Jurkiewicz (Vol. Eds.), *Global Encyclopedia of Public Administration and Public Policy*. New York, NY: Springer.
117. Wisneski, D. C., Morgan, G. S., & Bauman, C. W. (2023). Moral responsibility. In *Reference work entry* (pp. 8266–8271). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-31816-5_2382-1
118. Zheng, R. (2019). What kind of responsibility do we have for fighting injustice? A moral-theoretic perspective on the social connections model. *Critical Horizons*, 20(2), 109–126. <https://doi.org/10.1080/14409917.2019.1596202>
119. Žilinskas, G. (2005). Politinė kontrolė ir politinė atsakomybė vietos savivaldos lygiu. In E. Galvanauskas (Ed.), *Ekonomika ir vadyba: Aktualijos ir perspektyvos* (Vol. 5).
120. Žurauskaitė, E., & Klimas, E. (2017). Insults in Lithuania's political discourse and liability for insult. *Socialinių Mokslų Studijos*, 9(1).

Teisės aktai ir kiti dokumentai, internetiniai šaltiniai

121. Akershus fylkeskommune. (2025). *Etiske retningslinjer for folkevalgte i Akershus fylkeskommune*. Akershus fylkeskommune. [Etiske retningslinjer for folkevalgte i Akershus fylkeskommune - Akershus fylkeskommune](#)
122. BNS. (2025, rugpjūčio 11). Generalinė prokurorė ketina prašyti Seimo leisti patraukti atsakomybėn dar kelis parlamentarų. *Verslo žinios*. Gauta iš https://www.vz.lt/verslo-aplinka/2025/08/11/siekdama-pareiksti-itarimus-dar-kelims-parlamentarams-generaline-prokurore-ketina-kreiptis-i-seima-571610?utm_source=chatgpt.com
123. Bovens, M. (2005). Public accountability. In *Handbook of public administration* (pp. 150-165). Sage Publications.
124. Bundestag. (2016). *Code of conduct for members of the German Bundestag*. https://webarchiv.bundestag.de/archive/2016/0122/blob/195006/a1232d4a394f7cdee1b9bccc2f374880/code_of_conduct-data.pdf
125. Campaign Legal Center. (2018). *Principles for designing an independent ethics commission*. <https://campaignlegal.org/document/principles-designing-independent-ethics-commission>
126. Cerqueti, R., Coppier, R. (2019). Political corruption. *University of Macerata, Department of Economics and Law*. <https://openresearch.lsbu.ac.uk/download/e6612d3fe23546ce9cc571890ae59fcfac6e87bd16a808bfa9b964f3c3becfce/389881/Enc%20political%20corruption%20for%20LSBU.pdf>
127. *Code of ethics for public representatives [including chiefs of cabinet and deputy chiefs of cabinet]*. (2018). <https://diplomatie.belgium.be/sites/default/files/downloads/EU2024BE>
128. Committee on Standards in Public Life. (1995, May 31). *The seven principles of public life*. GOV.UK. <https://www.gov.uk/government/publications/the-7-principles-of-public-life/the-7-principles-of-public-life--2>
129. Committee on Standards. (2022). *Sanctions Guidance* (updated 2023). UK Parliament. <https://www.parliament.uk>
130. Erskine May. (2023). *Parliamentary Practice* (26th ed.). UK Parliament. <https://erskinemay.parliament.uk>
131. European Parliament. (2023). *Code of Conduct for Members of the European Parliament*. European Parliament. <https://www.europarl.europa.eu>
132. Gesetz zur Einleitung von Abwahlverfahren von Bürgermeistern und Landräten durch Bürgerbegehren vom 24. Mai 2011. (2011, birželio 3 d.). *Gesetz- und Verordnungsblatt für das Land Nordrhein-Westfalen (GV.NRW.)*, Ausgabe Nr. 12, 269–278. Prieiga per https://recht.nrw.de/lmi/owa/br_vbl_detail_text?anw_nr=6&val=12686 (recht.nrw.de)
133. GMCVO. (2023). *Guide to the Nolan principles*. <https://www.gmcvo.org.uk/system/files/publications/Nolan%20Principles.pdf>
134. GRECO (Council of Europe). (2023). *Second Compliance Report on the United Kingdom – 5th Round*. Atidaryta 2025-11-12: <https://www.coe.int/en/web/greco/evaluations/united-kingdomPortal+1>
135. House of Commons Library. (2021). *Recall of MPs (CBP 8079)*. UK Parliament. <https://commonslibrary.parliament.uk>
136. House of Commons. (2023). *Code of Conduct and Guide to the Rules*. UK Parliament. <https://www.parliament.uk>
137. House of Commons. (2023). *Standing Orders of the House of Commons (Public Business)*. UK Parliament. <https://www.parliament.uk>

138. <https://stt.lt/naujienos/7464/priimtas-sprendimas-ikiteisminiame-tyrime-del-galimai-pasisavintu-vilniaus-miesto-savivaldybes-lesu:4018>
139. <https://stt.lt/naujienos/7464/priimtas-sprendimas-ikiteisminiame-tyrime-del-galimai-pasisavintu-vilniaus-miesto-savivaldybes-lesu:4018>
140. Independent Parliamentary Standards Authority (IPSA). (2023). *Rules and Determinations*. <https://www.theipsa.org.uk>
141. Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai: Edukologija ir kiti socialiniai mokslai* (Vadovėlis). Lietuvos kūno kultūros akademija. Judex.
142. Kazokienė, L., Virvilaitė, R. (2006). Etikos vaidmuo rinkodaroje. *Tiltai*, 2.
143. Leuzinger, L. (2022, balandžio 8). *Das radikalste Volksrecht – in der Schweiz nur Drohkulisse*. Swissinfo. Prieiga per <https://www.swissinfo.ch/ger/politik/demokratie-volksrecht-abberufung-recall-in-der-schweiz-nur-drohkulisse/47469518> (swissinfo.ch)
144. Liberalų sąjūdžio skaidrumo standartas. (2016). Prieiga per internetą: <https://liberalai.lt/nariams/dokumentai/>
145. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. (2014). *Nutarimas baudžiamojoje byloje Nr. 2K-590/2014*.
146. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. (2017). *Nutarimas baudžiamojoje byloje Nr. 2K-385-942/2017*.
147. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. (2019). *Nutarimas baudžiamojoje byloje Nr. 2K-161-693/2019*.
148. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. (2020). *Nutarimas baudžiamojoje byloje Nr. 2K-186-689/2020*.
149. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. (2020). *Nutarimas baudžiamojoje byloje Nr. 2K-226-976/2020*.
150. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. (2021). *Nutarimas baudžiamojoje byloje Nr. 2K-69-648/2021*.
151. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. kovo 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-47-648/2025 (aktyvi nuoroda).
152. Lietuvos Respublikos Konstitucija. 1992 m. lapkričio 30 d. Prieiga per internetą: <https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija20220522.htm>
153. Lietuvos Respublikos liberalų sąjūdžio įstatai. (2020). Prieiga per internetą: <https://liberalai.lt/wp-content/uploads/2020/10/2019-09-21-LRLS-istatai.pdf>
154. Lietuvos Respublikos Politinių organizacijų įstatymas. 2022 m. rugsėjo 16 d. Nr. XIV-1415. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/a81b677034fa11edbf47f0036855e731/asr>
155. Lietuvos Respublikos Prezidentas. (2025). *Dekretas dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 228 straipsnio pakeitimo įstatymo Nr. XV-438 grąžinimo Lietuvos Respublikos Seimui pakartotinai svarstyti* (Nr. 1K-455). Vilnius. Lietuvos Respublikos Seimas. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?fwid=mkck5pui4&documentId=4111b661a09011f09f0b91920886a0ad&category=TAD>
156. Lietuvos Respublikos Seimo Etikos ir procedūrų komisijos darbo tvarkos taisyklės. (2012). Lietuvos Respublikos Seimas. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.425870>
157. Lietuvos Respublikos valstybės politikų elgesio kodeksas, Nr. XI-2160, TAR, 2012-06-30, Nr. 8180. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.426607>
158. Lietuvos Respublikos Valstybės politikų elgesio kodeksas. 2006 m. rugsėjo 19 d. Nr. X-816. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.283041/asr>

159. Lietuvos Respublikos Valstybės politikų elgesio kodeksas. 2006 m. rugsėjo 19 d. Nr. X-816
Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.283041/asr>
160. Lietuvos Respublikos Viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymas. 1997 m. liepos 2 d. Nr. VIII-371. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.41669/asr>
161. Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas, Nr. VIII-371, Valstybės žinios, 1997-12-09.
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.37432>
162. Lietuvos Respublikos Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas. 1997 m. liepos 2 d. Nr. VIII-371. Prieiga per internetą: <https://www.infolex.lt/ta/74651>
163. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas, Nr. I-533, Valstybės žinios, 1994-07-26.
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.23254>
164. Lietuvos Respublikos Vietos savivaldos įstatymas. 1994 m. liepos 7 d. Nr. I-533. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5884/asr>
165. Lietuvos Respublikos Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos įstatymas, Nr. VIII-1524, Valstybės žinios, 1999-12-23.
<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.49149>
166. Lietuvos socialdemokratų partijos statutas. (2023). Prieiga per internetą: <https://www.lsdpl.lt/dokumentai/>
167. Lietuvos teismai. 2024. Regionų administracinis teismas pripažino, kad Seimo narė A. Širinskienė nepažeidė Valstybės politikų elgesio kodekso, <https://administracinis.teismas.lt/regionu-administracinis-teismas-pripazino-kad-seimo-nare-a.-sirinskiene-nepazeide-valstybes-politiku-elgesio-kodekso/1697>
168. Luño, A. R. (2013). Personal Ethics and Political Ethics. Prieiga per internetą: <https://www.eticaepolitica.net/eticapolitica/PoliticalEthics.pdf>
169. Nacionalinis susivienijimas. (2025). *Nacionalinio susivienijimo pareiškimas dėl vadinamojo „čekiukų skandalo“*. <https://susivienijimas.lt/pareiskimai-ir-naujienos/cekiuku-skandalas-prezidento-principingumo-testas/>
170. OECD. (2024). *Anti-Corruption and Integrity Outlook 2024 – Country Notes: United Kingdom*. OECD Publishing. Atidaryta 2025-11-12: https://www.oecd.org/en/publications/anti-corruption-and-integrity-outlook-2024-country-notes_684a5510-en/united-kingdom_c52b44c0-en.html
[OECD+1](#)
171. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. (2012). Background Study: Professional and Ethical Standards for Parliamentarians. Prieiga per internetą: <https://www.osce.org/files/f/documents/7/7/98924.pdf>
172. Perminas, P. (2025, rugpjūčio 14). *Devyni esami ir buvę Seimo nariai, figūruojantys „čekiukų“ bylose*. BNS. LRT. https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2643467/devyni-esami-ir-buve-seimo-nariai-figuruojantys-cekiuku-bylose?srsltid=AfmBOorOSwGjHB1X0UPvN5FbRxpKIEFGcH3aB8qBnJ_gc5YVc81znvtG
173. Pruskus, V. (2003). *Verslo etika: laiko iššūkiai ir atsako galimybės*. Vilnius.
174. Seimo etikos ir priedūrų komisijos išvada „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo narių Agnės Širinskienės, Dainiaus Kepenio ir Remigijaus Žemaitaičio įrašų socialiniame tinkle“, 2023-09-13, Nr. 101-I-28, https://www.lrs.lt/sip/portal.show?p_r=40365&p_k=1&p_t=286081&p_a=1000&p_kade_id=10

175. Steniulienė, I. (2025). Nuostaba: 150 eurų gavusi bibliotekininkė nuteista, o M. Sinkevičius – išteisintas. <https://www.atviraklaipeda.lt/2025/03/06/nuostaba-150-euru-gavusi-bibliotekininke-nuteista-o-m-sinkeviciaus-isteisintas/>
176. Steniulienė, I. (2025, spalio 3). Į „čekiukų“ skandalą patekę politikai norėtų bylų nutraukimo, kaip Sinkevičiui. LRT.
177. STT (2025). Dėl „Korupcijos suvokimo indekso“ ir „Korupcijos kontrolės“ rodiklio rezultatų. <https://www.stt.lt/data/public/uploads/2025/06/kkr-ksi-saltiniu-rezultatu-apzvalga-2025.pdf>
178. STT (2025). Korupcijos suvokimo indeksas (KSI). <https://www.stt.lt/analitine-antikorupcine-zvalgyba/korupcijos-suvokimo-indeksas-ksi/7436>
179. STT. (2024). Dėl galimo Mažeikių rajono savivaldybės tarybos nario Lauryno Jonausko sukčiavimo, piktnaudžiavimo tarnybine padėtimi, dokumentų suklastojimo bei disponavimo jais. <https://stt.lt/naujienos/7464/teismui-perduota-mazeikiu-rajono-tarybos-nario-l.-jonausko-baudziamoji-byla:3880>
180. STT. (2025). Dėl buvusio Mažeikių rajono savivaldybės nario Vytauto Vismino sukčiavimo ir piktnaudžiavimo. <https://stt.lt/naujienos/7464/priimti-sprendimai-trijose-baudziamosiose-bylose-del-silutes-ir-mazeikiu-rajonu-tarybu-nariu-veiksmu:3997>
181. Suzuki, K. (2019). Is impartiality enough? *Working paper series*, 7. Prieiga per internetą: https://www.gu.se/sites/default/files/2020-05/2019_7_Suzuki_Demircioglu.pdf
182. Tarptautinių žodžių žodynas (TŽŽ). Prieiga per internetą: <https://tzz.lt/e/etika/>
183. UK Government. (2015). *Recall of MPs Act 2015*. <https://www.legislation.gov.uk>
184. United Nations Development Programme. (2006). *Mutual accountability mechanisms: Accountability, voice, and responsiveness: A UNDP capacity development resource*. Capacity Development Group, Bureau for Development Policy.
185. United Nations Development Programme. (2006). *Mutual accountability mechanisms: Accountability, voice, and responsiveness: A UNDP capacity development resource*. Capacity Development Group, Bureau for Development Policy.
186. Universal Declaration of Ethical Principles for Psychologists. (2008). Prieiga per internetą: <https://www.iupsys.net/about/declarations/universal-declaration-of-ethical-principles-for-psychologists/>
187. Ustawa z dnia 15 września 2000 r. o referendum lokalnym. (2000, rugsėjo 15 d.). *Dziennik Ustaw*, Nr 88, poz. 985. Prieiga per <https://eli.gov.pl/eli/DU/2000/985/ogl> (eli.gov.pl)
188. Viešojo valdymo tobulinimo 2012–2020 metų programa. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.418407/asr>
189. Vilmorius. (2025). Ar Jūs pasitikite, ar nepasitikite šiomis Lietuvos institucijomis? <http://www.vilmorus.lt/index.php?mact=News,cntnt01,detail,0&cntnt01articleid=2&cntnt01returid=20>
190. Vilniaus miesto savivaldybės tarybos sprendimas „Dėl Vilniaus miesto savivaldybės tarybos veiklos reglamento patvirtinimo“. 2023 m. balandžio 21 d. Nr. 2023-07808
191. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija (VTEK). (2023). *Savivaldybės išvengia politikų pažeidimų vertinimo*. <https://vtek.lt/2023/11/06/vtek-savivaldybes-isvengia-politiku-pazeidimu-vertinimo/>
192. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija (VTEK). (2024). *Kaip VTEK formuoja praktiką, kad savivaldybės Etikos komisijos sprendimai bei sprendimų nepradėti tyrimo apskundimo tvarkos atitiktų VTEK rekomendacijas?* Gauta iš <https://vtek.lt/tinklarastis/automatiskai-issaugotas-juodrastis-vtek-8/>

193. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. (2025 m. birželio 11 d.). *Sprendimas dėl Mindaugo Sinkevičiaus* (Nr. KS/2025-60). Vilnius. <https://pinreg.vtek.lt/app/vtek-sprendimai/399>
194. Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. (2025 m. liepos 2 d.). *Sprendimas dėl Andriaus Bacevičiaus* (Nr. KS/2025-69). Vilnius. <https://pinreg.vtek.lt/app/vtek-sprendimai/406>
195. Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos 2021 metų veiklos ataskaita. https://vtek.lt/wp-content/uploads/2020/10/Patvirtinta_VTEK-2021-veiklos-ataskaita_20220228_internetui.pdf
196. Vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos 2023 metų veiklos ataskaita. <https://vtek.lt/wp-content/uploads/2024/03/2023-VTEK-ataskaita-v2.pdf>
197. VTEK pranešimai. (2024). <https://vtek.lt/tag/pranesimai/>
198. VTEK veiklos 2024 metų ataskaita. (2024). <https://vtek.lt/wp-content/uploads/2025/03/VTEK-veiklos-2024-metu-ataskaita.pdf>

PRIEDAI

PINREG paieškos rezultatai

pinreg.vtek.lt/app/vtek-sprendimai

Jeigu pastebėjote sistemos veikimo nesklaidumą, praneškite adresu: pinreg.klaidos@vtek.lt

PINREG
Privačių interesų registras

Visuomenei

- ieškoti deklaracijų
- ieškoti VTEK sprendimų
- Pranešti apie pažeidimą

Deklaruojančiajam

Įstaigos atstovui

Savivaldybės tarybos Etikos komisijos nariui

Instrukcijos

ieškoti VTEK sprendimų

ieškoti pagal vertinamojo ar sprendimo duomenis

Mažiau paieškos kriterijų ^

Vertinamojo vardas, pavardė

Sprendimo numeris

Teisės aktas, pagal kurį vertinta
Valstybės politikų elgesio kodeksas

Priėmimo data nuo

Priėmimo data iki

IEŠKOTI VALYTI

Nėra rezultatų, atitinkančių paieškos kriterijus.

pinreg.vtek.lt/app/vtek-sprendimai

Jeigu pastebėjote sistemos veikimo nesklaidumą, praneškite adresu: pinreg.klaidos@vtek.lt

PINREG
Privačių interesų registras

Visuomenei

- ieškoti deklaracijų
- ieškoti VTEK sprendimų
- Pranešti apie pažeidimą

Deklaruojančiajam

Įstaigos atstovui

Savivaldybės tarybos Etikos komisijos nariui

Instrukcijos

ieškoti VTEK sprendimų

ieškoti pagal vertinamojo ar sprendimo duomenis

Mažiau paieškos kriterijų ^

Vertinamojo vardas, pavardė

Sprendimo numeris

Teisės aktas, pagal kurį vertinta
Viešųjų ir privačių interesų derinimo įstatymas

Priėmimo data nuo

Priėmimo data iki

IEŠKOTI VALYTI

Sprendimo numeris	Vertinamojo vardas, pavardė	Sprendimo priėmimo data ↓
KS-2025/85	Sigitas Šiupšinskas	2025-09-30
KS-2025/81	Gediminas Venckus	2025-09-09
KS-2025/80	Gintautas Paluckas	2025-08-27
KS-2025/79	Vytautas Beitas	2025-08-20
KS-2025/77	Nijolė Guobienė	2025-08-06

Politikų atžvilgiu baigti ir vykdomi ikiteisminiai tyrimai

Stadija	Savivaldybė	Politikas
Pradėtas tyrimas, pareikšti įtarimai	Akmenės r.	1. Vitalijus Mitrofanovas, tarybos narys
	Alytaus r.	2. Rasa Vitkauskienė, buvusi tarybos narė, dabartinė merė
	Birštono sav.	3. Jurgita Šeržentienė, tarybos narė
		4. Audrius Šeržentas, buvęs tarybos narys
		5. Vytautas Kederis, buvęs tarybos narys
	Druskininkų sav.	6. Konstantinas Rečkovas, tarybos narys
	Ignalinos r.	7. Juozas Rokas, tarybos narys
		8. Jonas Baltakis, tarybos narys
		9. Justas Rasikas, tarybos narys
	Jonavos r.	10. Erlandas Andrejevas, tarybos narys
	Joniškio r.	11. Vidutė Petraitienė, tarybos narė
		12. Romas Karūžna, tarybos narys
	Kalvarijos sav.	13. Edgaras Kabelka, tarybos narys
	Kretingos r.	14. Dangiras Samalius, tarybos narys
	Lazdijų r.	15. Jurgita Kurauskienė, tarybos narė
	Mažeikių r.	16. Lina Rimkienė, tarybos narė
		17. Jonas Žičkus, buvęs tarybos narys
	Neringos sav.	18. Aušra Mikalauskienė, tarybos narė
	Pagėgių sav.	19. Remigijus Špečkauskas, tarybos narys
		20. Gražina Jankauskienė, tarybos narė
		21. Vaidas Bendaravičius, buvęs tarybos narys
	Prienų r.	22. Loreta Jakinevičienė, tarybos narė
	Skuodo r.	23. Virgilijus Pajarskas, tarybos narys
	Šilutės r.	24. Vygantas Stoškus, tarybos narys
	Telšių r.	25. Algirdas Bacevičius, tarybos narys
	Ukmergės r.	26. Valdas Mikalajūnas, buvęs tarybos narys
		27. Algirdas Kopūstas, tarybos narys
	Vilkaviškio r.	28. Daiva Černiuvienė, tarybos narė
		29. Jūratė Drunienė, tarybos narė
Nutraukti ikiteisminiai tyrimai	Mažeikių r.	1. V. Visminas, tarybos narys
		2. G. Gričienė, tarybos narė
		3. M. Zubavičienė, tarybos narė
	Vilniaus m.	4. L. Dmitrijeva, tarybos narė
		5. D. Radkevičius, tarybos narys
Baigtas ikiteisminis tyrimas. Bylos perduotos teismui.		6. E. Tamošiūnaitė, tarybos narė
	Neringos sav.	7. D. Mikelis, tarybos narys
	Alytaus r.	1. Danielius Jakubavičius, tarybos narys
	Birštono sav.	2. Nijolė Dirginčienė, buvusi tarybos narė, dabartinė merė
	Ignalinos r.	3. Alfonsas Gasparavičius, buvęs tarybos narys
	Kaišiadorių r.	4. Tarybos narys, dabartinis meras (vardas nenurodytas)
	Marijampolės sav.	5. Artūras Visockis, buvęs tarybos narys, mero pavaduotojas
		6. Romualdas Makauskas, tarybos narys
	Mažeikių r.	7. Laurynas Jonauskas, tarybos narys
	Neringos sav.	8. Andrius Bagdonas, buvęs tarybos narys (dabartinis Seimo narys)
	Prienų r.	9. Alvydas Vacekauskas, buvęs tarybos narys, dabartinis meras
	Šiaulių m.	10. Gintautas Lukošaitis, tarybos narys
	Šilutės r.	11. Edgaras Padimanskas, tarybos narys